МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КАМІНСЬКА ВАЛЕНТИНА ВАЛЕНТИНІВНА

УДК 351:796/799(477)(043.5)

ДИСЕРТАЦІЯ

МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ В УКРАЇНІ

Спеціальність – 281 «Публічне управління та адміністрування»

Галузь знань – 28 «Публічне управління та адміністрування»

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають покликання на відповідне джерело
_____В.В.Камінська

Науковий керівник: **Лазор О.Я.** – професор, доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Вінниця
2023

АНОТАЦІЯ

Камінська В. В. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2023. 203 с.

Дисертація є одним із перших у вітчизняній науці державного управління, у ній досліджено характерні особливості державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, здійснено аналіз основ її теоретичної концептуалізації, її інституціоналізації, а також перспектив удосконалення її механізмів формування та реалізації.

У дисертації досліджено особливості становлення і розвитку державної політики у сфері фізичної культури і спорту в різні історичні періоди. Результатом даних досліджень стало виділення її системоутворюючих чинників у конкретно взятому історичному періоді з урахуванням українських національних особливостей. У дослідженні використовувався міждисциплінарний методологічний інструментарій, який виходить поза межі науки публічного адміністрування і охоплює методи таких близьких за об'єктом досліджень наук, як історичні та юридичні. Дана методологія зумовлена історико-правовим контекстом дослідження сфери публічного адміністрування фізичної культури і спорту у найбільш віддалений і водночас найбільш показовий для українського державотворення період. У процесі дослідження використано наукові розробки вчених, які вивчали державної політики у сфері фізичної культури і спорту в історичні часи. За результатами дослідження встановлено, що досліджуваний державно-

управлінський феномен характеризувався особливим контекстом розвитку державної політики, яка передбачала укріплення обороноздатності держави у постійних воєнних кампаніях і це позначилося на сфері фізичної культури і спорту. Дана політика була зумовлена двома системоутворюючими чинниками: необхідністю системного відкриття військово-спортивних шкіл і розвитком фізичної культури на перманентному рівні громад. Зазначений підхід був реалізований двома векторами публічного адміністрування: централізованими підходами щодо відкриття шкіл військово-спортивної підготовки і первинним рівнем наставництва та розвитку спортивних заходів на рівні громад. Обидва рівні такої державної політики забезпечувалися шляхом регулювання даних суспільних відносин нормами звичаєвого права, що стало результатом культивування національних спортивних традицій, найбільш тісним чином пов'язаних із воєнною підготовкою з самих ранніх років і до періоду повноліття. У дисертації зроблено висновок про те, що дана система підготовки на рівні її публічного адміністрування знайшла своє практичне втілення через багаторічний період у різні історичні часи у сучасній моделі.

У дисертації досліджено характеристику основних міжнародно-правових умов формування і реалізації національної політики у сфері фізичної культури і спорту. Під час дослідження визначено проблемних і перспективних особливостей удосконалення публічного адміністрування фізкультурно-спортивної сфери у міжнародно-правових умовах. У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: аналіз, синтез, індукція, системний підхід, програмно-цільовий метод. Спеціальні методи представлені такими методами, як порівняльно-правовий, телеологічний, формально-юридичний та інші. Метод аналізу використовувався як основний дослідницький метод системи міжнародно-правового регулювання спортивної діяльності. Метод синтезу використовувався при формулюванні авторських висновків, дефініцій та характеристик особливостей впливу міжнародного права на національну

спортивну політику. Окрім зазначених методів також використовувався метод висування та перевірки пояснювальних наукових гіпотез. Застосування порівняльно-правового методу забезпечило можливість дослідження порівняння міжнародно-правових основ правового регулювання та реалізації фізкультурно-спортивної політики в Україні. У результаті дослідження у дисертації констатовано порушення функціонального балансу умов формування та реалізації державної політики у сфері фізкультури і спорту, враховуючи наявність міжнародно-правових норм, що зумовлює удосконалення функціонально-структурних механізмів реалізації державної політики з урахуванням глобалізаційних тенденцій розвитку спорту.

У дисертації схарактеризовано основні елементи розвитку механізмів державно-приватного партнерства у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, що базується на удосконаленні чинного законодавства щодо консолідації регуляторного впливу Закону України «Про фізичну культуру і спорт» і Закону України «Про державно-приватне партнерство», що спрямоване на посилення спільної відповідальності влади і комерційного сектору. У дисертації запропоновані інструменти активізації політики державно-приватного партнерства, зокрема застосування контракту повного життєвого циклу, приватний контроль і розподіл відповідальності партнерів. Запропоновано внесення змін і доповнень у чинне законодавство України, а також інституційні удосконалення існуючого механізму державно-приватного партнерства державної політики у сфері фізичної культури і спорту щодо активізації фінансування галузі та підвищення її конкурентоздатності.

Ключові слова: фізична культура і спорт, публічне адміністрування, формування та реалізація державної політики, державно-приватне партнерство, фізкультурно-спортивна політика.

ABSTRACT

Kaminska V.V. Mechanisms for the formation and implementation of state policy in the field of physical culture and sports in Ukraine. Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 28 "Public management and administration" in the specialty 281 "Public management and administration". Vinnytsia State Pedagogical University Mykhailo Kotsyubinsky, Vinnytsia, 2023. 203 p.

The dissertation is one of the first in the domestic science of public administration, it explores the characteristic features of the state policy in the field of physical culture and sports in Ukraine, analyzes the foundations of theoretical conceptualization, its institutionalization, as well as the prospects for improving its mechanisms of formation and implementation.

The thesis studies the features of the formation and development of state policy in the field of physical culture and sports in different historical periods. The result of these studies was the selection of its backbone factors in a particular historical period, taking into account Ukrainian national characteristics. The study used interdisciplinary methodological tools that go beyond the science of public administration and cover the methods of disciplines that are close in terms of the object of research, such as historical and legal sciences. This methodology is conditioned by the historical and legal context of the study of the sphere of public administration of physical culture and sports in the most remote and at the same time the most indicative period for the Ukrainian state. In the course of the research, scientific developments of scientists who studied the state policy in the field of physical culture and sports in historical times were used. According to the results of the study, it was found that the studied state-administrative phenomenon was characterized by a special context for the development of state policy, which assumed the strengthening of the state's defense capability in constant military campaigns, which affected the field of physical culture and sports. This policy was

due to two system-forming factors: the need for a systemic opening of military sports schools and the development of physical culture at the permanent community level. This approach was implemented by two vectors of public administration: centralized approaches to the opening of schools of military sports training and the primary level of mentoring and development of sports activities at the community level. Both levels of such public policy were provided by the regulation of these social relations by customary law, which was the result of the cultivation of national sports traditions, most closely associated with military training from the earliest years until the age of majority. The dissertation concludes that this training system at the level of its public administration has found its practical implementation over a long period in different historical times in the modern model.

The dissertation examines the characteristics of the main international legal conditions for the formation and implementation of national policy in the field of physical culture and sports. In the course of the study, problematic and promising features of improving the public administration of the physical culture and sports sphere in international legal conditions were identified. In the process of research, a complex of general scientific and special methods was used, in particular, analysis, synthesis, induction, a systematic approach, a program-target method. Special methods are represented by such methods as comparative legal, teleological, formal legal and others. The method of analysis was used as the main research method of the system of international legal regulation of sports activities. The synthesis method was used in formulating the author's conclusions, definitions and characteristics of the peculiarities of the influence of international law on national sports policy. In addition to these methods, the method of advancing and testing explanatory scientific hypotheses was used. The application of the comparative legal method provided an opportunity to study the comparison of the international legal foundations of legal regulation and implementation of physical culture and sports policy in Ukraine. As a result of the study, the dissertation stated a violation of the functional balance of the conditions for the formation and

implementation of state policy in the field of physical culture and sports, taking into account the existence of international legal norms, which leads to the improvement of the functional and structural mechanisms for the implementation of state policy, taking into account globalization trends in the development of sports.

The dissertation describes the main elements of the development of public-private partnership mechanisms in the implementation of state policy in the field of physical culture and sports in Ukraine, based on the improvement of the current legislation on the consolidation of the regulatory influence of the Law of Ukraine «On Physical Culture and Sports» and the Law of Ukraine «On Public-Private partnership», aimed at strengthening the common responsibility of the government and the commercial sector. The dissertation proposes tools for activating the policy of public-private partnership, including the use of a full life cycle contract, private control and distribution of partners' responsibility. It is proposed to introduce amendments and additions to the current legislation of Ukraine, as well as institutional improvements to the existing mechanism of public-private partnership of state policy in the field of physical culture and sports to enhance the financing of the industry and increase its competitiveness.

Key words: physical culture and sports, public administration, formation and implementation of state policy, public-private partnership, physical culture and sports policy.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці дисертантки [205-215], які відображають основні наукові результати роботи:

1. Камінська В.В. Системоутворюючі чинники і формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту в часи Київської Русі. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2021, № 4. С. 47-53. DOI: https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.4.7 URL : http://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/139/126

2. Камінська В.В. Міжнародно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту: проблеми та перспективи. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського.* Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022, Т. 33 (72), № 2. С. 37-42. DOI: https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2022.2/07. URL : http://pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/7.pdf

3. Камінська В.В. Публічно-приватне партнерство у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні: перспективи вдосконалення. *Держава та регіони*. Серія: Публічне управління. 2022, № 3 (77). С. 45-51. DOI: https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.3.7 URL : http://pa.stateandregions.zp.ua/archive/3_2022/7.pdf

Наукові праці в зарубіжних виданнях

4. Valentyna Kaminska. State policy in the field of physical culture and sport: Ukrainian realities. *Prague. Modern Sciences,* 2021, № 4. С. 47-54.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Камінська В. Сфера фізичної культури та спорту: окремі питання організаційно-правового забезпечення. *Становлення публічного адміністрування в Україні* : матер. XI конф. студентів та молодих учених за міжнар. участю; за заг. ред. О.Б.Кірєєвої. Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2020. С. 159 – 162.

6. Камінська В.В. Особливості державного управління у сфері фізичної культури та спорту. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє* : зб. тез XXI міжнар. наук. конгресу (м. Харків, 21 квіт. 2021 р.). Харків : ХарРІ НАДУ “Магістр”, 2021. С. 105 – 110.

7. Камінська В.В. Публічна політика у сфері фізичної культури і спорту в Україні: програмне забезпечення. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути* [зб. наук. пр.]

: матеріали XV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 квіт. 2021 р.). Київ, 2021. С. 244 – 254.

8. Камінська В.В. Сутнісно-змістовні особливості сфери фізичної культури і спорту як об'єкта публічного управління та адміністрування. *Напрями вдосконалення механізмів державного управління в умовах сучасних реформаційних процесів* : матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24-25 груд. 2021 р.). Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 5–9. *(сертифікат)*

9. Камінська В.В. Особливості інституціоналізації механізму реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні. *Recent Trends in Science*: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference, May 5-6, 2022. FOP Marenichenko V.V., Dnipro, Ukraine. P. 110, 111. URL : http://www.wayscience.com/wp-content/uploads/2022/05/Conference-Proceedings-May-5-6-2022.pdf *(сертифікат).*

10.Камінська В.В. Структурно-функціональна оптимізація управління фізичною культурою і спортом на місцевому рівні. *Світ наукових досліджень* : міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща ; 29-30 верес. 2022 р.). ГО "Наукова спільнота"; WSSG w Przeworsku. Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б., 2022. С. 226-228. URL : http://www.economy-confer.com.ua/full-article/3905/ (сертифікат).

11.Камінська В.В. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні: підсумки дослідження. *Політичні, правові та організаційні проблеми діяльності органів публічної влади та публічних службовців у воєнний та повоєнний періоди (до Дня державної служби)* : матеріали ІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. Вінниця : ВДПУ, 2023. С. 366-374.

ЗМІСТ

ВСТУП 12

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ 23

1.1. Стан наукової розробки та методологія дослідження державної політики у сфері фізичної культури і спорту 23

1.2. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту: історіографія питання 40

1.3. Сфера фізичної культури і спорту як об'єкт державної політики: сутність і зміст 62

Висновки до розділу 1 71

РОЗДІЛ 2 ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ 74

2.1. Основні тенденції формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні 74

2.2. Організаційно-правові основи та функціональний баланс формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні 84

2.3. Інституційний механізм реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні: національний і регіональний виміри 98

Висновки до розділу 2 115

РОЗДІЛ 3 ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ 118

3.1. Зарубіжний досвід механізмів формування та реалізації

державної політики у сфері фізичної культури і спорту 118
3.2. Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євроінтеграційних процесів 136
3.3. Оптимізація структури і функцій державних органів управління фізичною культурою і спортом 147
3.4 Розвиток механізмів державно-приватного партнерства у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні 156
Висновки до розділу 3 166
ВИСНОВКИ 169
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 176
ДОДАТКИ 199

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Боротьба за українську державність демонструє світу консолідацію державотворчих чинників у всіх сферах суспільного життя, прикладом чого є фізична культура, спорт та військово-фізична підготовка. Потреба осмислення національних особливостей системоутворюючих чинників у цій сфері актуалізує наукові розвідки з точки зору публічного управління та адміністрування фізкультури і спорту як окремого напряму розвитку. Розвиток механізмів державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, як і інших галузей пройшов значну кількість етапів, що були обумовлені зміною суспільно-економічних формацій і етапів української державності зокрема. Насамперед, потрібно зазначити, що найбільш характерними етапами розвитку напрямів побудови правових засад публічного управління та адміністрування у сфері фізичної культури і спорту є етапи українського національного державотворення. Формування української державності та її управлінських інституцій набуло свого найбільш довершеного стану у часи Київської Русі, коли динамічна політика потребувала системності, що охоплювало всі сфери суспільних відносин і мало своє вираження у сфері державної спортивної політики. Зазначені та інші специфічні аспекти розвитку державної політики у сфері фізичної культури і спорту є актуальними з точки зору пошуку сучасної моделі консолідації системоутворюючих чинників у публічному управлінні та адмініструванні з урахуванням подолання дезінтеграційних процесів та інших викликів сучасного державотворення.

Дослідження доводять, що наявність достатньо неконкурентних спортивних досягнень українських спортсменів обумовлені розбалансованою державною політикою у сфері фізичної культури і спорту. Така розбалансованість характеризується спорадичністю фінансування, низьким рівнем державно-приватного партнерства та іншими чинниками. У таких умовах актуальності набуває дослідження перспективних напрямів

удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні з урахуванням міжнародного і зарубіжного досвіду.

Формування і реалізація державної політики у будь-якій сфері неодмінно базується на організаційно-правовій основі, що визначає її основні напрями і механізми. З урахуванням об'єктивно існуючого стану фізичної культури і спорту у контексті глобалізації, організаційно-правові основи державної політики пов'язані з міжнародним впливом. Організаційно-правові основи та функціональний баланс формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту охоплюють достатньо складний нормативно-правовий блок, що складається з міжнародного законодавства, національних законодавчих і підзаконних актів права, а також актів органів місцевого самоврядування. На міжнародному рівні формується політика держави щодо фізичної культури та спорту, визначаються стратегічні цілі та завдання її розвитку у контексті підвищення спортивної конкурентоздатності у контексті світових тенденцій та євроінтеграційної політики зокрема.

Аналіз значної кількості публікацій, дотичних до теми дослідження є актуальним джерелом для пошуку напрямів удосконалення державного управління у сфері фізичної культури і спорту. Потрібно підкреслити також наявний практичний досвід удосконалення досліджуваних механізмів на прикладі зарубіжних держав. У зв’язку з цим, актуальності набула можливість перспектив імплементації цього досвіду у систему формування і реалізації державної фізкультурно-спортивної політики.

Зв’язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Впродовж дослідження наукових підходів встановлено, що особливостями вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні займаються як українські, так і зарубіжні дослідники і науковці. Дослідження особливостей функціонування механізмів державно-приватного партнерства у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні перебуває у фокусі уваги не

багатьох вчених. Потрібно виокремити дві групи науковців, що тримають у фокусі уваги механізми цього управлінського феномену, зокрема у роботах дослідників зі сфери публічного управління та адміністрування і адміністративного права відображені різноманітні моделі функціонування державно-приватного партнерства. Серед українських вчених значний внесок у розвиток багатьох аспектів публічно-управлінських процесів щодо формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту у різні періоди здійснили: М.П. Акімова, А.М. Апаров, В.А. Базенко, С.М. Балабан, Ю.Д. Батан, Н.В. Бачинська, В.Є. Білогур, А. Близнюк, С. Бубка, С.А. Вавренюк, І.М. Ващенко, В.А. Вербицький, Н.І. Галунець, І.Л. Гасюк, О. Гацуля, О. Гонтарук, Д. Губенко, В.М. Гузарь, А.С. Гук, Н. Деделюк, Н.Ю. Довгань, С.М. Домбровська, З.П. Дубінська, М.В. Дутчак, О.О. Євсєєва, О.М. Жданова, М.А. Журба, М.С. Калина, А.Д. Козленко, В.Г. Кононович, Н. Коніщева, А.А. Корнійчук, К.В. Кудлата, Я.І. Кулик, А.О. Кухтій, С.В. Ліщук, Л.О. Мазур, В. Макашов, Т.Н. Мальцева, О.А. Моргунов, В. Мужичок, І. Наставний, С.В. Нікітенко, Ю. Павленко, А.Я. Палюх, Н.Є. Пангелова, В.М. Парахонько, Р.В. Підлетейчук, В. Платонов, К.Р. Плотнікова, Є.Н. Приступа, У. Проценко, Г.М. Путятіна, Ю.М. Рєпкіна, А. Рибніцький, І.Є. Рибчич, Л.В. Романенко, О.Ю. Савіна, Р.Р. Сіренко, М.С. Солопчук, Я.В. Тимчак, М.А. Тихонова, І.Я. Ткачук, В. Третяк, Ю.І. Тумак, С.М. Цимбалюк, В.М. Черба, Л.Я. Чеховська, О.І. Чокля, І.В. Шевчук, О.Р. Шевчук, І.П. Яковлєв, Н.Г. Ярова та інші науковці. Пошук державно-управлінських механізмів активізації розвитку фізичної культури та спорту у роботах зазначених авторів здійснено на міждисциплінарному рівні, що надало можливість збагатити теоретико-методологічний інструментарій і більш широко та концептуально обґрунтувати напрями вдосконалення державної політики у вказаній сфері загалом.

Зарубіжні дослідники також зосереджували фокус дослідницької уваги на проблемах реалізації управлінських моделей формування та здійснення

державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Особливо необхідно відзначити різнопредметність досліджень, які висвітлюють проблеми державно-управлінських процесів у сфері фізичної культури і спорту в різних країнах. Водночас, треба наголосити, що значна чисельність зарубіжних вчених приділила увагу цим питанням в рамках власних національних систем. Доцільно констатувати, що сучасні наукові напрацювання, спрямовані на висвітлення позицій вчених у сфері досліджуваної проблематики, характеризуються фрагментарністю підходів, що не дозволяє комплексно осмислити такий складний державно-управлінський феномен та здійснити спробу адаптувати окремі підходи до українських реалій.

Варто зазначити, що недостатньо дослідженими залишаються особливості державно-приватного партнерства у вказаній галузі суспільних відносин, напрями удосконалення галузевого законодавства, деконцентрації владно-розпорядчих повноважень центральних органів виконавчої влади, а також адаптації загальних засад державної політики у сфері фізичної культури і спорту до умов євроінтеграції загалом. Разом з цим, потрібен пошук нових підходів до системи формування і реалізації державної політики у фізкультурно-спортивній сфері, що і стало підґрунтям до вибору теми, постановки мети і завдань дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Обраний напрям дослідження узгоджується з положеннями Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу (прийнята Верховною Радою України 18.03.2004 р. № 161639-IV), Стратегією розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року, схваленої постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089.

Тема дисертаційного дослідження пов'язана із реалізацією заходів з розвитку фізичної культури та спорту як одного з пріоритетів Програми економічного і соціального розвитку Вінницької області на 2022 р., затвердженої рішенням Вінницької обласної ради № 287 від 24 грудня

2021 р., а також із напрямом розвитку регіональної інфраструктури фізичної культури і спорту вищих досягнень Програми «Регіон сталого гуманітарного розвитку», спрямованої на виконання Стратегії збалансованого регіонального розвитку Вінницької області на період до 2027 р., у межах яких автором розроблено та обґрунтовано пропозиції з оптимізації взаємодії органів публічної влади та громадських організацій спортивного спрямування на засадах державно-приватного партнерства з урахуванням досвіду європейських держав.

Тема дисертації затверджена Вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні» (протокол № 5 від 20.11.2019 р.) та виконана в рамках науково-дослідної теми кафедри публічного управління та адміністрування Вінницького державного університету імені Михайла Коцюбинського «Теоретико-методологічні та практичні аспекти публічного управління суспільними процесами в Україні» (номер державної реєстрації 0122U000282), у рамках якої автором обґрунтовано теоретичні положення щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту з урахуванням досвіду зарубіжних держав.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Предмет дослідження є механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційної роботи є напрацювання положень щодо вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні на основі дослідження їх теоретичної складової та процесу інституціоналізації.

Для досягнення поставленої мети в дисертації були визначені і вирішені такі *завдання*:

- дослідити стан наукової розробки та методологію дослідження державної політики у сфері фізичної культури і спорту;
- визначити основні етапи ґенези державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні;
- охарактеризувати сутність і зміст напрямів державної політики у сфері фізичної культури і спорту як об'єкту публічного управління та адміністрування;
- проаналізувати основні тенденції формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні;
- розкрити організаційно-правові основи функціонального балансу формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні;
- дослідити інституційний механізм реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні;
- узагальнити зарубіжний досвід в означеній сфері та обґрунтувати напрями розвитку механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні.

Методи дослідження. Під час проведення дослідження було застосовано комплекс загальнонаукових і спеціально-правових методів. Зокрема, використано діалектичний метод пізнання, який надав можливість осмислити суспільні явища у контексті наукового узагальнення та пошуку характерних закономірностей розвитку. Вибір методів дослідження був зумовлений предметом дисертаційного дослідження Водночас у процесі дослідження використано історичний, системно-структурний, порівняльно-правовий, формально-логічний методи, а також метод історичної реконструкції та аналітичної інтерпретації.

Діалектичний метод надав можливість здійснити осмислення особливостей концептуальних підходів до висвітлення проблем державної

політики у сфері фізкультури і спорту, здійснити характеристику зарубіжного досвіду досліджуваного адміністративно-управлінського феномену загалом (підрозділи 1.1, 2.1., 3.2.).

Окрім вказаного методу для характеристики сутності і змісту сфери фізичної культури і спорту як об'єкту публічного управління та адміністрування використано *формально-догматичний,* а також *аналітичний* методи (підрозділ 1.3.). Це надало можливість здійснити аналіз та дослідити характерні особливості структурних компонентів механізмів державного управління у сфері фізичної культури і спорту, зокрема в Україні і на міжнародному рівні, а також у країнах Європи і світу, проаналізувати особливості організаційно-правового забезпечення державної фізкультурно-спортивної політики. *Історичний метод* було застосовано для дослідження основних етапів генези державної політики у сфері фізичної культури і спорту (підрозділ 1.2.). *Логіко-семантичний* метод було застосовано у процесі обґрунтування і формулювання удосконалень чинного галузевого фізкультурно-спортивного законодавства, що побудовано на основі рекомендацій внесення змін до законодавчих актів у процесі розробки напрямів удосконалення стратегії формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євроінтеграційних процесів, а також оптимізації структури і функцій державних органів управління фізичною культурою і спортом (підрозділ 3.2. та 3.3). Водночас *метод системно-структурного аналізу* було застосовано при дослідженні національного і регіонального вимірів інституційного механізму реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні (підрозділи 2.2, 2.3); *функціональний метод* було застосовано у процесі дослідження організаційно-правових основ та функціонального балансу формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні (підрозділи 2.1, 2.2); *порівняльно-правовий* метод було застосовано у процесі пошуку моделей застосування зарубіжного досвіду механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту (підрозділ 3.1.). За допомогою цього метода обґрунтовано напрями розвитку механізмів

державно-приватного партнерства у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні (підрозділ 3.3.) у сучасних умовах євроінтеграційних процесів.

Наукова новизна отриманих результатів визначається насамперед тим, що дисертація є одним з не багатьох системних і комплексних досліджень теоретичних і практичних проблем удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, що надало можливість сформулювати напрями удосконалення чинного законодавства у сфері державної фізкультурно-спортивної політики з урахуванням зарубіжного досвіду та умов євроінтеграційного вектору української зовнішньої політики.

Основні результати дисертації, які мають елементи новизни, полягають у такому:

уперше:

- обґрунтовано конкретні напрями вдосконалення норм спеціального законодавства, зокрема сформульовано положення, які спрямовані на внесення змін і доповнень щодо запровадження управлінського механізму: забезпечення примирних процедур, що пропонується реалізувати шляхом створення органу примирних процедур при Міністерстві молоді та спорту України – Колегії з примирних процедур у статусі дорадчого органу;
- запропоновано напрями розвитку механізмів державно-приватного партнерства у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні шляхом удосконалення організаційно-правового комплексу регулювання у частині консолідації регуляторних положень Закону України «Про фізичну культуру і спорт» і Закону України «Про державно-приватне партнерство» та за посилення спільної відповідальності влади і приватних партнерів;

удосконалено:

- підходи щодо застосування проектного управління на основі програмного цілепокладання у рамках оптимізації державно-приватного

партнерства в формуванні механізмів державного управління у сфері фізичної культури і спорту;

- науково-теоретичні положення організаційно-правових особливостей реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, що дозволило виділити три її рівні: міжнародний, національний, місцевий;

дістали подальшого розвитку:

- термінологічні основи дослідження, зокрема здійснено уточнення та авторське визначення поняття сутності і змісту публічного управління та адміністрування сфери фізичної культури і спорту як окремого виду державної політики, яку формують і реалізують уповноважені органи державної влади та органи місцевого самоврядування;

- концептуальні підходи щодо особливостей поєднання методів наукового пізнання різноманітних сфер у дослідженні механізмів державного управління на прикладі фізкультурно-спортивної сфери;

- історико-управлінські знання про розвиток державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, які сформовані на основі проведеного дослідження ґенези та сучасного стану предмету дослідження, що уможливило здійснення подальшої періодизації її розвитку з виокремленням шести етапів і характеристики кожного з них.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що у дисертації запропоновані напрями вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні. Сформульовані у дослідженні теоретичні положення та конкретні пропозиції й рекомендації використовуються та можуть бути використані в:

- *організаційно-управлінському процесі* – для розроблення змін і доповнень у відповідні нормативно-правові акти щодо оптимізації структури та функцій державних органів управління фізичною культурою і спортом, посилення взаємодії органів публічної влади у цій сфері з урахуванням міжнародного досвіду та інтенсифікації євроінтеграційних процесів (Довідка

про впровадження результатів дисертаційної роботи в управлінський процес Відділу освіти, молоді, спорту, культури та туризму Піщанської селищної ради № 363 від 28.09.2023 р., Додаток А);

- *адміністративній діяльності* – для підвищення ефективності роботи з метою виявлення та вирішення проблем публічного адміністрування, пов'язаних із регулюванням суспільних відносин у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євроінтеграційних процесів (Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в адміністративну діяльність Комітету по фізичній культурі та спорту Вінницької міської ради, Додаток Б);

- *освітньому процесі* – для викладання та методичного забезпечення навчальних дисциплін з метою оптимізації підготовки здобувачів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету права, публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського № 06/18 від 26.09.2023 р., Додаток В);

- *громадській діяльності у сфері фізичної культури та спорту* – для посилення державно-приватного партнерства, оптимізації взаємодії органів публічної влади та громадських організацій спортивного спрямування в Україні в умовах євроінтеграційних процесів (Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в діяльність Громадської організації спортивного спрямування «Вінницька обласна федерація лижного спорту», Додаток Д).

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Результати досліджень дисертаційної роботи було оприлюднено на 7 міжнародних, вітчизняних науково-практичних конференціях:

- «Становлення публічного адміністрування в Україні» : XI конференція студентів та молодих учених за міжнародною участю (м. Дніпропетровськ, 2020 р.);

- «Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє» : XXI міжнародний науковий конгрес (м. Харків, 21 квітня 2021 р.);
- «Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути»: XV міжнародна науково-практична конференція (м. Київ, 29 квітня 2021 р.);
- «Напрями вдосконалення механізмів державного управління в умовах сучасних реформаційних процесів» : міжнародна науково-практична конференція (м. Запоріжжя, 24-25 грудня 2021 р.);
- «Recent Trends in Science» : Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference (Dnipro, Ukraine, May 5-6, 2022);
- «Світ наукових досліджень» : міжнародна мультидисциплінарна наукова інтернет-конференція (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща ; 29-30 вересня 2022 р.);
- Політичні, правові та організаційні проблеми діяльності органів публічної влади та публічних службовців у воєнний та повоєнний періоди (до Дня державної служби) : ІІ Всеукраїнська науково-практична конференція (м. Вінниця, 23 червня 2023).

Структура та обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, а також додатків. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, з яких основний текст на 175 сторінках. Робота містить список використаних джерел із 215 найменувань на 23 сторінках, 4 додатки на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

1.1. Стан наукової розробки та методологія дослідження державної політики у сфері фізичної культури і спорту

Сучасний етап розвитку державотворення в Україні характеризується активізацією трансформації і реформ у центральних та місцевих органах влади, що позначається на залученні кращих практик інших держав, де подібні інновації сприяли підвищенню ефективності формування та реалізації державної політики. Водночас ці заходи потребують належного наукового обґрунтування та вивчення підходів учених і дослідників, що зокрема стосується і механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту як одного з пріоритетів державотворення в умовах євроінтеграційної стратегії України.

Варто зазначити, що наукова проблема механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту консолідується у фокусі уваги вчених і дослідників галузі публічного управління та адміністрування. Ці наукові розвідки охоплюють своїм предметним дослідженням означену проблематику на загальнодержавному та місцевому рівнях. Означена сфера проблематики відображає дослідження організаційно-правових засад публічного управління та адміністрування як одного з напрямів суспільних відносин. Педагогічна прерогатива досліджень представлена теорією і методикою розвитку фізичної культури і спорту загалом та управління системою освіти у цій сфері зокрема.

Складовою частиною концептуальної бази є монографічні видання, дисертаційні дослідження, наукові статті з окресленої проблематики.

На думку більшості тодішніх ідеологів, радянський спорт не мав національного забарвлення, тому історичні розвідки з минулого фізичної культури та спорту не заохочувалися. Відтак, вітчизняна історична наука була штучно відірвана від реальної можливості вивчення історії спеціально організованої рухової активності в підрадянській Україні. Історично першою, захищеною в 1954 р., була дисертація колишнього голови Комітету у справах фізкультури і спорту при РНК УРСР М. Бунчука «Основные этапы развития физической культуры в колхозах УССР (в предвоенные годы)». Характерною ознакою цієї та інших робіт була їх тенденційність, заполітизованість, негативізм стосовно дореволюційного спортивного руху в Україні. Поряд із цим, у низці дисертацій (М. Бака, В. Бирюк, М. Бунчук, Ю. Теппер) зібраний важливий фактологічний матеріал, а роботи В. Старкова і О. Суника не втратили свого наукового значення і до нині [1, с. 250].

У роботах різних зарубіжних, а також і українських науковців: «усі прийняті за роки незалежності Української держави програми розвитку фізичної культури і спорту не були виконані та реалізовані в повній мірі, кризові явища в галузі прогресували, заходи щодо удосконалення системи державного управління сферою фізичної культури та спорту не приносили бажаних результатів» [2, с. 129].

Ґенеза концептуалізації державного управління у сфері фізичної культури і спорту сформувалася крізь призму поєднання компонентів впливу держави та індивідуалізації життєдіяльності людини. Подібну точку зору висловив І.Є. Рибчич, який зазначив, що: «…публічне адміністрування є різновидом управлінської діяльності інституцій публічної влади, завдяки якій держава та громадянське суспільство забезпечують самокерованість», а також окрім цього, І.Є. Рибчич вказує на самоврядність усієї суспільної системи та її розвиток у напрямі становлення спорту в державі. Народження спорту було пов’язано зі зміною способу життя в державі, коли відтворення соціального досвіду через традицію вступило місце зростаючій активності людини у індивідуальній і соціальній життєдіяльності. Становлення спорту

як змагальності базувалося на цінностях суворої раціоналізації, спеціалізації та успішності життєдіяльності, а також уособлювало практику самореалізації. Автор вважає також, що саме професійний сучасний спорт сьогодні є найважливішим засобом самореалізації людини, а також можливістю для соціальної мобільності, що дозволяє людині оволодівати соціальною роллю і підвищувати свій соціальний статус, а спортивні практики стали розумітися як форма виявлення своєї індивідуальної і соціальної життєдіяльності людини [3, с. 411].

У цьому контексті необхідно наголосити на підходах вчених, котрі виокремлюють методологічні особливості управління цією сферою суспільних відносин. Приміром М.А. Журба констатує, що «…сучасними науковцями було сформульовано окремі пропозиції та зауваження щодо управлінського і правового забезпечення галузі фізичної культури і спорту, які не набули достатнього доктринального опрацювання, потребують подальшого розроблення, критичної оцінки та, можливо, переосмислення. Це стосується необхідності прийняття Спортивного кодексу України, чіткого визначення поняття адміністративного правопорушення у сфері спортивної діяльності, що сприятиме ефективності механізму притягнення до відповідальності за його вчинення тощо. Існує широке коло суб'єктів управління у сфері фізичної культури і спорту, кожна група яких потребує належного правотворчого та аналітичного забезпечення, що відповідало б специфічній ролі носія сервісно-упорядковуючих повноважень, його місцю в системі публічних інституцій, забезпечувало б належну взаємодію правомочних у розглядуваній сфері суб'єктів. Відмічений аспект посилюється у зв'язку з високим ступенем динаміки статусу управлінських одиниць, яка є особливо характерною для галузевого центрального органу виконавчої влади» [4, с. 24].

В управлінському контексті фізична культура і спорт розглядається з позицій системного підходу, як соціально-економічна система зі складною структурою управлінського механізму, що, у свою чергу, вимагає отримання

відповіді на два питання: якою є структурна декомпозиція, функціональне призначення, мета галузі фізичної культури і спорту [5].

Проблемна сфера розвитку фізичної культури та спорту вимагає усвідомлення складності завдань, зумовленої тим, що в Україні, як і в інших постсоціалістичних країнах, виникла унікальна соціально-економічна ситуація, яка вносить істотну специфіку у її функціонування. Природно, що ця специфіка допоки не знайшла адекватного відображення в наукових дослідженнях. У центрі уваги науковців опинилися процеси становлення владного механізму в країні. Зокрема, увага науковців [6, с. 178] була спрямована на історичний досвід діяльності органів врядування, на досвід функціонування інституту державного управління у країнах сталої демократії.

Загалом, у вітчизняній та зарубіжній науці існує певна кількість робіт, присвячених дослідженню механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Оскільки система державного регулювання в Україні знаходиться на стадії трансформації, то зазначені питання є достатньо чутливими. Це зумовило за роки незалежності України значну кількість робіт з проблем розвитку і трансформації сфери фізичної культури і спорту. Існує значна кількість робіт таких авторів, як А.Я. Палюх, О.А. Моргунов, О.Р. Шевчук, З.П. Дубінська, О.І. Чокля, А.О. Фальковський, М.В. Корольова, Є.О. Харитонов, С.В. Ліщук. Однак, як констатує О.В. Іванова [7, с. 17], майже відсутні публікації про конкретні зміни у функціонуванні механізмів державного регулювання у сфері фізичної культури і спорту в Україні, які відбуваються в останні роки в зв’язку зі змінами в чинному законодавстві.

У структурно-функціональному розрізі державну політику у сфері фізичної культури і спорту науковці розуміють як напрями державної діяльності на загальнонаціональному, регіональному та місцевому рівнях.

Приміром, на розумінні загальнонаціонального рівня державної політики вибудовує власне концептуальне бачення С.В. Ліщук [8], який

наголошує, що: «… особливістю управління у галузі фізичної культури і спорту органами загальної компетенції є те, що вони здійснюють зазначену діяльність і разом з тим вирішують й інші завдання, що належать до їхньої компетенції, – розвиток економіки, соціальної сфери, національної безпеки та оборони тощо. Органи міжгалузевої компетенції координують діяльність інших органів виконавчої влади з вирішення окремих міжгалузевих питань. Цю групу представлено переважно державними комітетами (державними службами) та деякими міністерствами (наприклад, у сфері спорту Міністерством фінансів тощо). На відміну від них, для органів галузевої (спеціальної) компетенції управління у галузі фізичної культури і спорту є основним або одним з основних напрямів їхньої діяльності».

Необхідно зазначити, що у науковій літературі зі сфери публічного управління та адміністрування подається його типова модель концептуальної структури організаційного механізму, що об'єднує об'єкти та суб'єкти управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, а також результати їх функціонування. Отже, в умовах ринкової економіки одним з актуальних питань для керівників регіонального рівня є формування такого організаційного механізму управління, який спроможний забезпечити ефективність управління і конкурентоспроможність фізкультурно-спортивних організацій [9, с. 201].

Тому, державне управління фізичною культурою і спортом на регіональному рівні І.В. Шевчук [10, с. 136–142] визначає як комплексну, системну діяльність органів державної влади регіонального рівня з метою розвитку галузі фізичної культури і спорту в регіоні, задоволення потреб територіальної громади, духовних, фізичних, інтелектуальних запитів громадян з урахуванням соціальних, економічних, національних, етнічних чинників. Н.І. Галунець [11, с. 39] у вузькому розумінні державне управління фізичною культурою і спортом на регіональному рівні вважає реалізацією функцій управління регіональним виконавчим органом державної влади у сфері фізичної культури і спорту з метою розвитку галузі фізичної культури і

спорту на основі врахування чинників соціально-економічного розвитку регіону, запитів територіальної громади, реалізації регіональної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Загалом з цього приводу Г.М. Путятіна констатує, що організаційний механізм регіонального управління сферою фізичної культури та спорту – це сукупність організаційних складових у механізмі управління (мета та завдання управління, функції та технології управління, методи управління, норми та правила, організаційні процеси), що мають організаційне регулювання, управління в інтересах організацій, ефективну діяльність управлінської системи. Основними завданнями регіонального управління сферою фізичної культури та спорту є забезпечення на відповідній території реалізації державної політики з питань фізичної культури та спорту з урахуванням особливостей регіону [9, с. 202]. Інші дослідники [11, с. 42] акцентують на необхідності розробки концептуальних моделей формування дієвої системи державного управління розвитку фізичної культури і спорту на регіональному рівні, що надасть змогу отримати позитивні результати в таких підсистемах як: фізичне виховання в освіти, фізична рекреація та реабілітація населення за місцем проживання та в місцях масового відпочинку громадян, дитячо-юнацький спорт та спорт вищих досягнень тощо. На наш погляд, такий підхід заслуговує особливої уваги, що продиктовано трансформаційними процесами у публічному управлінні та адмініструванні в умовах проведення адміністративно-територіальної реформи і децентралізації влади загалом.

Так само і розвиток фізичної культури та спорту в Україні згідно з європейськими вимогами передбачає пропорційний розвиток професійного, масового та спорту вищих досягнень задля забезпечення реалізації п’яти його функцій, визначених в однойменній Білій книзі. При цьому, розвиток масового спорту та формування фізичної культури як одного з пріоритетів державної політики вказаної сфери повинні бути реальними, а не декларативними. Для цього умовою виконання завдань, визначених перед

органами публічного управління та адміністрування у сфері фізичної культури та спорту, є формування мережі територіально доступних комплексних спортивних споруд, які відповідатимуть європейським стандартам та забезпечать можливість об'єднання занять кількома видами спорту, проведення змагань, спортивних зборів, реабілітації та інших напрямків діяльності [12, с. 11].

Окремий напрям досліджень державної політики у сфері фізичної культури і спорту належить науковому доробку юристів-адміністративістів. На наш погляд, найбільш характерним положенням наукового напряму актуалізації даної проблематики у сфері адміністративно-правового регулювання вказаних суспільних відносин належить висловлюванню Ю.Н. Рєпкіної [13, с. 17], яка слушно зазначає, що державне управління фізичною культурою і спортом формується виходячи з того, що держава не може стояти осторонь від процесів, які відбуваються в цій сфері, але її втручання має зберігати баланс між особистим вибором, суспільним регулюванням і контролем.

Водночас Ю.Н. Рєпкіна [13, с. 17] у своїй кандидатській дисертації обстоює твердження про те, що державне регулювання сфери фізичної культури і спорту в Україні все більше схиляється до інтервенціоністської моделі, незважаючи на відсутність спеціальних положень, присвячених фізичній культурі і спорту в Конституції України. Водночас, не погоджуючись із такою позицією цього автора з урахуванням того, що імперативність норм державної політики у цій сфері закріплена у абзаці третьому статті 49 Конституції України [14], де зазначається, що «Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя».

На підтвердження цьому варто навести докторське дисертаційне дослідження А. Я. Палюх «Конституційно-правові засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту», у якому автор ґрунтовно на теоретичному рівні проаналізував конституційно-правові засади державної

політики у сфері фізичної культури і спорту, а також визначив перспективи удосконалення правової основи й правозастосовної практики у цій сфері. У контексті загальної характеристики у дисертації А.Я. Палюх зазначається, що: «…механізми забезпечення конституційно-правових засад сфери фізичної культури і спорту в Україні є одним зі стратегічних напрямів державної політики України й полягає у створенні сприятливих умов для усіх учасників фізкультурно-спортивних відносин, які беруть участь у програмах розвитку професійного та інших видів спорту, забезпеченні здорового способу життя людини й нації, поєднання централізації та децентралізації (територіальності) системи управління даною сферою, а також удосконаленні її нормативно-правової основи. У даному контексті виокремлено такі основні форми державної підтримки професійного спорту: організаційно-функціональні (координуючу кадрову, господарську та ін.); правові (нормативно-правові, правозастосовні, контрольні та ін.); матеріально-фінансові (матеріально-технічну, матеріальну, фінансову)» [15, с. 2].

Також і І.Л. Гасюк у докторській дисертації «Механізми державного управління фізичної культурою та спортом в Україні» наголошує: «У процесі дослідження встановлено, що розвиток галузі фізичної культури та спорту можливо лише за умови впровадження ефективних методів, засобів, форм, технологій державного управління, які мають ґрунтуватися на адаптованій до сучасних реалій нормативно-правової бази і бути здатні вирішувати соціально-економічні проблеми, пов'язані з функціонуванням та розвитком галузі. Як показує практика, труднощі та помилки, властиві державному управлінню фізичною культурою та спортом в Україні, обумовлені відсутністю комплексних теоретичних розробок у цій сфері, які мають охоплювати та моделювати систему державного управління фізичною культурою та спортом зі усіма її функціональними складовими» [16, с. 16]. У цій дисертації продемонстровано, що положення понад 170 нормативно-правових актів у сфері фізичної культури та спорту, прийнятих за останні десятиліття незалежності України, дають підстави І.Л. Гасюку констатувати,

що регуляторний потенціал державного механізму спрямований на забезпечення функціонування і розвиток елементів правового, наукового, організаційного, медичного та інших видів забезпечення ефективного функціонування галузі та приведення їх у відповідність до соціально-політичних, а також економічних вимог суспільства та європейських орієнтирів розвитку.

У концепціях науковців адміністративно-правове регулювання публічного управління та адміністрування сфери фізичної культури можна розуміти як сукупність адміністративно-правових норм та інших адміністративно-правових засобів, що закріплюють, упорядковують, охороняють відносини за участю суб'єктів владних повноважень у вказаних сферах в інтересах людини, суспільства та держави через механізм адміністративно-правового регулювання, який забезпечує його втілення у правовій поведінці учасників адміністративних правовідносин на основі сприйняття та наступного відображення у соціально значущій діяльності у формах дотримання та застосування адміністративних норм [17, с. 276]. До таких відносин, як вважають Н.О.Рибалка та С.М. Балабан, належать: «… а) відносини між фізичними або юридичними особами, які звернулися до суб'єкта публічної адміністрації з вимогою забезпечити їхні публічні права і свободи, в цьому випадку суб'єкт публічної адміністрації не може діяти владно щодо об'єкта управління, бо є зобов'язальним перед ним; б) відносини між суб'єктом публічної адміністрації та фізичними й юридичними особами, які порушують права і свободи третіх осіб, інтереси громадянського суспільства та держави (тут виникають класичні адміністративно-правові відносини: суб'єкт публічного управління є імперативно владним, а об'єкти зобов'язані виконувати його законні вимоги); в) імперативно владні відносини між вищестоящими та нижчестоящими суб'єктами публічної адміністрації, що ґрунтуються на праві» [18, с. 153–154].

Незважаючи на різноманітність точки зору аналітика, література про державне управління фізичною культурою і спортом актуалізує аналіз мотивацій, які лежать в основі такого втручання. Для деяких головні мотиви держави полягають у інструментальному потенціалі спорту для поширення певних ідеалів, культивування націоналізму, покращення якості життя та вирішення низки соціальних результатів, зокрема сприяння покращенню здоров'я [19]. Вчені також нагадують, що деякі уряди формують свою політику так, що вони мають більш чисту форму інтересу [19], яка стосується спорту заради нього самого (про що свідчить короткочасний поворот політики у Великобританії після перестановки в Кабінеті Міністрів 2007 року [20]. Протягом останніх двох десятиліть ці поняття спорту були по-різному концептуалізовані у двох групах: одна представляє спорт для спорту, розвиток спорту та спорт плюс, а інша стосується спорту для розвитку, розвитку через спорт та плюс спорту. Крім того, література про державне управління фізкультурно-спортивною сферою і спортивну політику загалом стала більш спеціалізованою, набувши більшої конкретики щодо основних інтересів, таких як внесок спорту в результати зовнішньої політики [21], використання спорту на міжнародному рівні як вираження м'якої сили [22], а також конкретні мотиви, що лежать в основі політики елітного спорту [23]. Така робота має важливий зв'язок із різноманітними концептуалізаціями управління [24], зокрема, політичного управління спортом, оскільки це в основному пов'язане з природою держави та способом, у який вона управляє. Генрі та Лі адаптують ідеї Лефтвіча спеціально до контексту спортивної політики, припускаючи, що політичне управління в спорті більше безпосередньо пов'язане зі стилем управління, тобто, «як уряди або керівні органи в спорті керують, а не безпосередньо контролюють» арену спортивної політики. і поведінка організацій всередині нього [24, с. 25]. Замість того, щоб наголошувати на важливості демократичних норм для політичного управління, як у Лефтвіча, Генрі та Лі висвітлюють новітні тенденції до тонких форм політичного управління, за якими держави керують не за

допомогою звичайних методів командування та контролю, а радше прагнуть формувати поведінку шляхом встановлення політики із відповідними стимулами та покараннями, які заохочують поведінку (інституційну та індивідуальну), яка відповідає цілям держави [25]. У своєму огляді масштабів управління в спорті Доулінг та інші дослідники [26] приділяють явну увагу зростаючій кількості літератури про політичне управління, включаючи документи, які досліджують роль і вплив національних урядів на спорт [23;27].

Враховуючи охарактеризовані вище та інші наукові роботи в галузі публічного управління та адміністрування фізичною культурою і спортом, дослідники у сфері педагогічних наук і наук у сфері фізичного виховання зазначають, що на даний час відсутні дослідження з управління системою фізичної культури і спорту на основі програмно-цільового підходу [211, с. 247]. Вченими аналізувалися різні аспекти системи управління у цій сфері. Важливими питаннями, які вимагають дослідження, є аналіз системи фізичної культури і спорту як об’єкта управління в сучасних соціально-економічних умовах. Однак, вони ще залишилися поки мало вивченими. Сучасний рівень поставлених завдань перед вітчизняним фізкультурно-спортивним рухом висуває підвищені вимоги до державного управління цим соціальним явищем [28]. Накопичені наукові і практичні знання про систему управління не дають можливості успішного вирішення цих завдань. Разом із тим, не часто трапляються роботи, в яких повною мірою використовується методологія програмно-цільового управління. У цих дослідженнях використання програмно-цільового підходу в управлінні носить фрагментарний, невпорядкований характер, не визначені сутність, структура і особливості управління на основі даного підходу [29]. Як наголошує вчений у сфері наук із фізичного виховання Р.Р. Сіренко [30, с. 182]: «…спостерігається нерівномірність подання інформації, що висвітлює теоретико-методологічні основи програмно-цільового управління сферою фізичної культури і спорту. Комплексне дослідження зазначених питань є

складним завданням, котре полягає у вдосконаленні державного управління процесами розвитку фізичної культури і спорту в Україні та пошуку шляхів системних трансформацій для цього вдосконалення».

Відтак, стан наукової розробки проблеми характеризується різноманітними підходами вчених до дослідження публічного управління та адміністрування фізичної культури і спорту.

Методологічну основу публічного управління та адміністрування в означеній сфері дослідження формують міждисциплінарні підходи у застосуванні відповідного інструментарію, що виражається у використанні різноманітних груп методів з різних наукових сфер.

У дослідженні використовують різні методи у сукупності з функціональними завданнями. Наприклад, під методами галузевого публічного адміністрування І.П. Яковлєв [31, с. 14] пропонує розуміти способи владно-впорядковуючого впливу на суспільні відносини, що покликані забезпечити виникнення, перетворення або припинення адміністративних відносин. Адміністративні методи публічного врядування, вважає А.С. Гук, слід розглядати як способи і засоби впливу органів державного управління чи посадових осіб на керовані об’єкти. Вони мають низку притаманних ознак: існує можливість визначити, як саме той чи інший суб’єкт здійснює свою повсякденну діяльність; виражають зміст керівного впливу і завжди мають своїм адресатом конкретний об’єкт; репрезентують керівну волю; використовуються як засіб реалізації функцій і повноважень; мають свою форму, своє зовнішнє вираження [32, с. 82]. Досить довгий час імперативний метод визначався основним методом адміністративного права, що на перший план виводило такі засоби, як заборони, зобов’язання (розпорядження) та засоби адміністративно примусу [33, с. 55]. Прикладом імперативного методу є заборона застосування спортсменами допінгових засобів. Субординація характеризує відносини регіональних спортивних федерацій із всесвітніми (наприклад, у футболі УЄФА певним чином підлегла ФІФА) і національних – із регіональними і всесвітніми (ФФУ

підлегла УЄФА та ФІФА) [34, с. 148]. Однак виникає питання: чи обмежується зміст поняття методів адміністративного права імперативними заборонами, зобов'язаннями (розпорядженнями) та засобами адміністративного примусу? Чи доцільно адміністративні методи управління характеризувати «підпорядкуванням волі керованого об'єкта волі управляючого суб'єкта за схемою «влада – підпорядкування»? Адміністративно-правові методи поділяють на: а) за юридичними ознаками – на нормативні, індивідуальні (накази, вказівки, розпорядження, рішення); б) за способом впливу на об'єкт управління – на ті, що зобов'язують виконати певні дії, уповноважують виконати зазначені дії, заохочувальні до виконання соціально-корисних дій, заборонні (обмежуючі) щодо виконання тих чи інших дій; в) за формою припису – на категоричні (імперативні), делегуючі, рекомендаційні, диспозитивні» [32, с. 82]. Якщо поділ адміністративно-правових методів за вказаними підгрупами не викликає в нас зауважень, то позиція обмеження адміністративних методів підпорядкуванням, як ми вважаємо, потребує уточнення [35, с. 51].

Подібний підхід, на наше переконання, вдало сформульований М.В. Дутчаком [36, с. 39], котрий зазначив, що діяльність українського суспільства в цілому та окремих соціальних інститутів у формуванні системи спорту для всіх як складової здорового способу життя має базуватися на концепції гуманізації процесу залучення населення до рухової активності. Методологічно ця концепція розглядається як система поглядів на напрями впровадження гуманізму та подолання авторитаризму вітчизняної системи фізичного виховання різних груп населення.

Обумовлений принцип критеріальності в державному управлінні розвитком фізичної культури й спорту за визначенням І.Л. Гасюка [37], полягає в чіткому визначенні критеріїв ефективності діяльності системи управління та об'єкта управління. Оцінка стану розвитку галузі фізичної культури й спорту та визначення бажаних її показників можлива лише за умови визначення критеріїв оптимальності стану окремих підсистем галузі та

системи в цілому. Критерії оптимальності характеризують стан розвитку галузі з позицій використання для його досягнення екстремальних значень найбільш вагомих показників якості управління за умови задоволення заданих вимог до інших показників. Велике значення також має врахування чинників-обмежувачів, які визначають можливості системи щодо реалізації екстремальних значень заданих показників якості управління. Оптимізація однієї з якостей системи передбачає накладення певних обмежень на рівень розвитку інших її якостей. Інтерпретація досягнутих результатів щодо розвитку певних якостей галузі фізичної культури й спорту залежить від правильності вибору критерію оптимальності, який, у свою чергу, характеризує оптимальність системи управління та ефективність діяльності об'єкта управління.

Окремий методологічний напрям дослідження особливостей державної політики у сфері фізичної культури і спорту пропонують науковці зі сфери юриспруденції. Як от, Н.Г. Ярова виокремлює такі методи державного регулювання саме в сфері спорту: переконання та заохочення, адміністративні й економічні методи. На її погляд, серед методів переконання та заохочення, які застосовуються у державному регулюванні у сфері спорту, основними є: а) формування у громадян переконання, що необхідно регулярно використовувати різні форми фізичного виховання та масового спорту; б) виховання (забезпечення реалізації заходів щодо формування позитивного іміджу спорту у засобах масової інформації та через різні форми соціальної реклами); в) роз'яснення завдань державного регулювання (зокрема й через засоби масової комунікації); г) заохочення (моральне – подяка, нагорода почесним знаком, присвоєння почесного звання тощо, матеріальне – грошові премії, путівки окремим особам або групам осіб, здійснення заходів щодо покращення житлово-побутових умов чемпіонів і призерів змагань різних рівнів, визначення на конкурсних засадах грантів для проведення науково-дослідних робіт з актуальних проблем розвитку спорту, покращення умов оплати праці тренерів-викладачів дитячо-юнацьких

спортивних шкіл); д) критика роботи й поведінки окремих осіб тощо [38, с. 76].

До адміністративних методів державного регулювання в означеній сфері належать:

а) встановлення обов'язковості вчинення певних дій (наприклад, ліцензування фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності регулюється статтею27-1 Закону України «Про фізичну культуру і спорт»);

б) здійснення реєстраційних дій щодо легітимації підприємств-виробників спортивного інвентарю;

в) проведення контролю і нагляду відповідними органами;

г) встановлення стандартів (наприклад, щодо фізкультурно-спортивного спорядження і обладнання для занять спортом) та інші.

Застосування адміністративних методів регулювання в галузі спорту виражається в прямих приписах алгоритмів діяльності у вказаній сфері, що проявляється також у вимогах положень загальноорганізаційного характеру, посадових інструкціях, регламентах, наказах, постановах, розпорядженнях, правилах. Водночас Н.Г. Ярова [38, с. 77] виділяє економічні методи державного регулювання сфери фізичної культури і спорту: прогнозування, індикативне планування, державне регулювання, конкурентна політика, вплив на ринкове ціноутворення, грошово-кредитна та фінансова політика, податкова політика, економічне стимулювання та інші методи безпосереднього впливу на публічне адміністрування у спортивній сфері.

Іншою методологічною особливістю літератури про державне управління спортом і фізичною культурою, яка багато в чому збігається з ідеями про політичне управління, є увага, приділена аналізу спортивної політики та процесів формування політики. Ці аналізи наголошують на окремих внутрішніх випадках, а також на порівняльному аналізі кількох випадків. Що стосується окремих випадків, то робота Хуліхана та Гріна сприяла розвитку більшої чутливості до ряду механізмів державного управління, які впливають на системи внутрішньої політики [39]. Яскравим

прикладом роботи з кількома кейсами є аналіз Б. Хуліхана (1997) спортивної політики та процесів розробки політики в Сполучених Штатах, Великобританії, Австралії, Канаді та Ірландії. Ця робота забезпечила початковий план для порівняльного дослідження, зосередженого на ролі уряду, його відносинах із приватними спортивними організаціями та підходах до вирішення таких важливих політичних проблем, як вживання наркотиків для підвищення продуктивності та фізичне виховання в кожній країні. Подібний підхід застосували Берсгард [40] та інші, який розробив порівняльний аналіз процесів формування спортивної політики в Канаді, Англії, Німеччині та Норвегії, досліджуючи «актуальність і наслідки для політики у сфері спорту режимів соціального забезпечення та державних систем, відносин між виконавчою та законодавчою владами і урядом та групами інтересів, а також сучасні процеси соціальної трансформації». Дослідники також провели більш конкретний порівняльний аналіз розвитку політики елітного спорту та систем, які її підтримують [41]. Більшість цих досліджень методологічно підкріплені постпозитивістськими припущеннями, розташованими на мезорівні, беручи свої методологічні підказки зі сфери порівняльної політики та спрямовані на аналіз і порівняння системи політики елітного спорту в різних країнах. Дослідження Де Бошера (2008, 2015) різняться, оскільки вони дотримуються позитивістського підходу та використовуються оцінки елітних спортивних агентів (високоефективних директорів, тренерів тощо), які оцінюють за власними оцінками, щоб розробити загальні оцінки сприйнятої ефективності дев’яти основ політики через 105 критичних факторів успіху [26].

Однією змінною, яка ще не набула великого значення в порівняльних дослідженнях спортивної політики, є тип внутрішнього режиму, який зазвичай вимірюється в діапазоні від автократії/авторитаризму на одній крайності до повної демократії участі на іншій [42]. Звичайно, тип режиму займає важливе місце в області порівняльної політики та міжнародних відносин як змінна, що пояснює такі різноманітні результати, як стабільність

керівництва, міжнародна торгівля та придушення індивідуальних прав [43]. Взаємозв'язок між спортом (у широкому розумінні) та типом режиму досліджувався в контексті політичного переходу та побудови нації, хоча межі між типом режиму, економічними системами та ідеологією іноді розмиті [44].

Крім того, дослідження національної гордості Меєра та Муца [45] є нещодавньою амбітною спробою безпосередньо вивчити зв'язок між типом режиму та результатами, пов'язаними зі спортом. Проте дослідники порівняльної спортивної політики не намагалися явно використовувати відмінності в типі режиму для пояснення результатів спортивної політики, натомість віддаючи перевагу порівнянню подібних держав. Ця робота заповнює існуючий дефіцит літератури, досліджуючи, як тип політичного режиму впливає на розвиток спортивної політики. Він об'єднує елементи двох різних типів порівняльних досліджень спортивної політики, визначених Генрі та іншими. По-перше, як і більшість малих досліджень, воно є ідіографічним і «робить акцент на охопленні конкретної історії політики та контексту, а не на пошуку загальних законів» [46, с. 484]. По-друге, як описано раніше, він використовує підхід «політики як дискурсу», який «займається конструюванням реалій за допомогою мови» [46, с. 489]. Вибірково відбираючи випадки на основі типу режиму, деякі дослідники [27] ілюструють, якою мірою різні політичні режими розуміють зв'язок між спортом та їхніми ширшими політичними цілями.

Отже, стан наукової розробки та методологія дослідження державної політики у сфері фізичної культури і спорту представлений дослідженнями цієї проблематики у фокусі публічного управління та адміністрування, юридичних і економічних наук, а також педагогічної сфери і сфери фізичного виховання.

1.2. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту: історіографія питання

Розвиток державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні пройшов значну кількість етапів, що були обумовлені зміною суспільно-економічних формацій на теренах сучасної України. Насамперед, потрібно зазначити, що найбільш характерні етапи розвитку напрямів побудови правових засад публічного управління та адміністрування у сфері фізичної культури і спорту відповідали умовам українського державотворення.

Формування української державності та її управлінських інституцій розпочалось із часів Київської Русі [206, с. 48], охоплювало всі сфери суспільних відносин, що також мало своє вираження у сфері державної спортивної політики. Проте, період формування державності супроводжувався ґенезою державної політики у сфері фізичного виховання і спорту, який ґрунтувався на військово-фізичній підготовці, враховуючи чинник безперервності воєнних дій середньовічного періоду.

Погоджуємось із дослідниками у тому, що: «… характер фізичного виховання давніх українців був суттєво зумовлений геополітичним розташуванням України. Розміщення в центрі Європи, помірний клімат, родючі ґрунти, відносна незахищеність зовнішніми, природними перешкодами (гірські масиви, моря тощо), наявність великих торгівельних шляхів, що сполучали країни Сходу та Заходу, Півночі і Півдня, з давніх-давен приваблювали інші народи і спричинили безперервність нападів кочівників на автохтонні племена праукраїнців. Особливо інтенсивно цей процес відбувався у час великого переселення народів (IV-VI ст. н.е.)» [47, с. 38].

Окрім цього, характерними особливостями цих процесів також дослідники виділяють внутрішні, у тому числі міжплемінні конфлікти, котрі стали невід'ємною ознакою життя східних слов'ян. Тому природно, що в цих

умовах військовий чинник був визначальним серед інших у розвитку фізичного виховання в Україні у її давній період історії, а фізична культура праукраїнців мала виразний військово-прикладний характер. Політика у сфері фізичної підготовки давніх слов'ян формувалася як на основі власних, самобутніх традицій, так і під впливом культурного (військового) чинника інших народів (скіфо-сарматів, готів, скандинавів, печенігів, хозарів тощо) [47, с. 38].

У період з VII по IX століття за часів перехідного періоду від військової демократії до феодального (княжого) ладу. В цей період і надалі в нашій країні збереглись позитивні традиції народної фізичної культури, основою якої була загальна фізична підготовка до трудової і військової діяльності всіх без винятку людей. Розповсюдженими в цей період (військової демократії) були так звані ведмежі двобої та культові змагання з биком. В програму входили фізичні вправи та способи полювання на диких тварин. На межі IX–X століть навколо Київської землі утворилося державне об'єднання – Київська Русь. Тут з часів військової демократії збереглись звичаї виховання дітей та молоді, існували обряди, що склали певну систему підготовки людини до праці та виконання військових обов'язків [48, с. 141]. У Київській Русі існувала вікова диференціація молоді, покладена в основу народної фізичної культури:

– у три роки хлопця саджали на коня, і цей обряд назвали «постриги»;

– у сім років хлопчик переходив від материнського виховання під нагляд чоловіків (батька або старійшин роду); починалося навчання грамоті, стрільбі з лука, володінню списом, арканом, їзди верхи;

– у 12 років хлопчик вважався напівдорослим юнаком і до його навчання залучали «військові хитрощі»;

– у 17-річному віці юнак вважався дорослим і змужнілим. У кожній віковій групі здійснювалась певна підготовка, в першу чергу фізична, і завершувалась «ініціацією». Таким чином, до військового життя готували з дитинства. Первинними ланками традиційних форм військово-фізичної

підготовки були сім'я та рід, де відповідальність за виховання майбутнього воїна покладалася на батька, чоловіків — членів родини, старійшин роду. Серед громадських утворень існували «лісові школи», які діяли в межах чоловічих військових союзів. Там відбувались ініціаційні «посвяти» молоді, під час яких основна увага приділялась фізичній підготовленості [49, с.133–135].

Водночас відмінності у політиці фізичної підготовки східнослов'янських племен були пов'язані, передусім: «… з географічним чинником і мали регіональний характер, що зумовлювало ті чи інші особливості фізичної культури. Так, військово-фізична підготовка гірських племен була дещо відмінною від такої у племен лісостепової зони України. Розташування на берегах річок, озер, боліт давало змогу пересуватися вплав і використовувати цю особливість у військових цілях. Відповідно у фізичній підготовці воїнів цих племен входили вправи, що мали забезпечити опанування водної стихії (плавання, веслування, пірнання та ін.)» [50, с. 67].

Фізична витривалість руських людей досягалася шляхом суворого загартування, виховання й самовиховання. Класичним у цьому плані є приклад київського князя Святослава Ігоревича (X ст.): «Був хоробрий і легкий. Ходив, яко пардус, багато воєн він чинив. Возів же за собою він не возив, ні конини [не брав], ні м’яса [не] варив, але потонку нарізавши конину, або звірину, або воловину [і], на вуглях спікши, [це] він їв. Навіть шатра він не мав, а пітник слав і сідло [клав] у головах. Такими ж й усі інші вої його були» [51, с. 28].

Особливо важливе значення мала верхова їзда. Археологи припускають, що на Старокиївській горі (там, де стояли княжі будинки) був і «кінний двір», тобто не тільки конюшні, але й невеликий іподром. Зважаючи на об’єктивні вимоги життя людей, верхова їзда була життєво необхідною навичкою людини й вимагала спеціальної підготовки. Із відкриттям двірцевих шкіл князем Володимиром Святославовичем, водночас із політичним зміцненням Київської Русі, зростав її культурний рівень. Поряд із

граматикою, арифметикою, риторикою, поетикою, географією, юриспруденцією, богослов'ям, іноземними мовами, астрономією розвивалося фізичне виховання. У статуті двірцевої школи записано: «Упражнение тела состоит в легкости движения удов и в приготовлении телесных сил к всякому случаю... есть весьма полезное и потребное... во благоустроении бо тела юных здравие старых основается». Навчання в княжих школах відбувалося із семирічного віку. Загалом, у Київській Русі створювалася досить ефективна система фізичного вишколу молоді. У 17–18-річному віці відбувались ініціації – «Посвята у воїни». Зміст обряду полягав у проходженні певних випробувань, зокрема моральних і психічних. Протягом усього перебування в «лісових школах» «молоді вовки» реалізували свою фізичну підготовку у військових походах та полюваннях. У щоденному житті юнаки повинні були «розвивати витривалість і стриманість, уміти витримувати холод і спеку, голод і спрагу; вставати до схід сонця, усе оглянути і перевірити, ставити до себе найвищі вимоги». Велике значення надавалося хоробрості й патріотизму, не боятися «ні раті ні звіра, а творити чоловічу справу» [52;53].

Загалом, у період Київської Русі велика увага влади приділялася розвитку фізичного виховання воїнів і землеробів. Потреби військової та господарської діяльності започаткували такі види спорту, як плавання, кінний та водний спорт, фехтування, стрільбу з лука, боротьбу, кулачний бій, полювання та риболовство. У період Київської Русі дбали про добрий фізичний стан людини, її витривалість, боротьбу з хворобами. Але на перешкоді цьому ставали надмірність у їжі й питті, недостатня фізична загартованість, численні хвороби, з більшістю яких боротися ще не навчилися [51, с. 31].

Як зазначають дослідники, політика фізичного виховання в Київській Русі включала такі форми:

«… народно-побутові (основні):

- фізичне виховання в родині, племені, громадській організації, лісових школах, парубочих і дівочих громадах;

- форми військово-фізичної підготовки: військово-прикладна підготовка, полювання, військові походи, лицарські турніри;

- освітні: княжі школи, монастирі, товариства стрільців, школи верхової їзди, школи фехтування;

- змагальні: «руські ігрища», «народні змагання»;

- релігійно-культові (весняна, літня, осіння, зимова календарна обрядовість)» [54, с. 24].

Вчені-історики констатують, що упродовж VIII-XII ст. у Давньоруській державі відбулося формування професійних форм підготовки фізичної культури у середовищі молоді та дорослих. «Однією з перших таких форм є інституція наставництва – приватні вчителі. У писемних джерелах достатньо повно відображено процес фізичного виховання підростаючого покоління у князівсько-боярському середовищі, де велику роль відігравав саме інститут наставництва. Такий інститут наставництва був поширений і серед інших верств населення. Це було необхідне для формування повноцінного народного ополчення, яке відігравало значну роль у воєнному плані. Окреме місце серед професійних форм організації фізичної культури у IX-XIV ст. посідали освітні та виховні заклади. Найважливішим вмінням воїнів було досконале володіння різними видами зброї. Тому для тренувань у володінні зброєю у середньовічній Русі створилися організовані товариства стрільців з лука і фехтувальні школи, що знаходилися у Києві та Новгороді» [55, с. 430].

Дослідники стверджують, що: «… державна політика у сфері фізичної культури і спорту в Україні часів Київської Русі розвивалась за Європейською моделлю. Але, вбираючи все краще від сусідів, вона за своїм соціальним значенням та спрямованістю ґрунтувалась на звичаях і традиціях свого народу, що зумовило її прогресивність» [56, с. 112]. Олімпійська традиція в Київській Русі зверталась до античної фізичної культури, в тому числі Олімпійських ігор. Основні тогочасні види української фізичної

культури були аналогами давньогрецьких видів спорту (біг, стрибки, бій навкулачки, кінні вили тощо) [56, с. 112].

Системне і планове фізичне виховання мало місце в монастирях та церквах, які активно почали розбудовуватись за правління Ярослава Мудрого та, крім культового, мали ще й оборонний характер: “Приходили... под Печерский монастырь немецкие воеводки... с конными и пешими со многими людьми узгоном и забежью вломилися в острог, и мы твои государевы богомольцы... билися с ними”. Про високий рівень військово-фізичної підготовки при монастирях та церквах свідчить участь ченців у військових походах, а герої відомої Куликівської битви Пересвєт та Ослябя були монахами Троїцького монастиря [53, с. 9].

Отже, на наше переконання, період Київської Русі у контексті розвитку державної політики у сфері фізичної культури і спорту представлений дворівневою політикою: централізованими підходами щодо відкриття шкіл військово-спортивної підготовки і первинним рівнем наставництва та розвитку спортивних заходів на рівні громад. Примітним фактом для обох рівнів є регулювання даних суспільних відносин нормами звичаєвого права, що базувалося на основі спортивних традицій. Спортивна політика за часів Київської Русі була найтісніше пов'язана із воєнною підготовкою, що продовжилося у традиціях наступної форми українського державотворення – Козацької України.

Матеріали досліджень надають підстави констатувати, що специфічні умови існування та боротьби проти різноманітних фор утиску місцевого населення стали причиною того, що сформувалося специфічне середовище спортивно-військового штибу саме на теренах і в умовах запорізького козацтва. Дослідники справедливо стверджують, що «… без цілеспрямованого фізичного виховання досягти високого рівня стану фізичної готовності та вершин військового мистецтва неможливо. Фізична культура, крім інших соціальних функцій, перш за все служила військово-фізичній підготовці населення. У втіленні фізичної культури в побут

українського народу, збагаченні її форм і методів за рахунок власних вдосконалень і запозичень відіграли важливу роль такі елементи існуючої системи, як школи, парубоцькі громади, мандрівні борці, «вулиця», чумакування та інші. Другий ступінь козацького виховання був родинно-шкільним» [57, с. 33]. Вчені, які досліджували особливості організації і проходження дитячих і юнацьких ігор тих часів, зазначають, що вони діляться на: « …весняні, літні, зимові, підкреслюючи цим сам факт цілорічного фізичного вдосконалення підростаючого покоління. У козацький період у школах існувало безліч народних звичаїв, котрі формували побут школярів і обов'язковим елементом мали змагальні фізичні вправи. Військово-фізична підготовка запоріжців виступала як системно завершена педагогічна структура» [58].

Вчені зазначають, що у рамках спортивної політики за козацької доби в Україні були поширенні школи, організовані при кожній церкві. У вільний навчання час учні розвивали фізичні та моральні якості в рухливих іграх. В українській середньовічній школі велику силу мали народні звичаї, які позитивно впливали на школярів. Організація фізичної культури, побут, звичаї запорожців були найпрогресивнішими у середньовіччі. Суворе, аскетичне життя, яким жили запорізькі козаки, викликало справедливий подив у очевидців, а право називатися запорозьким козаком вважалося найпочеснішою відзнакою не тільки серед українців. Багато польських, а пізніше і російських дворян, прагнули здобути – військову освіту на славному Запоріжжі. Так, російський полководець М. І. Кутузов отримав атестат – знатного товариша Щербинівського куреня Запорізької Січі. Атестати знатних і почесних товаришів Запорізької Січі були видані багатьом військовим та політичними діячами того часу, а саме: київському генерал-губернатору Глібову, графу Паніну, князю Прозоровському, графу Остерману, навіть Г. Потьомкін охоче отримав атестат коша Запорозької Січі, вступивши в один з її куренів. [59, с. 182–183].

На Запоріжжі існував культ гармонійного фізичного і духовного

розвитку особистості [140]. У добу Козаччини (XVI–XVIII століття) існувала система засобів військово-фізичної підготовки молоді та дорослих, яка включала: ігри військового спрямування, військові танці (гопак, козак, метелиця та інші), фізичні вправи з предметами (переважно різновиди холодної та вогнепальної зброї), фізичні вправи із застосуванням засобів пересування (човен, кінь), змагальні фізичні вправи (бої навкулачки, різновиди боротьби – гойдок, спас та протиборства, фехтування та інші). Суттєвим компонентом підготовки козаків було загартування із застосуванням чинників довкілля (сонце, повітря, вода). Серед найрозповсюдженіших змагальних форм у військово-прикладній підготовці були: народні змагання, козацькі змагання та поєдинки – «герці», полювання, військові походи. Таким чином, високий рівень народної фізичної культури, як компонент цієї культури, сприяв вихованню здорового міцного покоління. Аналіз історичних матеріалів дає підстави стверджувати, що на Запорізькій Січі функціонувала система фізичного виховання, основу якої складали віковічні звичаї українського народу, яка носила виключно національний характер [60, с. 43].

Існував ще один давній вид фізичної підготовки за часів Козаччини – «школа джур», як неформальний спосіб передачі знань, військового досвіду та особливостей підготовки козаків. Як зазначає Є.Н. Приступа, В.С. Пилат, у кожного статечного запоріжця був джура, який був не просто прислугою, а помічником. Джури чистили зброю, їздили разом із своїм наставником у похід, вчилися у козаків військової майстерності. Хто до військової справи не підходив, того відсилали із Січі. Вивчившись у досвідчених вояків військовій справі, джури, діждавшись парубочих літ, ставали найвидатнішими запорізькими козаками. За свідченням дослідників, до козаків приймався лише той, хто знаходився там певний час і здійснив хоча б один морський похід. Не всім вдавалося стати козаками. Молодь спочатку проходила сувору школу фізичного випробовування. У згадуваннях козацького побуту наголошено, що кожен десятник, крім десяти товаришів,

мав під наглядом до 50 юнаків, яких готував до козацтва. Головним у розвитку системи фізичного виховання козаків слід віднести оволодіння бойовим танцем, «Гопаком». Головним здобутком Запорізької Січі була реалізація принципу гармонійного виховання людини. Це дуже помітно в структурі січової школи, де поруч із загальноосвітніми предметами багато уваги приділялося психофізичному вдосконаленню майбутніх козаків [61, с. 145].

Політика щодо фізичної культури у період Козаччини мала системно-персоніфікований характер. Наприклад, за свідченням дослідників: «… фізична підготовка запорожців була особистою справою кожного козака зокрема, але суворо контрольованою з боку козацької старшини. На відміну від запорожців, реєстрове козацтво відбувало систематичну муштру, так звану «регулу», мало однакову зброю і одностроїї. Фізичній підготовці відводилося чільне місце і в середовищі «охотного» козацтва, але воно тут мало характер більше «запорізький», на відміну від регулярної муштри реєстровців. Дослідники наголошують, що успішність козацьких організацій українців за своєю спрямованістю була доволі різнобічною. Діючи разом, ці військові організації впливали одна на одну і забезпечували передачу позитивного військового досвіду. До професійних інституцій щодо фізичної підготовки віднесено виховні та освітні заклади, якими у XVI-XVIII ст. виступають, насамперед, козацькі школи. Це, зокрема, січова і «старшинська» школи. Як стверджують науковці (Яворницький Д.І. та ін.), одним із провідних завдань цих шкіл було навчання та підготовка молоді до військової справи, а також підготовка військових кадрів – козацької старшини» [62, с. 14].

Дослідники наголошують, що як і у період Київської Русі (IX-XIV ст.) народно-побутові та професійні форми організації фізичної підготовки «… взаємодоповнювали та взаємозбагачували одні одних і у своєму поєднанні становили систему військового вишколу різних верств населення та вікових груп у добу Козаччини. На відміну від попереднього періоду (IX-XIV ст.),

практично усі форми організації, як народно-побутові, так і професійні, включаючи навіть реєстрове козацтво та «старшинську» школу, були, загалом, доступними для широких верств населення України. У добу Козаччини (XVI-XVIII ст.) в Україні використовувалася ціла система засобів фізичної підготовки молоді та дорослих, що включала в себе такі складові: ігри військового спрямування; військові танці (гопак, козак, метелиця та ін.); фізичні вправи з використанням предметів (передусім різновиди холодної та вогнепальної зброї); фізичні вправи з використанням засобів пересування (човни, коні тощо); природні локомоції; змагальні фізичні вправи (бої навкулачки, різновиди боротьби (гойдок, спас тощо) та протиборств, фехтування та ін.). У XVI-XVIII ст. в Україні функціонувала ефективна система фізичної підготовки різних верств населення і соціальних груп українців, що включала широке різноманіття своєрідних форм організації, засобів та форм реалізації бойового вишколу» [63, с. 137–138]. Дослідники констатують, що дані традиції значною мірою ґрунтувалася на традиціях періоду Київської Русі та Галицько-Волинської держави.

Отже, у період Козаччини державна політика у сфері фізичної культури і спорту була побудована на військово-спортивній підготовці. У цей період, у порівнянні з попереднім, закономірним явищем стала фундація цілої мережі різноманітних військово-спортивних закладів – старшинських шкіл, діяльність яких організовувалась вищим політичним керівництвом Запорізької Січі. Водночас, характерною тенденцією слід відзначити наявність самоврядних ініціатив щодо організації спортивної підготовки у «школі джур» та інші форми, які набули свого масового характеру у період Визвольних змагань Українського народу до другої половини XVII століття. Після узурпації влади в Гетьманщині російськими правителями і руйнування Запорізької Січі у 1775 році українська національна система перебувала в занепаді та фізична культура і спорт стали об'єктом державної політики Речі Посполитої і Російської імперії. Перебування українських земель у складі держав іноземних загарбників проходило до 1917 року – початку нового

етапу Визвольних змагань і за цей період були значною мірою утрачені національні традиції фізичної культури і спорту українського народу.

У подальшому, за свідченням науковців, повноцінне формування «… організаційної структури управління досліджуваною сферою в Україні припадає на так званий «імперський період», коли українські землі знаходились у складі Російської та Австро-Угорської імперій. Зокрема, фізичне виховання вводиться як обов'язковий предмет у військові та деякі цивільні навчальні заклади. Так, у 1816 році було відкрито фехтувальну школу при окремому Гвардійському корпусі. У 1817 році такі школи організовано у гвардійських кавалерійських полках, а пізніше, у 1818-1821 роках у деяких кадетських корпусах». Дослідження науковців ілюструють різноманітні урядові ініціативи, виражені у документах про те, що в Україні відкривалися школи плавання, гімнастики та фехтування [57, с. 33].

Розвиток фізичної культури на території України, в складі Російської імперії, сприяв і утвердженню в українських землях Австро-Угорській імперії нових видів спорту, запозичених в Європі. У цей час виникла цілеспрямована державна підтримка розвитку нових видів спорту, передусім, це футбол, кегельбан, фехтування, альпінізм і туризм, боротьба і бокс. З листопада 1867 р. ставлення держави до товариських рухів базувалось на засадах забезпечення свободи кожному громадянинові в активній участі в діяльності товариств. Саме 15 листопада 1867 р. вступив в дію закон про «Товариське право», на основі якого діяли всі громадські товариства австрійської частини монархії, й буковинського краю зокрема, аж до Першої світової війни, що сприяло розвитку товариств у сфері фізичної культури і спорту. Водночас починаючи з 1891 р. за рахунок місцевої влади в західноукраїнських землях Австро-Угорської імперії розпочалося будівництво спортивних майданчиків, до цього часу змагання проходили на придатних для ігор місцях. Більшість таких природних майданчиків, за твердженням А. Андрійчука, знаходились у Садгорі, одному з передмість тодішніх Чернівців. Популяризація в ІІ половині ХІХ сторіччя різних видів

спорту, в тому числі і означених, була характерною і для буковинського регіону. З 1881 року існував спортивний клуб «Казіно-кегельбан», який систематично проводив змагання з цього виду. Заснування спортивного клубу з велоспорту (1886) в Садгорі, фактично визнало захоплення зацікавлення велосипедом значного прошарку населення, в своїй більшості – німців та євреїв. Такий екзотичний для регіону вид спорту, як біг на ковзанах, розповсюджував спортивний клуб «Айслайферферейн» з 1879 року. На залитій за найновішими на той час технологіями ковзанці організатори надавали можливість займатися всім бажаючим. У 1902 році засновано клуб з фехтування «Черн фехтклуб», починаючи з 1908 року проводились змагання з різних видів боротьби і боксу [64, с. 308].

Загалом, друга половина XIX – початок XX ст. – це час, коли в українських землях, коронному краї Австро-Угорської імперії, склалися політичні, економічні та соціальні умови для розвитку освіти, науки й культури. Після прийняття загальнодержавного закону «Про товариства» від 15 листопада 1867 р. пожвавився й спортивно-гімнастичний рух, представлений діяльністю різноманітних товариств і клубів. Законом визначалася суть громадських організацій як добровільних об'єднань, що не мають на меті політичних цілей, а повинні займатися культурними, благодійними та іншими соціальними справами. Для їх створення потрібно було повідомити владу й подати статут, у якому визначалися мета, засоби та територія діяльності [65, с. 24]. За твердженням дослідників, саме в цей період у західноукраїнських землях відбулося кількісне збільшення громадських товариств й урізноманітнення напрямів їхньої діяльності, виокремлення тих, що повністю або частково розв'язували проблеми фізичного виховання дітей і молоді [66, с. 290].

Водночас на теренах Російської імперії в Українських землях державна політика щодо фізичної культури і спорту набула також динамічного розвитку. Історики наголошують, що «… кінець XIX ст. відзначився кардинальними змінами в питаннях фізичного виховання у навчальних

закладах. Вирішальну роль у виборі пріоритетів фізкультурної освіти в середніх навчальних закладах цього періоду відіграла військова реформа 1861-1874 рр. У 1889 р. Міністерство народної освіти випускає циркулярне розпорядження від 18 червня 1889 р. за № 10536, згідно з яким із 1889/1890 навчального року до курсу середньої школи вводилися обов'язкові уроки військової гімнастики. Стройові вправи також рекомендуються для викладання в початкових школах. Уведення до навчальної програми елементів військової підготовки мало на меті, з одного боку, сприяти фізичному розвитку учнів, а з іншого – підготувати їх до служби в армії. Крім того, вперше в практику гімназій і реальних училищ у 1889 році вводилася єдина «Інструкція для викладання гімнастики в чоловічих навчальних закладах відомства Міністерства народної освіти». Новий документ містив загальні положення про завдання фізичного виховання, конкретні вказівки з організації уроків, методики навчання і часу проведення занять, нагляду за учнями, вимоги до спортивних приміщень, встановлювалися санітарні норми тощо. Наприкінці XIX ст. – початку XX ст. держава більше уваги стала приділяти фізичному вихованню у школах. Міністерство народної освіти випустила низку розпоряджень, основною метою яких стало введення в практику гімназій нових форм загального фізичного розвитку, направлених, у першу чергу, на зміцнення здоров'я і організацію активного відпочинку учнів» [67, с. 55–56].

На початку XX ст. лише представники військового міністерства запрошуються до участі в міжнародних змаганнях різного рівня зі стрільби, кінного спорту, гімнастики, легкої атлетики, фехтування. Як зазначають дослідники, із шести членів Міжнародного Олімпійського Комітету Росії, у період 1894-1914 рр., п'ять належали до офіцерського корпусу Російської армії. Представники армії приймали активну участь у створенні олімпійського комітету (1911 р.), підготовці команди Росії до участі у V Олімпіаді в Стокгольмі, проведенні спортивних олімпіад у м. Києві (1913 р.) та в м. Ризі (1914 р.), створенні першого державного органу управління

розвитком фізичної культури і спорту. Проте, розпочата у 1914 році Перша світова війна надала імпульсу щодо підготовки і реалізації різноманітних урядових заходів щодо удосконалення фізичної і військової прикладної підготовки серед молоді на теренах Російської імперії. Дослідники зазначають, що «… Царським урядом, від 8 грудня 1915 р., було прийнято «Положення про мобілізацію спорту», у якому зазначалось про те, що мобілізація спорту має на меті організацію на час війни здійснення допризовної підготовки осіб, яким належить бути зарахованими до війська. Загалом у період 1915-16 років курси військової допризовної підготовки в Київському учбовому окрузі пройшли 2 276 учнів різних навчальних закладів. Також розвитку спортивного руху на теренах України в складі Російської імперії сприяв прийнятий 26 квітня 1905 р. циркуляр «Про порядок затвердження статуту та відкриття спортивних товариств» [68, с. 263].

На початку XX ст. фізична культура та спорт в Україні розвивалися під впливом політичної боротьби. Незабаром царський уряд перестали підтримувати молодіжні спортивні організації через невідповідність у поглядах і політичній конфронтації, спортивні гуртки та клуби стали переслідуватись. Загальний рівень розвитку фізичної культури і спорту та здоров'я нації на Україні на початку XX ст. залишався низьким. Причини відставання спортивно-гімнастичного рухи криються у відсутності інтересу з боку держави до здоров'я та фізичного виховання народних мас. Фізичній культурі на той час здебільшого приділяли увагу забезпечені шари населення як розваги. Основна ж маса населення, як правило, не мала доступу та часу для таких занять [69, с. 66].

Після російської революції 1917 р., український уряд, незважаючи на короткий термін діяльності, намагався сприяти масштабному поступу фізкультурно-спортивного руху. За поки що документально непідтвердженими даними, уряд Української Народної Республіки спробував нав'язати контакти з МОКом щодо вступу України до цієї міжнародної

організації. Проте військова агресія зі сторони більшовицької Росії і включення України до її складу (пізніше СРСР) знову повернуло український фізкультурний рух в русло російської спортивної політики [70].

Фізична культура й спорт у період УНР знаходились у віданні Міністерства народної освіти. Урядом уживаються різноманітні заходи. Серед таких заходів дослідники виділяють першочергово такі, котрі присвячені налагодженню і впорядкуванню механізмів управління освітою в УНР загалом, для чого було ухвалено перший державний нормативно-правовий акт у сфері регулювання суспільних відносин відносин у галузі освіти – «Закон про управління освітою в Українській Народній Республіці». Дослідники засвідчують, що: «… подальшому, приймається «Закон про встановлення нового розпису лекцій в духовних семінаріях та духовних хлопчачих школах та про утримання цих шкіл відповідно до нового розпису», яким затверджено в розкладі обов'язкові заняття з гімнастики в навчальних закладах в обсязі однієї години на тиждень протягом усього періоду навчання» [71, с. 67; 68, с. 237].

До керівництва справами фізичної культури й спорту залучають провідних спеціалістів галузі того часу. Так, згідно журналу засідання Кабінету Народних Міністрів від 23.10.1919 р., на посаду фахівця по фізичному вихованню IV класу Міністерства народної освіти, призначено професора Івана Боберського, видатного діяча, якого за внесок у розвиток фізичної культури називали «батьком західноукраїнської фізичної культури», «західноукраїнським П'єром де Кубертеном» [71, с. 67; 68, с. 237].

У процесі вторгнення воєнних підрозділів більшовицької Росії і окупації українських земель значна частина їх перейшла до складу нашвидкуруч утвореної УСРР (у подальшому УРСР), а також частина земель відійшла до Польщі і Чехословаччини. У цей період державна політика у сфері фізичної культури і спорту формувалася не українськими політичними чинниками, що позначилося на зникненні українських спортивних традицій.

На формуванні організації фізкультурно-спортивного руху позначилися

відмінності історичного й суспільно-політичного розвитку Наддніпрянщини і Західної України. У Східній Україні в першій третині XX століття практично було завершено утворення державних і громадських форм організації радянського фізкультурно-спортивного руху з чіткою централізацією та цільовим змістом. Активно діяла Вища рада фізичної культури при Всеукраїнському Центральному Виконавчому Комітеті (1923), сформувалася мережа добровільних спортивних товариств [72, с. 12].

Слід зазначити, що у міжвоєнний час державна політика у сфері фізичної культури і спорту набула суворо централізованих форм. Після жовтневого перевороту у Російській імперії 1917 р. Рада робітничих, солдатських та селянських депутатів 22 квітня 1918 р. видала Декрет про введення загального військового навчання (Всеобуч), а через два тижні, 7 травня, при Реввоєнраді було створене Головне управління Всеобуча. Саме ця організація взяла на себе керівництво фізичним вихованням у клубах та гуртках, що культивували фізичну культуру. 24 вересня 1919 р. Рада робітничої та селянської оборони прийняла постанову, що зобов'язувала Всеобуч включити фізичну культуру та спорт у загальну систему воєнного виховання трудівників. 1 грудня 1920 р. Радою Народних Комісарів був виданий декрет про затвердження Державного інституту фізичної культури як вищого навчального закладу. 13 липня 1925 р. була прийнята перша спеціальна постанова ЦК РКП (б), присвячена розвитку радянського фізкультурного руху. Вона визначала: «Фізичну культуру необхідно розглядати не лише з точки зору фізичного виховання та оздоровлення, але як одну зі складових трудової та воєнної підготовки». Та після проведення у 1928 р. першої Радянської Спартакіади народів СРСР, яка показала низький рівень спортивних результатів спортсменів, 23 вересня 1929 р. вийшла постанова ЦК ВКП (б) «Про фізкультурний рух» У постанові зазначалося про незадовільний стан фізкультурної роботи та було прийнято рішення створити Всесоюзну (Вищу) Раду фізичної культури та спорту СРСР. Згодом, в постанові Президії ЦВК СРСР від 1 квітня 1930 р. зазначалося:

«Серед заходів Радянської влади з виховання нової людини – активного будівника та борця за соціалізм – важливого значення набуває робота в царині фізичної культури трудівників» [73, с. 149].

Водночас у західній частині України розвивалася самодіяльна, традиційна ще з довоєнних часів система спортивних товариств, які функціонували на національній основі та діяли під егідою Українського Спортивного Союзу (1924) [72, с. 13]. За свідченням дослідників, польська влада не сприяла розвитку громадського спортивного руху в українському середовищі, зокрема переслідувала й заборонила діяльність гімнастичного товариства «Січ». Тому в березні 1926 року на основі «Січей» було створено товариство «Луг». Його очолив колишній генерал-хорунжий армії УНР Р. Дашкевич. Для організаційного зміцнення товариства з липня 1926 року виходить щомісячник «Вісти з Лугу», а також було підготовлено «Підручник для руханково-пожарничих Січей та Лугів». Польський уряд намагався паралізувати український гімнастично-спортивний рух, свідченням чого є заборона «Лугів». У 1937 році у 718 його осередках, переважно сільських, об’єднувалося близько 40 тисяч юнаків і дівчат. Лугова організація була найчисельнішою в краю. Було розпущено Український Спортовий Союз (1937) та дев’ять його структур: «Плай», спортивний клуб ім. сотника Ф. Черника, Український Студентський Спортивний Клуб, Карпатський Лещетарський Клуб та інші. Було заборонено часописи «Готові», «Змаг» і «Спорт». Отже, у міжвоєнний період гімнастично-спортивні організації на західноукраїнських землях переживали непростий процес формування і переосмислення своїх ідейно-світоглядних принципів. У міру своїх можливостей вони впливали на національно-визвольний рух. Вихованці гімнастично-спортивних організацій брали активну участь у розбудові і захисті Карпатської України, були могутньою національною військовою силою у боротьбі за волю України [74, с. 93].

Окрім цього, слід згадати монографію польського дослідника Станіслава Заборняка «Фізична культура українського народу на польських

землях (1868–1939)», бо в ній наведено великий фактологічний матеріал про діяльність українських фізкультурних і спортивних товариств. На жаль, всі дії польської влади проти українців пояснюються лише реакцією на «тероризм» українців. Їхні фізкультурні гуртки, на думку С. Заборняка, виникають як наслідування польським, при цьому нічого не говорить про вплив на останніх чеських і німецьких товариств [75, с. 184]. На проблему пацифікацій автор взагалі не звернув увагу, наприклад, описуючи діяльність львівського спортивного товариства «Зоря» він хронологічно доводить події до 1930 р., а далі зауважує, що з невідомих причин упродовж кількох років діяльність товариства згасає, і знову поновлюється у 1936 р. [1, с. 251].

На відміну від політики міжвоєнної Польщі, в УРСР у міжвоєнний період перший Державний інститут фізичної культури України (ДІФКУ) було створено в Харкові (тодішній столиці Української РСР) у 1930 році. Після переведення у 1944 році закладу вищої освіти до Києва його було реорганізовано в Київський державний інститут фізичної культури (КДІФК), з 1993 року – в Український державний університет фізичного виховання і спорту (УДУФВС), а з 1998 року й понині він є Національним університетом фізичного виховання і спорту України (НУФВСУ). Перший в Україні заклад вищої фізкультурної освіти розпочав здійснювати свою освітянську діяльність в надзвичайно складних умовах. Умови розміщення й функціонування інституту були майже не придатними для здійснення навчального процесу. Проте відсутність належної кількості лекційних аудиторій та спортивних залів не завадила закладу освіти здійснювати підготовку викладачів та організаторів-методистів фізичної культури, а в майбутньому стати провідним закладом вищої освіти в Україні та відомим за її межами. Протягом наступних років розгорнулась масова фізкультурна робота серед населення. У 1931 році був затверджений комплекс норм і вимог до фізичної досконалості людини ГПО (Готовий до праці та оборони), який сприяв масовому спортивному руху в Україні [76, с. 23].

Державна політика щодо розвитку фізичної культури і спортув УРСР у

міжвоєнний період до початку Другої світової війни розвивалася по висхідній лінії. Потрібно зазначити,що на період початку радянсько-німецької війни в УРСР була побудована достатньо розгалужена фізкультурна інфраструктура. Так, дослідники відзначають, що: «… станом на 1940 р. в Україні нараховувалося 23 обласних комітети «по справах фізичної культури і спорту», 69 міських, 712 районних інспекторів із фізичної культури і спорту» [68, с. 266].

Загалом, у цей період функціонувало 14 213 фізкультурних колективи в яких були задіяні 1 019 415 фізкультурників. Спортсменами України було встановлено 249 республіканських рекордів, 30 рекордів СРСР та 8 світових рекордів. Вчені констатують, що «… до занять у різноманітних секціях було залучено більше 620 000 школярів, у 49 дитячих спортивних школах проходили навчання й удосконалення за різними видами спорту більше 6 000 юних спортсменів. На 1 січня 1941 р. в країні нараховувалось 193 стадіони, 398 спортивних майданчики, 3151 спортивних споруд, 1 430 спортивних зали, 140 волейбольних майданчиків. На початок 1941 р. в Україні нараховувалось 834 спортсменів масових розрядів та 250 майстрів спорту СРСР. Після звільнення території України від німецьких військ, 1944 р. за рішенням ЦК КП(б)У та РНК УРСР від 7 грудня 1943 р., відновив свою діяльність Комітет у справах фізичної культури і спорту, приймаються Постанови ЦК КП(б)У і РНК УРСР за № 1592 від 20 листопада 1944 р. «Про заходи по поліпшенню масової фізкультурної та спортивної роботи в УРСР» та ЦК КП(б)У та РНК УРСР за № 375 від 16 лютого 1945 р. «Про військову та фізичну підготовку тих, що вчаться в школах, технікумах і вищих учбових закладах УРСР» [68, с. 266].

Як зазначає А.В. Кирильчук [69, с. 65], характерними рисами цього періоду є:

- фізична культура і спорт стає масовим явищем;
- збільшення кількості видів спорту, що розвиваються;
- підвищення уваги держави до розвитку фізичної культури і спорту;

-·стимулювання розвитку спорту всередині країни за рахунок світової конфронтації комуністичного та капіталістичного спортивних рухів;

- надмірна мілітаризованість спортивного руху;

- гальмування розвитку системи фізичної культури і спорту за рахунок залучення України до війни.

У другій половині 1950-х років завдяки системній державній політиці у сфері фізичної культури і спорту в УРСР розпочинається новий етап розвитку. Як наголошують дослідники [69], позитивній динаміці сприяла політика «одержавлення» спорту. Партійні органи визнавали цю сферу ключовою у вирішенні проблем військово-фізичного, військово-прикладного та професійно-прикладного навчання населення. Особливо яскраво це виявляється у 1960-х р. для розвитку системи це було добре, оскільки держава стала піклуватися про фізичну культуру і спорт, що, своєю чергою, сприяло залученню найбільшої кількості населення. На цей період припадають найяскравіші події у житті українського спорту. Збільшується кількість міжнародних змагань, у яких брали участь українські спортсмени. Важливо також відзначити зростання результатів та переходу спорту як такого на професійний рівень.

Державна політика щодо розвитку фізичної культури і спорту в УРСР у цей період інституціоналізувалася шляхом утворення нових навчальних закладів і системної підготовки керівних кадрів у цій сфері. На підставі Постанови Ради Міністрів УРСР від 27 вересня 1979 року № 468 «Про організацію в м. Дніпропетровську Державного інституту фізичної культури» та Наказом від 2 квітня 1980 року № 413 Комітетом з фізичної культури і спорту при Раді Міністрів УРСР з 15 квітня 1980 року був створений Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту. Підґрунтям його заснування був Дніпропетровський технікум і педагогічний факультет Київського державного інституту фізичної культури і спорту. Створення інституту мало великий вплив на розвиток фізичної культури і спорті не тільки в Придніпров'ї, але і всього Південно-Східного і

Південного регіону України. Адже підготовлені ним викладачі фізичного виховання, тренери та фахівці оздоровчої фізкультури і реабілітації значно підсилили роботу щодо реалізації завдань окреслених державою: формування фізичної культури дітей і молоді та підготовка спортивних кадрів [77, с. 84–85].

Загалом, характерними рисами цього періоду дослідники вирізняють:

- активну підтримку системи фізичної культури і спорту з боку держави;
- масовість фізкультурного руху;
- перехід спорту на професійний рівень;
- вихід українського спорту на міжнародну арену;
- розвиток власних методик та спортивних систем (наприклад, боротьба самбо);
- обмеження деяких видів спорту (наприклад, східні єдиноборства);
- пріоритетність деяких видів спорту (залежно від уподобання партійних лідерів). Проте, у подальшому з розпадом СРСР та відновленням Україною незалежності розвиток фізичної культури і спорту ще деякий час ружався за інерцією та мав позитивну динаміку. Проте криза у державі зумовила негативні явища у сфері фізичної культури і спорту. Особливо яскраво це стало виражатися із середини 1990-х. Надмірна залежність від держави (насамперед фінансова) зіграла негативну роль для фізичної культури і спорту на цьому етапі [69, с. 67].

За свідченням Л.В. Романенко [78, с. 9], за роки незалежності України процес еволюціонування державної політики у сфері фізичної культури і спорту як важливої компоненти забезпечення здоров’я й соціальної активності громадян, що знаходить прояв у нормативно-правовому регулюванні досліджуваної сфери. Державна політика ґрунтується на засадах визнання, забезпечення, сприяння правам людини і громадянина на здоровий спосіб життя, безпеки життя і здоров’я осіб, які займаються фізичною культурою та спортом, учасників і глядачів спортивних заходів тощо. Наразі сформовано правові засади управління фізичною культурою та спортом в

Україні в сучасних умовах державотворення. Вони закріплені як у законах (за роки незалежності прийнято понад 15 законів), численних актах органів державної влади й органів місцевого самоврядування, так і в актах громадських, комерційних та інших організацій у сфері фізичної культури та спорту, а також міжнародних актах з окремих питань. Водночас погоджуємось із Л.В. Романенко у тому, що наявність такої множини регуляторів ускладнює правозастосовну діяльність й потребує їх систематизації.

Сучасний період державної політики у сфері фізичної культури і спорту, за свідченням дослідників: «… характеризується повільним процесом еволюційних змін у системі публічного управління спортивною галуззю, перманентними досягненнями українських спортсменів, невизначеністю дотепер стратегічного вектора розвитку галузі, пошуком оптимальної моделі її публічного адміністрування, постійними змінами керівної ланки управління фізкультурно-спортивним рухом у країні, недосконалістю галузевого законодавства тощо» [57, с. 46].

Водночас формування центральних органів виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту відбувався поетапно. Спираючись на те, що упродовж цього часу десять разів змінювалася їх організаційна форма, запропоновано виокремити такі етапи: перший етап – 1991–1999 рр. характеризувався відсутністю чіткої концепції побудови цих органів, статус яких змінювався від міністерства до державного комітету, підпорядкованого Кабінету Міністрів України; другий – 2000-2013 рр. проходив під безпосереднім впливом адміністративної реформи, що зумовило створення урядових комітетів – робочих органів Кабміну України, які мали зменшити навантаження на нього через делегування попереднього розгляду питань і проектів урядовим комітетам (зокрема, урядовому комітету соціального й гуманітарного розвитку). Нинішній (сучасний) етап розпочався у 2014 р. Він вирізняється тим, що відбувається децентралізація управління досліджуваною сферою, звільнення Мінмолодьспорту від надлишкових

функцій і подальше удосконалення державного управління. За результатами дослідження визнано доцільним передати управління сферою фізичної культури та масового спорту органам місцевого самоврядування [78, с. 10].

Отже, розвиток державної політики у сфері фізичної культури і спорту проходив протягом шести основних періодів: 1) військово-фізична підготовка у період Київської Русі; 2) формування традиційних видів спорту у військово-патріотичній підготовці часів Козаччини; 3) інституціоналізація спортивної культури у законодавстві та державних програмах Російської і Австро-Угорської імперій, проведення перших Всеросійських олімпійських ігор у м. Києві 1913 р.; 4) розвиток національних програм фізичної культури і спорту у період національно-визвольних змагань 1917 – 1921 рр.; 5) формування системної і структурованої державної політики у досліджуваній сфері в умовах тоталітарного режиму, розквіт інституціоналізації українського спорту УРСР; 6) трансформація державної політики у сфері відродження і конкурентного посилення вітчизняної фізичної культури і спорту у період незалежної України у сучасних умовах державотворення.

Дослідження механізмів формування та реалізації державної в означеній сфері за роки незалежності України детальніше представлено у наступних матеріалах роботи, а також у публікаціях автора.

1.3. Сфера фізичної культури і спорту як об'єкт державної політики: сутність і зміст

Розвиток фізичної культури і спорту значною мірою залежить від ефективності державної політики, зокрема збалансованого законодавства та узгодженої взаємодії з системою органів місцевого самоврядування. Водночас вектор євроінтеграції, який став магістральним для зовнішньої і внутрішньої політики України, диктує умови щодо формування конкурентних позицій українського спорту, що вимагає трансформацій у підходах до управління цією сферою. Все це фокусує дослідницьку увагу на

сутнісних характеристиках публічного управління та адміністрування у сфері фізичної культури і спорту.

Сутність публічного управління та адміністрування у будь-якій сфері, зокрема і щодо фізичної культури і спорту, обумовлена встановленням ефективного функціонування бюрократичної ієрархії підпорядкування, що покликане досягненням відповідної мети – забезпечення її розвитку [212, с. 6].

Саме тому підтримуємо точку зору О.А. Моргунова [12, с. 9], який слушно зазначає, що розвиток сфер фізичної культури та спорту в Україні згідно з європейськими вимогами передбачає пропорційний розвиток професійного, масового та спорту вищих досягнень. До того ж, розвиток масового спорту та формування фізичної культури як одного з пріоритетів державної політики має бути реальним, а не декларативним, для чого умовою виконання завдань, поставлених перед відповідними інституціями публічного управління та адміністрування, є формування мережі територіально доступних комплексних спортивних споруд, які відповідатимуть європейським стандартам та забезпечать можливість об'єднання занять кількома видами спорту, проведення змагань, спортивних зборів, реабілітації та інших напрямків діяльності.

У цьому контексті важливо звернути увагу на існуючі особливості сутнісних ознак публічного адміністрування спортивної сфери, зокрема, як наголошує З.П. Дубінська [79, с. 79]: «… загалом діяльність держави у сфері фізичної культури і спорту містить значний компонент публічних інтересів: здоров'я нації, трудова спроможність, здатність виконувати функції, що вимагають особливих фізичних можливостей людини, резистентність людини до окремих хвороб, забезпечення відповідних умов проведення масових спортивних заходів тощо».

Науковці надають характеристику сутнісним ознакам публічного адміністрування у сфері фізичної культури і спорту, ототожнюючи його з поняттям публічного управління, зокрема Я.І. Кулик [80, с. 90] зазначає, що

існують такі ознаки публічного управління у сфері фізичної культури і спорту, а саме:

– виражається за допомогою спільної діяльності суб'єктів публічної влади, зокрема, здійснює організацію їх для діяльності у сфері фізичної культури і спорту у відповідні колективи та організаційно оформлює їхню діяльність і функціонування;

– передбачає мету впорядкування спільної діяльності органів управління шляхом забезпечення погоджених індивідуально визначених дій суб'єктів вищевказаної діяльності за допомогою регулюючого впливу на поведінку учасників відносин у сфері фізичної культури та спорту;

– є регулятором управлінських відносин, що формуються та розвиваються між суб'єктом та об'єктом управління в процесі реалізації функцій публічного управління у сфері фізичної культури та спорту;

– є владно-управлінським за юридичною природою, оскільки державне управління у сфері фізичної культури та спорту базується на підпорядкуванні волі учасників публічно-управлінських відносин у сфері фізичної культури та спорту;

– володіє специфічним апаратом реалізації через організаційно-оформлені групи людей.

Водночас в інших підходах до характеристики сутності публічного управління та адміністрування спортивною сферою формується розуміння цього інституту як системного явища. Як от, С.М. Балабан зазначає, що «…сутність публічного адміністрування сферою фізичної культури і спорту полягає у цілеспрямованій систематичній діяльності уповноважених органів (посадових осіб) публічної адміністрації, а також інших суб'єктів, наділених делегованими владними повноваженнями, спрямованої на реалізацію спортивного законодавства, надання адміністративно-спортивних послуг, здійснення публічного контролю за виконанням означених заходів суб'єктами фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності. Публічне адміністрування сферою фізкультури і спорту – це регламентована законами

та іншими правовими актами діяльність публічної адміністрації, а також інших суб'єктів, наділених делегованими владними повноваженнями, спрямована на реалізацію спортивного законодавства, дотримання його учасниками норм фізкультурно-оздоровчої і спортивної діяльності та приведення сфери фізичного виховання і спорту до міжнародних стандартів» [57, с. 55]. У цьому визначенні спостерігаємо апеляцію до міжнародних стандартів, що є прогресивною тенденцією, яка вказує на розуміння того, що сутність публічного управління та адміністрування спортивної сфери не може охоплювати тільки аспекти внутрішньонаціональної політики.

Науковці сутність публічного адміністрування спортивної сфери розглядають крізь призму сукупності нормативно-правових актів та інституцій, за допомогою чого реалізується державна політика у цій сфері. Зокрема, І.Є. Рибчич [81] зазначає, що сутність може бути визначена як систематизація нормативно-правового масиву, що спрямована на забезпечення повноти та ефективності реалізації політики держави у визначеній сфері суспільних відносин шляхом необхідної для цього його функціональної структурованості, формування спільних цілей і такого, що відповідає їм, комплексу правових засобів.

Проте, правова призма не забезпечує комплексності розуміння цієї сутності, оскільки концептуальність досліджуваного управлінського феномену може бути виражена інституційними специфічними ознаками, які вдало представлені С.М. Балабаном, зокрема:

«… 1) міжгалузевість, оскільки згадана сфера підлягає регулюванню не лише нормами адміністративного права, а й трудового, цивільного, фінансового тощо;

2) безпосередній зв'язок з іншими галузями (освітою, культурою та ін.), що складають окремий напрям публічного адміністрування − соціально-культурною сферою держави;

3) своєрідність зовнішніх форм прояву елементів механізму адміністративно-правового регулювання (суб'єкти, принципи, функції,

методи та форми) у цій сфері;

4) комплексність, пов'язана із поєднанням економічної та правової складових, зменшенням обсягу державного втручання, превалюванням на сучасному етапі розвитку економічної складової внаслідок розвитку нових суспільних відносин;

5) взаємозв'язок суб'єктів фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності з великою кількістю державних органів, які здійснюють різні види контролю (санітарний, технічний, екологічний та ін.) за їх функціонуванням» [82, с. 184].

Науковці розрізняють дві моделі публічного управління та адміністрування у сфері фізичної культури і спорту:

– ліберальна модель (або «модель невтручання»), що передбачає надання державою максимальної свободи саморегулювання та самоврядування спортивним організаціям та мінімізацію втручання держави у справи спорту;

– інтервенціоністська модель, що передбачає активне втручання держави у справи спорту та діяльність спортивних організацій [83, с. 10].

Даний підхід зумовлюється розумінням державної політики у досліджуваній галузі загалом. Політики визначають ключові види діяльності та забезпечують загальну стратегію для осіб, які приймають рішення, щодо того, як управляти проблемами, коли вони виникають [84]. Це робиться, пропонуючи всім учасникам обмеження та ряд альтернатив, які можна використовувати для керівництва процесом прийняття рішень. Політики пропонують не тільки керівництво, послідовність, відповідальність, ефективність, ясність і контроль, але й керують діями всіх осіб, залучених або пов'язаних з організацією, щодо будь-якої сфери діяльності, в якій організація має юрисдикцію [85]. Політика забезпечує організаційну структуру та керівництво для колективної та індивідуальної поведінки [86]. Його можна визначити як законодавчі чи нормативні дії, вжиті державними, чи місцевими органами влади, урядовими установами чи неурядовими

організаціями, такими як школи чи корпорації. Політика включає формальні та неформальні правила та стандарти дизайну, які можуть бути явними або неявними [87]. Існує багато проблем, пов’язаних із швидким розвитком спорту та законодавством і правилами, які застосовуються державними спортивними органами в Європі. Тому для організацій принципово важливо розробити чітку та просту в реалізації політику [88]. Останнім часом спостерігається помітний розвиток національних програмних документів щодо стимулювання фізичної активності [89]. Розробляти правильну політику – це важко. Але його правильна реалізація веде до кращого бачення внутрішніх проблем, визначення можливих шляхів їх вирішення та, зрештою, вибір найкращих варіантів розвитку громади. Важливо, щоб місцеві органи усвідомлювали, що їм необхідно формувати ефективну та узгоджену місцеву державну політику для того, щоб забезпечити розвиток і продуктивність. Можна констатувати, що між фізичним вихованням, шкільною руховою активністю, шкільним спортом і успішністю існує прямий зв’язок [90]. Спорт є позитивним чинником у суспільстві, який сприяє розумному, стійкому та інклюзивному зростанню та створенню нових робочих місць завдяки позитивному впливу на соціальну інтеграцію, освіту та професійну підготовку та охорону здоров’я. Як стверджує Халлиган [91], спорт перетворився з по суті приватної, політично маргінальної соціальної діяльності на важливий центр для урядів. Спорт допомагає підвищити соціальну захищеність і зменшити витрати на охорону здоров’я шляхом покращення здоров’я та продуктивності населення та забезпечення вищої якості життя [92]. За словами Блойса та Сміта [93], процес формування спортивної політики є дуже складним через посилення державного втручання в спортивну політику. З цієї причини сфери розвитку постійно змінюються у відповідь на зростаюче політичне, соціальне та культурне значення спорту [94].

На наш погляд [205, с. 49], зазначені види управління можна об'єднати нормативно-правовим аспектом, оскільки всі вони базуються у межах та у

передбачений законодавством спосіб реалізації, а також не можуть суперечити основним напрямам державної політики у сфері фізичної культури і спорту.

Це пояснюється тим фактом, що сфера фізичної культури та спорту підпорядкована загальним засадам галузевого управління. Як вірно констатує О. Гацуля, міра та форми державного впливу на функціонування та розвиток фізичної культури і спорту визначаються типами її суспільної організації. Саме за таких обставин виникає потреба в розробці нової моделі управління в регіоні, заснованої на оптимальному співвідношенні децентралізації і централізації влади, балансі загальнодержавних інтересів з інтересами населення регіонів і територіальних громад, визнанні і реалізації взаємної вигоди, розвитку державного управління та регіонального самоврядування, прав та обов'язків територіальних структур управління перед населенням. Нині у значній кількості країн (переважно посткомуністичних) відбувається інтеграція сфери фізичної культури і спорту в ринкове середовище. Це об'єктивно сприяє виникненню в такій сфері якісно нових процесів та явищ, сутність яких можна розглянути з позицій виокремлення галузевого аспекту публічного управління. Відбуваються істотні зміни в системі соціально-економічних відносин, утворюються нові форми власності та форми господарювання, що активно впливає на поведінку всіх учасників фізкультурно-спортивної діяльності. Суттєві суперечності перехідного періоду від адміністративної до ринкової економічної системи зумовлюють посилення негативних явищ у сфері фізичної культури і спорту, які протидіють реалізації соціальних функцій фізкультурно-спортивного руху. Істотно ускладнює ситуацію й те, що суб'єкти управлінської діяльності галузі за відсутності досвіду роботи в ринкових умовах та необхідних рекомендацій з боку науковців часто не в змозі приймати рішення, які б відповідали потребам поступального розвитку галузі [6, с. 178].

На погляд дослідників О.М. Жданової та Л.Я. Чеховської у сфері

фізичного виховання і спорту сучасної України виокремлюють три взаємодіючі підсистеми, де:

– перша – це управління фізичною культурою і спортом, яке здійснюють органи публічної влади. центральним органом виконавчої влади є Міністерство молоді та спорту України;

– друга – управління громадськими організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості. Сюди входять: фізкультурно-спортивні товариства, федерації, асоціації, спортивні клуби та їм. Громадські організації є власниками придбаного ними майна і використовують його для досягнення статутних цілей. Допускається передача та об'єднання майна, що створює підстави для сумісної форми власності;

– третя – управління у підприємницьких фізкультурно- і спортивних організаціях. До цієї групи відносять: «… організації професійного спорту (спортивні клуби з футболу, професійна футбольна ліга та ін.) та комерційні організації фізкультурно- і спортивного напряму (спортивно-оздоровчі центри, фітнес-центри і. ін.)» [95, с. 20–21]. Зазначена класифікація є найбільш загальною для фізкультурно-спортивних організацій. Вона складає і базову основу для спортивного менеджменту, визначає його структуру і зміст, а також особливості механізму управління організаціями фізкультурно-спортивної спрямованості [95, с. 20–21].

Анхель Барахас Алонсо та Патрісіо Санчес Фернандес виділяють три сегменти державної політики в означеній сфері: 1) стимулювання занять спортом та забезпечення структури та механізмів такого стимулювання; 2) визначення та стимулювання спортивної діяльності, що організовується спортивними організаціями; 3) забезпечення регулювання проведення спортивних заходів, які все більше пов'язані з професійною комерційною діяльністю Вказані три сфери спортивної діяльності та їх дедалі більша складність припускають необхідність мати доступні кошти та інструменти, що дозволяють різним керуючим суб'єктам виконувати свої завдання законним шляхом, а також уникати, наскільки це можливо, превалювання їх

суб'єктивістських міркувань при прийняття рішень [96].

З огляду на це, потрібно зазначити, що державна юрисдикція є системоутворюючим полем для інституціоналізації змісту публічного управління та адміністрування сфери фізичної культури і спорту. На підтвердження цього, потрібно навести думку А.М. Апарова [97, с. 58], який слушно наголошує, що за своїми змістовними навантаженнями під поняттям адміністрування спортивними відносинами слід розуміти адміністративно-управлінську діяльність у сфері спорту, що здійснюється державними, муніципальними, приватними та іншими уповноваженими на це органами й установами у формі різних правових, організаційних та фінансово-економічних регулюючих та управлінських заходів з метою оптимального узгодження між собою різногалузевих інтересів, забезпечення їх охорони та захисту, а також із метою вирішення різних оперативних спортивних питань. До того ж, зміст і сутність публічного управління та адміністрування у сфері фізичної культури і спорту, а також засоби, механізми і правовий режим відповідного регулювання визначається на основі засад і змісту державної спортивної політики, оскільки вона визначає базові засади, напрями, засоби й механізми організації та здійснення діяльності у цій сфері, які, в свою чергу, є тими правовими інструментами, за допомогою яких і досягаються стратегічні й тактичні цілі та завдання державної спортивної політики, реалізуються спортивні прогнози та плани розвитку.

У цьому контексті, за визначенням дослідників «… зміст організаційних, функціональних та правових основ державного управління фізичною культурою і спортом зумовлений особливостями суспільно-політичних відносин, рівнем розвитку та організації державного управлінського апарату, правової визначеності функціональних завдань та регламентованості відносин із суспільством» [5, с. 198].

У контексті консолідації підходів науковців та дослідження сутнісних ознак публічного управління та адміністрування у сфері фізичної культури і спорту, підтримуємо бачення Я.І. Кулика [80, с. 90] щодо його змісту, який

виражений у діяльності органів публічної влади з формування, здійснення та реалізації публічно-правового, регулюючого, організуючого та координуючого впливу на відносини у сфері фізичної культури і спорту, яка виражається в підтримці й удосконаленні належного рівня функціонування галузі, забезпеченні якісних умов для її розвитку на основі врахування перспективних запитів і потреб суспільства та спрямована на зміцнення здоров'я, розвитку фізичних, інтелектуальних і морально-вольових якостей людини з метою гармонійного формування її особистості.

Отже, сфера фізичної культури і спорту як об'єкт державної політики представлена всім спектром суспільних відносин щодо взаємодії між органами державної влади і місцевого самоврядування зі спортивними організаціями всіх видів, а також з індивідуальними учасниками суспільних відносин у вказаній сфері щодо організації, інституціоналізації й управління процесом створення, функціонування, реорганізації та припинення діяльності спортивних організацій, спортивної діяльності, поширення фізичної культури і спорту, а також утворення конкурентних умов розвитку національних видів спорту.

Висновки до розділу 1.

Дослідження основних напрямів теоретичної концептуалізації особливостей державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні надало можливості здійснити узагальнення та висновки, основні з яких наводяться нижче.

Стан наукової розробки та методологія дослідження державної політики у сфері фізичної культури і спорту засвідчують міждисциплінарність досліджуваного предмету. Зокрема, проблеми державної політики у цій сфері стали предметом наукової уваги вчених зі сфери публічного управління та адміністрування, де досліджується нормативно-правове поле її формування та реалізації. Означені дослідження демонструють значний обсяг концептуальних розходжень щодо структурних компонентів у системі

рівнів публічного управління та адміністрування, питомої ваги інститутів громадянського суспільства у формуванні державної політики у сфері фізичної культури і спорту, особливостей удосконалення законодавства у цій сфері суспільних відносин. Варто констатувати, що недостатньо уваги приділено дослідженню впливу глобалізованого міжнародного чинника на забезпечення конкурентності вітчизняного спорту у вітчизняній державній політиці. Посиленої дослідницької уваги потребують напрями дослідження особливостей публічного управління та адміністрування спортивної сфери в умовах децентралізації та адміністративно-територіальної реформи загалом.

Методологія дослідження зумовила звернення до науково-дослідного інструментарію не тільки зазначених вище галузей наукового пізнання, а також зі сфери економічних, педагогічних та наук фізичного виховання, що загалом створило міждисциплінарний інструментарій, котрий уможливив урахування всіх чинників у процесі опрацювання джерельної бази та наявної наукової літератури при дослідженні визначеної проблематики. Серед методологічних засад слід виокремити сукупність як загальнонаукових, так і спеціальних методів наукового пізнання, водночас емпіричного і теоретичного комплексів дослідження, які було застосовано на різних етапах дослідження.

Ґенеза державної політики у сфері фізичної культури і спорту представлена окремими етапами, які збігаються з періодами національного державотворення. Зокрема, першим періодом визначено формування державної політики щодо фізичної культури і спорту у часи Київської Русі і подальших князівств. Для якого властивою ознакою політики було формування військово-фізичної підготовки для забезпечення особовим складом озброєні князівські дружини у постійних війнах. Другий період – козацької доби, коли військово-фізична підготовка набула інституціоналізованих форм та почала реалізовуватися у формі громадських ініціатив. Третій період характеризується перебуванням українських земель у складі іноземних імперій, коли державна політика у досліджуваній сфері

інституціоналізувалася через такі інструменти державного управління, як нормативно-правові акти. У цей період було сформовано основні види спорту, фізична культура почала набувати масовості, було проведено Всеросійську олімпіаду у м. Києві. Четвертий – період національно-визвольних змагань в Україні 1917 – 1921 рр., коли у вкрай складних умовах державотворення відроджувалися національні традиції у фізичній культурі і спорті. П'ятий – період окупації українських земель авторитарними і тоталітарними режимами (1921 – 1991 рр.), коли український спорт відновлювався у контексті загальносоюзних програм і був інституціоналізований та систематизований як магістральний і важливий напрям державної політики. Шостий – сучасний період незалежності України, коли спостерігається відродження і трансформація державної політики у сфері фізичної культури і спорту за рахунок удосконалення функціонування публічного адміністрування, децентралізації, продукування ринкових підходів у спорті та в умовах глобальних викликів міжнародної конкуренції у спортивній сфері загалом.

Сутність і зміст публічного управління та адміністрування сфери фізичної культури і спорту зводиться до особливостей формування та реалізації публічної політики уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, спрямованими на утворення і забезпечення функціонування фізкультурно-спортивної інфраструктури, сприяння поширенню фізичної культури і спорту серед населення, а також забезпечення міжнародного конкурентного розвитку означеної сфери суспільних відносин.

РОЗДІЛ 2
ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

2.1. Основні тенденції формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні

Формування основних напрямів державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні за період відновлення незалежності України і до сьогодні є результатом поєднання потенціалу попередніх системних напрацювань у цій сфері та інноваційних підходів у системі публічного управління та адміністрування з урахуванням глобалізації спортивної сфери. Україна як відносно молода держава змогла значною мірою позитивно використати потенціал фізичної культури і спорту для подальшого поступу з урахуванням обмежених фінансових ресурсів, що виділялися державою на розвиток цієї сфери.

Водночас із набуттям незалежності українська державна політика у цій сфері не сформувала особливий, бодай будь-який успішний ґрунт для розвитку фізичної культури і спорту з урахуванням навіть спроб реформування підходів в управлінській сфері. На основі застарілої радянської системи впровадження новітніх окремих напрямів у публічному управлінні галуззю обмежилося залученням таких фінансових елементів, як спонсорство, донорство, маркетингові заходи тощо. За тридцятиріччя розбудови незалежної держави українська фізична культура і спорт опікувалася різноманітними за назвою, але однаковими за формами публічного управління центральними органами виконавчої влади, починаючи від держкомітету і закінчуючи існуючим наразі ЦОВВ у формі міністерства. Водночас головною і спільною проблемою для державного забезпечення розвитку фізичної культури і спорту залишилася проблема фінансового забезпечення, що стало індикатором стагнації галузі і позначається на

масовості залучення до спорту з однієї сторони, а з іншої – на низьких результатах перемог на олімпійських іграх, окрім параолімпійської сфери.

У складних фінансових умовах державна політика у сфері фізичної культури і спорту в Україні будується на перспективах інноваційного розвитку, проте головним питанням залишається слабкість матеріально-технічної бази. Залишаються невирішеними питання оснащення збірних технічним постачанням та реабілітаційним обладнанням, зокрема для адаптації спортсменів в умовах різних природно-кліматичних зон, а також наукового супроводу їх діяльності. Будівництво центрів для організації тренувального та відновлювального процесу спортивних збірних команд для олімпійських змагань переноситься на більш пізні терміни з різних суб'єктивних та об'єктивних причин. Реалізовані заходи повною мірою не забезпечують потреби системи підготовки спортивного резерву у матеріально-технічному забезпеченні, що потребує оптимізації підходів до розвитку відповідної інфраструктури з урахуванням вимог міжнародних і державних стандартів спортивної підготовки. Це говорить про недостатню ефективність заходів, що проводяться підготовкою спортивного резерву. Окремо слід зазначити про заходи оптимізації матеріально-технічної бази, які, на наше переконання, не завжди є виправданими, що, зокрема, демонструє приєднання Олімпійського спортивного коледжу ім. І. Піддубного до Національного університету фізичного виховання і спорту України з утворенням на його базі відокремленого структурного підрозділу зазначеного Університету [98], здійснене у рамках реорганізаційних заходів і внаслідок чого зменшилося фінансування його матеріально-технічної бази в умовах зміни підвідомчості і відповідно – джерел фінансування.

Загалом, організація структури державного управління сфери фізичної культури та спорту неповною мірою забезпечує ефективне використання наявної матеріально-технічної бази, що спричиняє її застарілість і невідповідність вимогам. Проблемою залишається відсутність власної спортивної бази у шкіл, адже на оренду потрібних споруд витрачається

левова частка коштів і залишається надто мало на навчально-тренувальну роботу. Дефіцит коштів і нерозвиненість інфраструктури спонукають багатьох сильних українських спортсменів і тренерів змінювати громадянство і здобувати медалі для інших країн [99].

На думку деяких фахівців, якщо допомога держави або місцевих органів влади перевищує 20-30% загального бюджету професійної організації (команди, клубу), то це вже псевдопрофесіоналізм. Основний принцип розвитку професійного спорту — його доходи повинні покривати витрати. Не випадково в деяких країнах розробляються законопроекти про заборону муніципальним радам виділяти кошти на утримання професійних команд і клубів [100]. Україна, в той же час, замість того щоб залишити за державою масовий спорт, а спорт вищих досягнень віддати профільним федераціям, клубам і Національному олімпійському комітету, продовжує підтримувати жорстке державне управління спортом [101, с. 73].

У сучасних наукових підходах дослідження етапів формування, розвитку і трансформації системи державного управління фізичною культурою і спортом в Україні зазначається, що: «… вони не завжди відповідали конкретним соціально-економічним інтересам розвитку суспільства і держави. При цьому, головною характерною рисою залишалося недостатнє поєднання державницьких основ і громадських ініціатив. Успіх розвитку цієї сфери залежить від реалізації державної політики – комплексу заходів щодо створення правових, економічних та організаційних умов для задоволення потреб різних категорій і груп населення в фізкультурно-спортивній діяльності всіх рівнів: від оздоровчої фізкультури до спорту вищих досягнень» [102; 30, с. 183].

Проте, тенденції розвитку державної політики щодо фізичної культури і спорту в Україні не засвідчують подолання цих чинників.

Фінансування спорту в Україні відбувається як з державного, так і з місцевих бюджетів. У 2007 році з державного витратили 99,3% виділених із запланованих коштів, що становило 0,52 млрд грн, а з місцевих – 104,7 % або

1,02 млрд грн. До 2010 року, коли відбулися зимові Олімпійські ігри в канадському Ванкувері, кількість коштів, витрачених на спорт, щороку зростала, причому безупинними темпами. Особливо це стосувалось витрат із держбюджету. Так, у 2008 році пішло 91,2% виділених коштів або 0,84 млрд. грн. із держбюджету та 98,8 % чи 1,23 млрд. грн. – з місцевих. У 2009 році було витрачено понад 218% із запланованих держбюджетом коштів – 1,46 млрд. грн. Місцеві бюджети фінансували спорт майже на попередньому рівні. У 2010 році з держбюджету витратили 445,9 % або 2,81 млрд. грн., а з місцевих – 98,2 % чи на 1,48 млрд. грн. [103]. Отже, потрібно відзначити наявність безсистемності фінансування галузі з урахуванням цільових потреб та інтенсифікації фінансування тільки під заходи Олімпійських ігор.

Характерною тенденцією слід відзначити той факт, що після Олімпіади ситуація змінилася, адже фінансування зменшилося і це спостерігалася до наступних Олімпійських ігор. У 2011 році з держбюджету було витрачено 1,41 млрд грн (100,2% від виділених коштів), а з місцевих бюджетів – 1,60 млрд грн (96,1%). Під проведення Євро-2012 в Україні на спорт виділили трохи більше коштів – з держбюджету 1,98 млрд грн (87,7%) та з місцевих – 1,95 млрд грн (96%). Натомість у 2014 році з держбюджету використали 2,45 млрд грн (88,4%), з місцевих – 1,83 млрд (85%). Рекордні суми на спорт витратили у 2015 році, напередодні літніх Олімпійських ігор у Ріо-Де-Жанейро в Бразилії, коли з держбюджету витратили 80,5% виділених коштів або 3,65 млрд грн, з місцевих – 98,6% або 2,47 млрд грн. Власне у рік Олімпіади коштів виділили відчутно менше – з держбюджету витратили 1,41 млрд грн, а з місцевих бюджетів значно більше – 3,12 млрд грн. З 2016 року можна спостерігати різке зростання фінансування спорту саме з місцевих кошторисів [103].

Водночас погоджуємося із дослідниками у тому, що погашення олімпійського вогню принесло українській збірній невтішні результати – здобутки вітчизняних спортсменів (дві золоті медалі, п'ять срібних та чотири бронзові нагороди) стали найгіршим виступом національної команди на

літніх Іграх в історії країни. У загальному заліку Україна стала 31-ю, її обійшли, зокрема, пострадянські Узбекистан та Казахстан, а також невеликі острівні країни Куба та Ямайка [104].

У 2017 році з державного бюджету використали 2,38 млрд грн (98,7%), з місцевих аж 4,57 млрд грн (98,1%). Наступні два роки з держбюджету витратили по 2,87 млрд грн виділених коштів, а видатки місцевих кошторисів зростали від 5,64 до 6,83 млрд грн. У 2020 році з держбюджету використали менше коштів – 2,15 млрд грн (92,3% виділених коштів), а з місцевих навпаки більше до 7,24 млрд грн (89,6%). Найбільше державних грошей спрямовується на розвиток фізкультури, спорту вищих досягнень та резервного спорту: у 2020 році було використано 1 млрд 565 млн грн [103].

Так, у 2021 та 2022 роках на підготовку до Олімпійських ігор-2022 загалом передбачили 135 713 800 грн. З них 87 мільйонів виділили на підготовку до змагань, 37,2 мільйона – безпосередньо на участь в Іграх. А 11,3 мільйона передбачили на придбання обладнання та інвентарю довгострокового використання для підготовки спортсменів. Водночас безсистемність державної фінансової політики у вказаній сфері призводить до недосягнення високих показників у спорті. Приміром, за роки незалежності наша збірна здобула 8 «зимових» медалей: 3 – золотих, 1 – срібну та 4 – бронзові. У 2002 та 2010 роках збірна поверталася зі змагань без нагород [105].

Таке спорадичне і ситуативне державне фінансування фізичної культури і спорту призвело до поляризації учасників спортивного життя та розшарування спортивного суспільства. Поділ спорту на елітний та масовий говорить про існуючі обмеження до доступу елітних спортивних послуг для низько ресурсної у матеріальному відношенні частини молоді, яка змушена задовольнятися масовими видами спорту як найбільш доступними для неї. У зв'язку з цим поява нетрадиційних видів спорту, неструктурованих формальними правилами змагальності, цінностями суперництва, а орієнтованими на отримання задоволення від участі у спортивній діяльності,

стає альтернативним явищем, причина якому – проблеми фінансування спортивної галузі.

Найбільше зростання у відносному вираженні спостерігається для таких статей, як «Здійснення заходів державної політики з питань молоді та державна підтримка молодіжних та дитячих громадських організацій» (549,65%), «Підготовка та участь національних збірних команд у Паралімпійських і Дефлімпійських іграх» (529,88%) та «Підготовка та участь національних збірних команд в Олімпійських, Юнацьких олімпійських, Всесвітніх та Європейських іграх» (373,98%). Проте чинники, що спричинили таке зростання, є різними. Так, відповідно до діючого законодавства, як молодіжні, так і спортивні організації мають право отримувати фінансування з державного бюджету України (варто зауважити, що лише деякі види (за напрямом та видом діяльності) громадських організацій мають право отримувати фінансування з державного бюджету, тому право молодіжних та спортивних громадських організацій на такого роду фінансову підтримку є в певному сенсі елітарним) [106]. Зважаючи на таке право, а також на декларування на державному рівні політики стимулювання розвитку громадянського суспільства та підтримки молоді як рушія такого розвитку, не дивно, що відносне зростання фінансування молоді та підтримка з державного бюджету молодіжних та дитячих громадських організацій є такими значними [107, с. 114].

На думку вітчизняних дослідників: «… усі прийняті за роки незалежності Української держави програми розвитку фізичної культури і спорту не були виконані та реалізовані в повній мірі, кризові явища в галузі прогресували, заходи щодо удосконалення системи державного управління сферою фізичної культури та спорту не приносили бажаних результатів» [2, с. 129].

Дослідники зазначають, що в Україні визначено «… загальні засади організації діяльності у сфері фізичної культури і спорту фізкультурно-спортивними організаціями, установами, підприємствами, особливості

діяльності суб'єктів фізичної культури і спорту, порядок визнання видів спорту та спортивних дисциплін [108]. Особливістю досягнення мети дослідження є створення умов, які забезпечать можливість усім громадянам вести здоровий спосіб життя, систематично займатись фізичною культурою і спортом, отримати доступ до розвиненої спортивної інфраструктури, підвищити конкурентоздатність масового спорту». Основними завданнями в цьому напрямку до єдиної державної політики є: удосконалення «… національної системи фізкультурно-спортивного виховання населення; розробка та реалізація комплексу заходів щодо пропаганди фізичної культури і масового спорту як важливої складової здорового способу життя; модернізація системи фізичного виховання різних верств населення, в тому числі й в освітніх установах. Державна політика у сфері фізичної культури і спортум має характеризуватися провідною роллю держави з одночасним залученням і розширенням участі в цих процесах громадських органів управління та інших суб'єктів даної сфери. Необхідним є створення умов для розвитку фізичної культури і спорту в Україні, сприяння фізичному удосконаленню громадян, підвищення рівня спортивно-масової роботи, забезпечення культурного розвитку суспільства» [30, с. 184].

Іншим напрямом формування і реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту є адміністрування процесу кадрового забезпечення галузі і формування сприятливих умов для спорту для осіб з інвалідністю. Як свідчать дослідники, а також статистичні дані, найгіршими показниками кадрового забезпечення характеризується фізкультурно-оздоровча робота за місцем проживання громадян та серед осіб з інвалідністю. На думку І.Л. Гасюка [109, с. 113] для поліпшення стану речей необхідно залучати до співпраці на громадських або контрактних, договірних засадах фахівців, які пройшли відповідну підготовку, мають будь-яку вищу педагогічну освіту або отримали фізкультурну освіту у вигляді однієї із додаткових спеціальностей, за наявності масового розряду з виду спорту. Також необхідно відзначити, що незначна чисельність штатних

фізкультурно-педагогічних працівників у центрах фізичного здоров'я «Спорт для всіх», фізичних реабілітологів в центрах «Інваспорт» пов'язана з тим, що у цих державних інституціях практично відсутня власна спортивна матеріально-технічна база, а практична реалізація функцій зводиться до делегування частини повноважень громадським організаціям, сумнівного походження спортивним клубам тощо на договірних оплатних засадах, що, призводить до звітування про неіснуючу проведену роботу та фальсифікацію статистичних даних. Тому, насамперед, негайного розв'язання вимагає проблема ресурсного та організаційно-правового забезпечення діяльності цієї підсистеми галузі.

Одним з напрямів державної політики у сфері кадрового забезпечення фізичної культури і спорту може бути залучення зарубіжних фахівців. Розвиток галузі фізичної культури та спорту в Україні сприяє залученню уваги до цього процесу спеціалістів інших країн. Серед багатьох країн знаходяться держави Східної Азії, такі як Корея, Японія, Китай. За період незалежності України досвід у сфері фізичної культури та спорту використовується в країнах, що розвиваються, в яких працюють кваліфіковані фахівці галузі фізичної культури та спорту України. У вищих фізкультурних навчальних закладах України навчаються студенти з країн, що розвиваються. Доцільність такого підходу полягає у тому, що, як зазначають дослідники [110, с. 14], у даний час в Японії, Китаї, Республіці Корея чимало зроблено для розвитку на сучасному рівні системи фізичної культури (особливо спорту найвищих досягнень), використання національних досягнень на користь виховання патріотичних почуттів, згуртування нації. Можна сказати, що у країнах Сходу гасло «Духовна та фізична сила – могутність нації» є провідним принципом побудови системи управління фізичною культурою всіх верств населення, наголошуючи на демократизмі та гуманності урядових рішень у цій сфері розвитку держави.

Державна політика у досліджуваній сфері також спрямована і на вирішення проблем людей з обмеженими можливостями, які з року в рік все

більше набувають ознак всесвітньосоціальних, що не може залишити поза увагою будь-яку державу, уряд, науку, медицину, соціальну сферу. За даними міжнародних організацій сьогодні кожен десятий мешканець Землі – людина з обмеженими можливостями. Політика держави щодо людей з розладами і порушеннями стану здоров´я, незважаючи на свою специфіку, не може розглядатися окремо у відриві від загального соціально-економічного фону. За твердженням І.Г. Юник, найбільш вдало свою діяльність здійснює Національний комітет спорту інвалідів України та Український центр з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт». Державна політика сфери фізична культура і спорт осіб з інвалідністю зорієнтована вперш за все на впровадження нормативно-правових та регламентуючих документів та на організацію і проведення фізкультурноспортивних заходів. Негативно впливають на розвиток фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю наступні фактори: недостатність фінансовоекономічного забезпечення та недостатність висококваліфікованих кадрів, а саме тренерів з виду спорту, і фізичних реабілітологів. Для підвищення ефективності державної політики в організації фізкультурно-оздоровчої та спортивної діяльності особам з інвалідністю необхідно застосувати такі заходи: збільшення розміру фінансування, необхідного для забезпечення функціонування регіональних центрів з фізичної культури і спорту осіб з інвалідністю «Інваспорт», сприяти створенню безперешкодного доступу для них до об’єктів фізкультурного та реабілітаційного призначення, вдосконалити механізм залучення дітей, підлітків та молоді з інвалідністю до систематичних занять фізичною руховою активністю та спортом тощо [200, с. 289].

Окрім зазначених напрямів формування і реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, на наше переконання, важливо не обійти увагу проблематики стратегічних аспектів регіонального розвитку цієїї сфери. З певною мірою умовності можна виділити два періоди розвитку регіонального стратегічного планування розвитку фізичної культури та

спорту за роки незалежності України. Перший період, це зародження та становлення регіонального стратегічного планування розвитку фізичної культури та спорту в нових соціально-економічних умовах – 1992 - 2000 роки. Саме прийняття Закону України «Про фізичну культуру і спорт» заклало нормативно-правові засади стратегічного планування розвитку галузі, адже центральному органу виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту надано повноваження здійснювати аналітичну діяльність, визначати тенденції розвитку, узагальнювати вітчизняний та іноземний досвід, розробляти проекти програм розвитку фізичної культури і спорту в країні. Початок другого етапу ознаменований прийняттям Законів України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» та «Про державні цільові програми», а з 2001 року та по теперішній час відбувається удосконалення процесу стратегічного планування розвитку фізичної культури та спорту на регіональному рівні. У сфері державного управління фізичною культурою та спортом розроблено різноманітні форми планування і найбільшого розповсюдження отримали директивне, стратегічне та індикативне планування. Стратегічне планування розвитку фізичної культури та спорту в регіоні можна визначити як цілеспрямований та спеціально організований процес розробки пріоритетних, економічно та соціально обґрунтованих цілей, завдань, показників розвитку галузі та окремих її підсистем в регіоні на основі врахування факторів зовнішнього та внутрішнього характеру, і які мають бути досягнуті у середньо або довгостроковій перспективі [111, с. 193]. Водночас директивне планування передбачає надання переваги здійснення публічного адміністрування у даній галузі за рахунок нормативно-правових актів, проте індикативне планування забезпечує процес на основі динаміки економічних і соціальних показників.

Отже, характеристика основних тенденцій формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні представлена трьома проблемними аспектами: 1) відсутність стратегічно

спланованого системного і комплексного підходу у забезпеченні фінансування фізкультурно-спортивної сфери, що представлене у ситуативних спорадичних заходах посиленого фінансування під конкретні проекти, зокрема участь українських спортсменів у підготовці до Олімпійських ігор, або, приміром міжнародних чемпіонатів. Результатом такого підходу слід констатувати непослідовний розвиток системи фізичної культури та спорту, наслідками такого підходу стали низькі показники вищих досягнень на міжнародних змаганнях та падіння конкурентоздатності вітчизняного спорту; 2) незадовільний стан кадрової політики, що стало результатом безсистемного фінансування матеріального стимулювання, незначний рівень обміну спортивними кадрами із зарубіжними державами; 3) неефективне стратегічне планування і функціонування відповідних інституцій на центральному та місцевому рівнях, відсутність спільних проектно-моніторингових заходів щодо індикації розвитку галузі.

2.2. Організаційно-правові основи та функціональний баланс формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні

Система формування і реалізації державної політики у будь-якій сфері неодмінно базується на організаційно-правовій надбудові, що визначає основні напрями і механізм її реалізації. З урахуванням об'єктивно існуючого чинника впливу на стан фізичної культури і спорту у контексті глобалізації, організаційно-правові основи державної політики пов'язані з міжнародним впливом на цю галузь. З урахуванням вищезазначеного, організаційно-правові основи та функціональний баланс формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту охоплюють достатньо складний нормативно-правовий блок, що складається з міжнародного законодавства,

національних законодавчих і підзаконних актів права, а також актів органів місцевого самоврядування [207, с. 309].

Управління фізичною культурою та спортом є складовою системи загального суспільного управління і йому властиві всі ознаки останнього. За компетентнісною ознакою в Україні можна виділити такі види інституційного управління фізичною культурою і спортом:

1) органи державного управління загальної компетенції;

2) органи галузевої компетенції у сфері фізичної культури і спорту;

3) органи негалузевої компетенції у сфері фізичної культури і спорту, але які впливають на її формування та розвиток;

4) органи місцевого самоврядування;

5) громадські організації;

6) спеціалізовані підприємства у сфері фізичної культури та спорту.

Перші чотири охоплюють діяльність органів державної влади та органів місцевого самоврядування і розповсюджуються на всю територію держави або її окремі регіони, п’ятий рівень є громадським управлінням, а шостий здійснюється адміністрацією підприємств і розповсюджується лише на їх працівників шляхом впливу економічних методів управління [112, с. 264].

Правовий механізм державної політики спортивної сфери визначається як система засобів та способів, що здійснюють дію, визначають ступінь державного примусу щодо відповідної для держави моделі поведінки всіх суб'єктів сфери фізичної культури та спорту, що забезпечують стабільність шляхом юридичного визначення її елементів та динаміку розвитку через регулювання вертикальних та горизонтальних зв'язків суб'єктів, забезпечуючи відтворювальні процеси суспільства та їх вдосконалення [113, с. 11].

Для покращення регулювання у цій сфері приймаються Державні вимоги до фізичного виховання, що містять основні концептуальні положення, характеристику рівнів, змісту та форм фізичного виховання,

оцінку діяльності тих, хто займається, кадрове забезпечення та керівництво фізичним вихованням. Вони визначають мету фізичного виховання у навчально-виховній сфері та його завдання, принципи побудови педагогічного процесу з фізичної культури в освітніх установах. До іншої групи нормативно-правових актів у сфері фізичної культури і спорту відносять загальновизнані принципи міжнародного права, конвенції, хартії і міжнародні договори України про спорт. Дані акти набувають чинності на території України після їх ратифікації Верховною Радою України. Так, Верховною Радою України була ратифікована Європейська Конвенція про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема футбольних матчів [203, с. 36].

Крім того норми, що регулюють управління розвитком спортивної сфери також і на рівні участі українських спортсменів на міжнародних змаганнях містяться в підзаконних нормативних актах зокрема Указах Президента України, наприклад, в Указі Президента України «Про державну підтримку розвитку фізичної культури і спорту в Україні» встановлювалася, матеріальна винагорода для чемпіонів та призерів Олімпійських ігор, чемпіонатів світу, Європи. Окрім цих норм, слід звернути увагу на міжнародні договори, які являють собою угоди між державами та іншими суб'єктами міжнародного права, що розробляються на основі узгодження їх волевиявлень з метою однакового регулювання визначених різновидів суспільних відносин. Сучасні спортивні відносини опосередковуються як нормами міжнародних документів загального характеру, так і спеціальних, присвячених безпосередньо міжнародному спортивному руху. Звичайно, що основу міжнародного спортивного права складатимуть міжнародні документи загального характеру, загальновизнані засади міжнародного законодавства і міжнародні договори загального характеру (які містяться в статутах Організації Об'єднаних Націй, деклараціях та резолюціях Генеральної Асамблеї ООН, документах інших організацій з найбільш загальних і глобальних питань міжнародного правопорядку, багатосторонніх

договорах (конвенціях), рішеннях Міжнародного суду). Спеціальні норми міжнародного спортивного права знаходяться в договорах, присвячених безпосередньо міжнародній спортивній діяльності [114, с. 211].

Державна політика у сфері фізичної культури і спорту також значною мірою будується на таких міжнародних документах, як двосторонні договори, наприклад: Угода між Державним комітетом України з питань фізичної культури і спорту та Міністерством освіти і науки Латвійської Республіки про співробітництво в галузі фізичної культури і спорту; Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки про співробітництво в галузі фізичної культури і спорту; Угода між Державним комітетом України з фізичної культури і спорту та Державною адміністрацією у справах фізичної культури і туризму Республіки Польща про співробітництво та обміни в галузі фізичної культури і спорту тощо [114, с. 212].

Також М.А. Тихонова відмічає важливість таких актів регулювання, як багатосторонні договори (конвенції): «Угода про співробітництво в галузі фізичної культури і спорту держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав; Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті; Міжнародна конвенція проти апартеїду в спорті; Європейська конвенція про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, і зокрема футбольних матчів (ETS N 120)». Регіональні договори – ті що прийняті та діють в межах одного регіону, наприклад – антидопінгова конвенція. Універсальні договори – укладаються державами, що належать до різних регіонів Землі, до різних соціально-політичних і правових систем. Наприклад Міжнародна конвенція про боротьбу з допінгом у спорті. Окрему групу договірних джерел спортивного міжнародного права складають норми «м’якого права». Зазвичай під «м’яким» правом в доктрині міжнародного приватного права розуміється нормативна сукупність, що складається з двох видів норм:

1) норми договорів, які невизначені за своїм змістом і не породжують для держав конкретних прав і обов'язків;

2) норми, що містяться в резолюціях міжнародних органів та організацій, що не володіють юридично обов'язковою силою [115].

Особливо велике значення в світлі ЄВРО-2012 набирають міжнародні звичаї у торгівлі фізкультурно-оздоровчою та спортивною продукцією [114, с. 213].

Серед інших регіональних міжнародно-правових актів зазначимо «Конвенцію проти використання допінгу і Додатковий протокол до неї, прийняті в рамках Ради Європи». На таких важливих публічно-правових інструментах базуються політика держав-членів міжнародної організації та міжурядове «… співробітництво у сфері боротьби з допінгом. Конвенцію укладено й прийнято з огляду на вплив, який провідні спортсмени мають на молодь, нагальну потребу проведення й сприяння на постійній основі дослідженням для удосконалення методів виявлення допінгу й глибшого вивчення факторів, які впливають на його використання, необхідність забезпечення максимальної ефективності стратегій запобігання використанню допінгу і нарощення потенціалу держав-учасниць стосовно здійснення програм боротьби з допінгом». [15, с. 163].

Попри наявне розгалужене міжнародне законодавство, дослідники констатують «… необхідність у сприянні та координації міжнародного співробітництва, спрямованого на всебічний розвиток різних видів спорту за участю широкого кола учасників спортивних відносин, захисту їх прав та інтересів, створення належних умов проведення спортивних змагань, вирішення спортивних спорів тощо. На сьогодні, Україна ратифікувала ряд міжнародних договорів у сфері фізичної культури і спорту, зокрема Європейську Конвенцію про насильство та неналежну поведінку з боку глядачів під час спортивних заходів, зокрема футбольних матчів. Це дозволить підвищити рівень безпеки глядачів при проведенні футбольних матчів та інших спортивних заходів» [15, с. 166].

Водночас варто зауважити, що державна політика у сфері фізичної культури і спорту в Україні формується з урахуванням вищенаведених положень міжнародних законодавчих актів і договорів. Тому міжнародно-правові джерела справляють значний вплив на державне управління розвитком спортивної сфери.

Економічні проблеми, що супроводжують становлення молодої держави, не можуть творчо впливати на спорт, а вищезазначені проблеми стосуються всіх видів спорту в Україні, але найбільш значущо вони вплинули на спортивні ігри в силу непропорційних кількісних витрат на розвиток індивідуальних та командних видів спорту [116, с. 19].

Отже, з вищенаведеного очевидним є факт порушення функціонального балансу формування та реалізації державної політики у сфері фізкультури і спорту, враховуючи дію міжнародно-правових норм. Ці обставини свідчать про потребу удосконалення функціонально-структурних механізмів реалізації державної політики з урахуванням глобалізаційних умов розвитку спорту [209, с. 160]. Незважаючи на очевидність порушення функціонального балансу, національне право покликане побудувати сучасну систему спортивного законодавства, що відповідає міжнародним стандартам.

Відповідно до положень діючого законодавства держава регулює відносини у сфері фізичної культури і спорту шляхом формування державної політики, забезпечує створення спеціалізованих державних органів та засад їх функціонування, гарантування права людини й громадянина на заняття фізичною культурою та спортом [210, с. 107]. Також саме держава визначає пріоритети у розвитку фізичної культури і спорту вищих досягнень.

Основним джерелом законодавства України про фізичну культуру і спорт, як і багатьох держав сучасного світу, є Конституція України, яка містить норми, що стосуються фізкультурно-спортивних відносин, спортивного права: п. 1 ст. 3 (людина, її життя і здоров’я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю); п. 1 ст. 9 (чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких

надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України); п. 4 ст. 13 (держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності й господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом, у тому числі й іноземні) [15, с. 189]. Потрібно відзначити також положення частини третьої ст. 49 Конституції України, які встановлюють, що «…Держава дбає про розвиток фізичної культури і спорту, забезпечує санітарно-епідемічне благополуччя» [14].

На погляд дослідників, закладення законодавцем в Основному Законі норм щодо фізичної культури і спорту саме у статті, яка регулює відносини у сфері охорони здоров'я, вказує на системний зв'язок між цими сферами. Представники цих сфер і науковці сходяться в думці, що залучення громадян до фізичної культури і спортум прямо залежить від стану здоров'я населення. Отже, чим вищий показник залучення людей у зайнятті фізичною культурою і спортом, тим здоровішим є населення країни. Це зумовлює актуальність і важливість ролі формування успішної державної політики у сфері фізичної культури і спорту з огляду на те, що відповідно до ст. 3 Конституції України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнані в Україні найвищою соціальною цінністю [117, с. 4].

Водночас, варто навести твердження науковців про те, що: «… закріплене у ст. 49 Конституції України загальне правило щодо загальнодержавного обов'язку розвивати фізичну культуру і спорт отримало своє детальне закріплення на рівні спеціальних нормативно-правових актів. Не секрет, що масове залучення населення до спорту є запорукою здорової нації. Відповідно, конституційно затверджене право кожного громадянина на охорону здоров'я, підвищення особистої фізичної культури може бути повною мірою реалізоване лише за умови впровадження новітніх технологій, інноваційних підходів до залучення молоді, розроблення, прийняття і впровадження управлінських рішень, їх наукового обґрунтування і впровадження в повсякденну діяльність» [16, с. 1]. У цілому нині відносини у

сфері регулюються нормами різних галузей права. Так, наприклад, норми цивільного законодавства затверджують порядок укладання договорів, до яких належать, зокрема, та договір оренди тенісного корту (спортивного майданчика), договір на надання спортивних та фізкультурно-оздоровчих послуг та ін. Нормами трудового права регулюються особливості трудової діяльності спортсменів та тренерів. Вони встановлюють положення, пов'язані з медичним оглядом спортсменів, з усуненням їх від участі у спортивних змаганнях, з регулюванням праці спортсменів віком до 18 років. Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 4 ЦК України основним актом цивільного законодавства України є Цивільний кодекс. Виходячи з положень глави першої ЦК України, термін «цивільне законодавство» слугує для позначення сукупності усіх формально виражених норм і правил, що регулюють цивільні відносини, а не лише актів цивільного законодавства. Однак першими поміж джерел цивільного законодавства мають бути названі акти цивільного законодавства (ст. 4 ЦК України) як одна із найважливіших складових частин останнього [118, с. 382], під якими у вітчизняній цивілістиці розуміють правові акти, що містять цивільно-правові норми [119, с. 30;120, с. 48].

З урахуванням наявності конституційних гарантій розвитку фізкультури і спорту, зарубіжні та вітчизняні дослідники проблематики глобалізації спорту вищих досягнень підкреслюють значні зміни у розвитку спорту та системи підготовки спортсменів, спричинені впливом факторів глобалізації [121], що збільшує кількість проблем у багаторічній підготовці спортсменів і, як наслідок, призводить до зниження результатів змагань.

На сучасному етапі процеси розвитку спортивних ігор в Україні вимагають суттєвої корекції з урахуванням світових тенденцій розвитку спорту, необхідності значної адміністративно-правової та фінансової підтримки з боку держави [122, с. 44].

Наразі головним галузевим нормативно-правовим актом, який регулює суспільні відносини у сфері фізичної культури і спорту і відіграє ключове значення у формуванні реалізації галузевої державної політики є Закон

України «Про фізичну культуру і спорт» [123], який чинний з 24 грудня 1993 року і складається з семи розділів і 54 статей.

Потрібно зазначити, що цей нормативно-правовий акт «…визначає загальні правові, організаційні, соціальні та економічні основи діяльності у сфері фізичної культури і спорту та регулює суспільні відносини у створенні умов для розвитку фізичної культури і спорту» [123], що робить його головним законодавчим інструментом у сфері державної спортивної політики.

Таке положення конкретизується статтею 5 Закону, де зокрема встановлено, що «…державне управління фізичною культурою і спортом здійснюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, за сприяння відповідно інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування».

Також і стаття 6 достатньо однозначно визначає «… повноваження центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, та інших центральних органів виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту» [123].

Характеристика вказаного нормативно-правового акту, а також позиції дослідників засвідчують потребу у перегляді його положень з урахуванням сучасних глобалізаційних процесів. Так, закріплений у ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» підхід до регулювання професійних спортивних відносин дозволяє стверджувати про намір законодавця визначити професійні спортивні відносини як комерційний напрям діяльності у спорті, пов’язаний з отримання прибутку. Водночас зазначені відносини спортсменів, тренерів та інших фахівців, а саме: підготовка та участь у спортивних змаганнях, їх права та обов’язки, особливості здійснення та

захисту їх суб’єктивних цивільних прав. Ці відносини регулюються на договірному рівні шляхом укладення цивільно-правових договорів, істотні моменти яких узгоджуються самими сторонами.

Отже, погоджуємося із науковцями у тому, що «… в цілому такий підхід законодавця є прийнятним, адже в аспекті визначення прав та обов’язків сторін договору договірні відносини можуть функціонувати і на основі цих параметрів, а сторони своїми фактичними діями (виконанням та прийняттям виконання) можуть підтверджувати однозначне розуміння своїх прав та обов’язків, які можуть і не конкретизуватись у договорах у сфері професійного спорту». Однак що стосується переліку істотних умов, прав та обов’язків учасників професійних спортивних правовідносин, особливостей цивільно-правової відповідальності за порушення суб’єктивних цивільних прав, то зазначені питання доцільно було б закріпити на законодавчому рівні у ст. 38 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» [120, с. 50].

Таким чином, нечіткі формулювання положень законодавства та корпоративних документів спортивних організацій означають тільки одне – невизначеність нормативного регулювання спорту загалом. Прямим наслідком є відсутність чітко закріплених меж нормотворчості спортивних організацій. У такій ситуації спортсмени стають найменш захищеними суб'єктами спорту, тому що їхні права порушуються.

Це пов'язане насамперед з тим, що у окремих видах спорту, приміром у тенісі, для просування у світовому рейтингу не має значення існування контракту з певним клубом. По-друге, відносини тенісиста-професіонала можуть бути ніяк не оформлені із суб’єктами сфери фізичної культури і спорту про участь у змаганнях серед спортсменів-професіоналів, але це не буде перешкодою у продовженні професійної кар’єри тенісиста. Закон забороняє під час заняття спортом використання стимуляторів, допінгових речовин та інших недозволених нормативно-правовими актами засобів. Особи, винні в порушенні законодавства у сфері фізичної культури і спорту, несуть цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну або кримінальну

відповідальність відповідно до Закону. Щодо розвитку спорту вищих досягнень, олімпійського, паралімпійського руху, законодавець прийняв Закон України «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» [124]. Цей закон сприяє створенню передумов для успішної підготовки й участі членів збірних команд України в Олімпійських, Паралімпійських іграх, вихованню молоді засобами спорту в дусі олімпізму, залученню населення до здорового способу життя та зростанню міжнародного авторитету держави. Однак залишається незрозумілою відсутність у цьому законі норм, що регулюють дефлімпійський рух в Україні, хоча ст. 24 Закону України «Про фізичну культуру і спорт» рівнозначно описує ці два рухи у спорті для осіб з інвалідністю [203, с. 6].

Тому можна з упевненістю сказати, що цей законодавчий акт цілком докладно висвітлює практично всі аспекти фізкультури і спорту, але в ньому, однак, є ряд недоліків. Навіть незважаючи на всі переваги даного закону, у ньому все-таки залишаються певні прогалини: не можна сказати, що він охоплює абсолютно всі питання, що стосуються фізкультури та спорту, більшість його норм носить декларативний характер на шкоду правовим механізмам їх реалізації. Наразі недостатньо повно відрегульовано зобов'язання суб'єктів фізкультурного та спортивного руху в області забезпечення їхньої діяльності; прав та обов'язків спортивних клубів, пов'язаних з підготовкою та використанням спортсменів високого рівня; не визначені конкретні джерела підтримки спортивно-освітніх закладів різного рівня та різних форм власності.

Окрім міжнародних і вітчизняних законодавчих актів, державна політика у сфері фізичної культури і спорту знаходить свої основи і у підзаконних нормативно-правових актах, серед яких чільне місце варто відвести такому акту, як «Стратегія розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року» (далі Стратегія-2028), що затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089 [125]. Зокрема,

документ передбачає «…створення умов для максимальної реалізації здібностей талановитих спортсменів, забезпечення рівних прав і можливостей до занять фізичною культурою і спортом усіх категорій населення України, стимулювання створення спортивної інфраструктури, сприяння участі українських спортсменів у міжнародних змаганнях, підвищення авторитету держави у світовому спортивному русі, удосконалення державної політики у сфері фізичної культури і спорту, а також сприяння популяризації та поширенню здорового способу життя, організації змістовного дозвілля» тощо. Стратегія визначає напрями підвищення ефективності державної політики у досліджуваній сфері, серед яких спорт вищих досягнень, спортивна інфраструктура, цифрова трансформація, кадрове забезпечення та інші.

У документі передбачається реалізація намічених заходів у три етапи: перший етап (2021-2022 роки) – визначення власних шляхів та затвердження відповідного плану дій, визначення можливих ризиків, затвердження системи показників, проведення моніторингу та оцінювання; другий етап (2023-2024 роки) - продовження виконання відповідного плану дій та впровадження інновацій у сфері фізичної культури і спорту, а також проведення проміжного оцінювання реалізації Стратегії; третій етап (2025-2028 роки) - підвищення конкурентоспроможності сфери фізичної культури і спорту України у світі, а також проведення завершального оцінювання реалізації Стратегії [125].

Досягнення цілей Стратегії передбачає фінансове забезпечення коштами державного бюджету, місцевих бюджетів та інших фінансових джерел, не заборонених законодавством, водночас потрібно зауважити, що у період воєнного стану в Україні та надання відсічі російській збройній агресії, виділення фінансів на реалізацію даної Стратегії буде ускладненим.

Водночас дослідники слушно зауважують, що реалізація завдань Стратегії може бути пов'язана, насамперед, з діяльністю органів місцевого

самоврядування відповідно до рамкового Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) за такими напрямками як:

– інвестування в нові об'єкти; – капітальні ремонти та реконструкції наявних об'єктів;

– сприяння розвитку приватних організацій, що займаються послугами в сфері масового спорту;

– інформаційна робота;

– робота, пов'язана з пропагандою здорового способу життя;

– проведення спортивних заходів, які привертають увагу великої кількості жителів міста, тим самим пропагують здоровий спосіб життя, інформують про можливість використання об'єктів спортивної інфраструктури. Всі ці фактори, а також поточний стан розвитку масової фізичної культури і спорту, що виступають рушійною силою фізичної активності населення, необхідно враховувати при розробці Стратегії розвитку населених пунктів.

У цій Стратегії має бути відведене місце розвитку рухової активності населення, у взаємозв'язку з розвитком спортивної інфраструктури. Позитивний вплив цих факторів багато в чому залежить від дій органів місцевого самоврядування, а саме тих відділів (управлінь, департаментів), які безпосередньо працюють в напрямку управління фізичною культурою і спортом [126, с. 66].

Наразі реалізація положень Стратегії найбільш ефективно може здійснюватися коштом бюджетів органів місцевого самоврядування. Загалом, для цього існують законодавчі підстави, зокрема у ст. 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [127]: «до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать: а) власні (самоврядні) повноваження:

1) управляння закладами фізичної культури і спорту, які належать територіальним громадам або передані їм молодіжними, підлітковими

закладами за місцем проживання, організація їх матеріально-технічного та фінансового забезпечення;

2) створення необхідних умов для виховання молоді, розвитку їх здібностей, сприяння діяльності дошкільних та позашкільних навчально-виховних закладів дитячих, молодіжних організацій;

3) створення при навчальних закладах комунальної власності фонду загальнообов'язкового навчання за рахунок коштів місцевого бюджету, залучених з цією метою на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій, незалежно від форм власності, а також коштів населення, інших джерел; контроль за використанням коштів цього фонду за призначенням;

4) організація медичного обслуговування та харчування у закладах фізкультури і спорту, які належать територіальним громадам або передані їм;

5) сприяння роботі творчих спілок, товариств, асоціацій, інших громадських та неприбуткових організацій, які діють у сфері фізичної культури і спорту;

6) створення умов для занять фізичною культурою і спортом за місцем проживання населення та в місцях масового відпочинку» тощо.

Саме тому за бюджетного дефіциту в умовах воєнного стану доцільно активізувати виконання положень Стратегії ресурсами місцевих бюджетів, враховуючи наявні фінансові можливості і перспективи повоєнного розвитку фізкультурно-спортивної галузі, коли на місцевому рівні територіальні громади зможуть забезпечувати розвиток фізкультурно-спортивної сфери і тим самим масштабувати залучення населення у цю сферу.

Отже, особливості функціонування організаційно-правових основ державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні ґрунтуються на дворівневому законодавстві – положення норм міжнародного і національного права. Наявність системи правового забезпечення галузі не позначилася на ефективності функціонування її інституцій, дослідження засвідчили очевидність наявності порушень функціонального балансу між

загальнонаціональною і міжнародною сферами регулювання розвитку спортивної сфери. Порушення функціонального балансу формування і реалізації державної політики мають своїм наслідком низьку конкурентоздатність спортивної сфери на міжнародному рівні. Пошук напрямів удосконалення означених напрямів формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні потребує дослідження інституційного механізму реалізації цієї політики у національному і регіональному вимірах.

2.3. Інституційний механізм реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні

Ефективність публічного управління та адміністрування у будь-якій сфері, окрім оптимального і збалансованого законодавства, цілком залежить від інституційних механізмів, котрі забезпечують реалізацію державної політики. Побудова центральних органів виконавчої влади, система органів місцевого самоврядування, комунальних спортивних підприємств та інших суб'єктів фізкультурно-спортивної політики є тією архітектурою, яка забезпечує функціонування і розвиток усієї сфери через збалансований механізм взаємодії.

У процесі реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні інституційний механізм представлений різними органами влади, між якими відбувається функціонування кількох складних систем, серед яких система взаємодії займає одне з провідних місць, яка може здійснюватися між:

1) найвищими органами державної влади України;

2) найвищими органами державної влади загальної компетенції та органами державної виконавчої влади спеціальної компетенції;

3) вищими органами державної влади, органами державної влади спеціальної компетенції, органами територіальних громад (органами місцевого самоврядування);

4) органами місцевого самоврядування на рівні району, області;

5) територіальними органами державної влади, органами місцевого самоврядування та представниками громадянського суспільства на рівні регіону (області);

6) фізкультурно-спортивними організаціями, спортивними федераціями та органами державної влади та місцевого самоврядування;

7) владою та громадянським суспільством загалом.

Предметність такої взаємодії укладається, на погляд дослідників, для сфери фізичної культури і спорту способами дій апарату публічної влади у наступних напрямах:

1) фінансування (держава фінансує сферу фізичної культури та спорту з державного бюджету або через місцеві бюджети за рахунок міжбюджетних трансферів);

2) створення державних і комунальних закладів фізичної культури та спорту, підтримка створення недержавних;

3) забезпечення матеріальної бази для зазначених закладів;

4) реєстрація та надання громадській організації фізкультурно-спортивної спрямованості статусу національної;

5) здійснення державного нагляду (наприклад, архітектурного, санітарно-епідемічного, протипожежного тощо) та контролю (наприклад, фінансового аудиту за цільовим витрачанням бюджетних коштів, антидопінгового контролю, за забезпеченням безпеки під час проведення спортивних змагань тощо) [128, с. 62].

На погляд О.І. Яременка, систему державних органів у сфері фізичної культури і спорту залежно від обсягу компетенції поділяють на три види: органи загальної компетенції; органи міжгалузевої (функціональної) компетенції; органи галузевої (спеціальної) компетенції. Державне

управління фізичною культурою і спортом здійснюється: на центральному рівні – органи управління з питань фізичної культури і спорту; на регіональному рівні – органи управління фізичною культурою і спортом; на місцевому рівні – місцеві органи управління Комітети з фізичної культури і спорту районних адміністрацій і міських рад; на рівні селищних утворень – громадські комісії або відділи з фізичної культури і спорту. Особливістю управління у галузі фізичної культури і спорту органами загальної компетенції є те, що вони здійснюють зазначену діяльність і разом з тим розв'язують інші завдання, віднесені до їхньої компетенції, – розвиток економіки, соціальної сфери, національної безпеки та оборони тощо. Органи міжгалузевої компетенції координують діяльність інших органів виконавчої влади з вирішення окремих питань міжгалузевого характеру. Цю групу представлено переважно державними службами та деякими міністерствами. На відміну від них, для органів галузевої (спеціальної) компетенції управління у галузі фізичної культури і спорту є основним або одним з основних напрямів їхньої діяльності. До системи державних органів загальної компетенції, які здійснюють управління у галузі фізичної культури і спорту, належать: Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, місцеві органи виконавчої влади [202, с. 248].

Особливістю управління у галузі фізичної культури і спорту органами загальної компетенції на погляд вищезазначеного науковця є те, що вони здійснюють зазначену діяльність і разом з тим розв'язують інші завдання, віднесені до їхньої компетенції, – розвиток економіки, соціальної сфери, національної безпеки та оборони тощо. Органи міжгалузевої компетенції координують діяльність інших органів виконавчої влади з вирішення окремих питань міжгалузевого характеру. Цю групу представлено переважно державними службами та деякими міністерствами (наприклад, Міністерством фінансів тощо). На відміну від них, для органів галузевої (спеціальної) компетенції управління у галузі фізичної культури і спорту є основним або одним з основних напрямів їхньої діяльності [202, с. 251].

Підходи науковців з цього питання суттєво різняться, зокрема, враховуючи перегляд змісту і меж державного управління, вихід теоретичних концепцій на більш загальний рівень аналізу владноорганізуючого впливу, суб'єктів управління фізичною культурою і спортом М.А. Журба класифікує їх на підставі різних складових «публічного»:

«І. Державні органи. Основне місце у цій групі суб'єктів займають органи виконавчої влади, серед яких первинна роль належить галузевому центральному органові виконавчої влади – Міністерству молоді та спорту України.

ІІ. Органи місцевого самоврядування, які також здійснюють численні повноваження у сфері фізичної культури та спорту (як «власні», так і «делеговані»).

ІІІ. Зазначена авторка також виділяє третю категорію, спираючись на положення, де надається визначення: публічна адміністрація – органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші суб'єкти, які відповідно до закону чи адміністративного договору мають повноваження забезпечувати виконання законів, діяти у публічних інтересах (виконання публічних функцій). Саме у межах визнання «інших» стає можливим виокремлення ще однієї групи: підприємства, установи, організації та окремі фізичні особи, що реалізують делеговані повноваження» [4, с. 80].

Науковці до інституційних суб'єктів відносять сукупність фізкультурно-спортивних об'єднань соціальних груп населення, які на погляд В.В. Кононенка [198, с. 14] можна віднести організації, що створені певною соціальною групою громадян для здійснення фізкультурно-спортивної діяльності. До таких груп можна віднести Всеукраїнську спортивну спілку школярів, Всеукраїнську спортивну спілку студентів, Всеукраїнську раду ветеранів фізичної культури і спорту тощо. Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері освіти, місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування сприяють діяльності громадських організацій фізкультурно-спортивної спрямованості

учнів та студентів у здійсненні фізкультурно-оздоровчої і спортивної діяльності молоді, проведенні спортивних заходів, підготовці та участі молоді в відповідних міжнародних спортивних змаганнях. Громадський контроль в сфері фізичної культури та спорту, як вид цивільного демократичного контролю визначається суб'єктом, об'єктом, змістом та юридичними фактами. Суб'єктом виступають громадяни України, громадські об'єднання, громадські спілки відповідно правовий статус яких визначений в Законі України "Про громадські об'єднання"; об'єктом (предметом) виступає державно-владна діяльність органів державної виконавчої влади в сфері фізичної культури та спорту, яка здійснюється у відповідності до Конституції України та інших нормативно-правових актів; змістом в цьому контексті є взаємні права та обов'язки суб'єктів контролю та органів державної влади в сфері фізичної культури та спорту; юридичними фактами виступають – інформація про діяльність органів державної виконавчої влади у сфері фізичної культури та спорту та заходи реагування на результати такої діяльності.

В цілому, на погляд дослідників, в Україні діє інституційний механізм реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, який умовно можна охарактеризувати як систему змішаного типу [10, с. 136], і яка ґрунтовно описана у працях І. Гасюка [129] і якій «… притаманна низка недоліків, які полягають у наступному: — підсистема фізичного виховання та спортивно-масової роботи у навчальних закладах: наявність дублювання, перехрещення функціональних зв'язків управлінського впливу, що призводить до відсутності чіткого розмежування владних повноважень, значного збільшення управлінського апарату, наслідком чого є неефективне використання коштів, відсутність відповідальності за певний напрямок роботи, проведення подвійного обліку та заліку одних і тих же показників результатів роботи управліннями різного підвідомчого підпорядкування, а основним негативним явищем такого «розпорошення» структури управління є низькі показники рівня здоров'я молоді, смертність на уроках фізичної

культури, невідповідність матеріально-технічної бази вимогам щодо організації процесу фізичного виховання; — підсистема «Спорт для всіх»: управління цією підсистемою галузі здійснюється галузевим міністерством, обласними управліннями та відділами, виконавчими органами місцевого самоврядування, центрами фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх» …». На думку автора, «… склад управлінської структури з декількох державних органів, які за своїми функціями спрямовані на один і той самий об'єкт управління, не забезпечує надійного та ефективного повсякденного функціонування цієї підсистеми галузі».

Водночас, на думку дослідників, «… створені центри «Спорт для всіх» і обґрунтована в ряді робіт їх доцільність [54] викликає низку зауважень, по-перше, доцільність надання таким центрам статусу окремих юридичних осіб як суб'єктам державного управління створених відповідно до норм публічного права; по-друге, така форма організації їх діяльності ускладнює визначену в положенні структуру управління, з одного боку, Всеукраїнський центр, і зрозуміло решта регіональних, підпорядковуються центральному органу виконавчої влади галузі, а з другого, рішення про їх утворення в регіонах приймають відповідні місцеві ради або адміністрації, і вони знаходяться в сфері їх компетенції; по-трете, центри створюються виходячи з потреб і можливостей регіонів, що ставить власне під сумнів у вищеозначених роботах тез про необхідність надання таким центрам функцій управління цією підсистемою галузі; по-четверте, відсутність матеріально-технічного, фінансового, кадрового забезпечення таких центрів, як суб'єкту управління робить їх діяльність формальною, на яку кошти витрачаються не раціонально; по-п'яте, пропозиції щодо створення таких центрів необхідно було впроваджувати в життя не як додаткового органу управління в галузі, а як профільних центрів, які безпосередньо надають фізкультурно-оздоровчі послуги населенню, і мають в своєму складі клуби за місцем проживання, спортивні кімнати, майданчики тощо; — спорт вищих досягнень: на думку автора, характеризується наявністю надзвичайно великої кількості

управлінських зв'язків між різноманітними громадськими та державними органами влади з підсистемою олімпійського, паралімпійського, дефлімпійського спорту, неолімпійського спорту» [10, с. 137].

Водночас дослідники відносять до загальнонаціональних спортивних об’єднань Національний олімпійський комітет України, Національний комітет спорту інвалідів України, Спортивний комітет України з неолімпійських видів спорту, тобто всеукраїнські громадські об’єднання, які координують розвиток певного напрямку спортивного руху в Україні [203, с. 36]. До фізкультурно-спортивних об’єднань соціальних груп населення можна віднести організації, які створені певною соціальною групою громадян для здійснення фізкультурно-спортивної діяльності. До таких груп можна віднести Всеукраїнську спортивну спілку школярів, Всеукраїнську спортивну спілку студентів, Всеукраїнська рада ветеранів фізичної культури і спорту тощо. Колективи фізкультури є первинною ланкою фізкультурно-спортивного руху і створюються та функціонують на підприємствах, установах і організаціях незалежно від форми власності і виду господарювання. Загальна кількість колективів фізичної культури в країні не відома, оскільки на законодавчому рівні не визначений їх правовий статус та механізм реєстрації [204, с. 126].

Відтак, на національному рівні інституціоналізація механізму реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні відбувається у межах функціонування відповідних суб'єктів – органів державного управління.

Як єдиний законодавчий орган Верховна Рада України визначає державну політику й здійснює законодавче регулювання відносин у сфері фізичної культури та спорту, а також здійснює в межах своїх повноважень контроль за реалізацією державної програми розвитку цієї сфери й за виконанням законодавства про фізичну культуру та спорт [8].

Публічне управління сферою фізичної культури та спорту здійснює також Глава Держави – Президент України, багатогранна діяльність якого

реалізується через прийняття ним відповідних правових актів, що визначають стратегічні вектори розвитку спортивної галузі. Серед них, зокрема, можна назвати Укази Президента: «Про Національну доктрину розвитку фізичної культури і спорту» від 28 вересня 2004 р. № 1148/2004, «Про стипендії Президента України для видатних спортсменів та тренерів України з олімпійських видів спорту» від 11 липня 2005 р. № 1071/2005, «Про деякі заходи щодо вдосконалення системи фізичного виховання дітей та молоді у навчальних закладах і розвитку дитячо-юнацького спорту в Україні» від 23 червня 2009 р. № 478/2009, «Про пріоритетні напрями розвитку фізкультури і спорту України» від 21 липня 2008 р. тощо. Наступним напрямом діяльності Президента України є організація публічного управління шляхом затвердження програм розвитку спорту. У щорічній доповіді Верховній Раді України Президент України доводить до відома народним депутатам стан реалізації державної політики у сфері спорту.

Одним із прикладів здійснення управлінських функцій через прийняття президентських актів треба відзначити підписаний Закон «Про внесення змін до деяких законів України щодо сприяння розвитку фізичної культури і спорту» № 910-IX, від 17 вересня 2020 року, Президент України здійснює вплив на державну фізкультурно-спортивну політику шляхом запровадження методів прямого стимулювання – призначення президентських стипендій найкращим спортсменам. Наприклад, такі стипендії запроваджено Указом Президента України «Про стипендії Президента України для видатних та молодих і перспективних спортсменів України з олімпійських видів спорту та їх тренерів» выд 13 листопада 2019 року № 844/2019 [130] – засновано 350 стипендій Президента України.

Наступним суб’єктом публічного управління та адміністрування сферою фізичної культури та спорту є Кабінет Міністрів України, який «… визначає напрями розвитку спортивної галузі, спрямовує діяльність підпорядкованих йому органів на виконання спортивного законодавства України. Як суб’єкт публічного адміністрування спортивною галуззю

Кабінет Міністрів України визначає напрями розвитку фізичної культури та спорту, спрямовує діяльність підпорядкованих йому органів виконавчої влади; розробляє на строк своїх повноважень програму діяльності, що спрямована на відродження відповідної галузі, укладає міжурядові угоди й координує міжнародне співробітництво з питань розвитку фізичної культури і спорту в Україні, визначає перелік закладів фізичної культури і спорту, яким надається статус бази олімпійської та параолімпійської підготовки, затверджує Меморандуми взаєморозуміння зі співробітництва у сфері фізичної культури і спорту; затверджує порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку фізичної культури і спорту серед працівників і військовослужбовців правоохоронних органів на певний бюджетний рік тощо» [131, с. 90].

Потрібно зазначити, що у якості самостійного суб'єкта регулювання у галузі фізичної культури і спорту Кабінет Міністрів України виконує такі функції:

« - надає інформацію Верховній Раді України щодо діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування з розвитку фізичної культури і спорту;

- визначає перелік закладів фізичної культури і спорту, яким надається статус бази олімпійської та параолімпійської підготовки, затверджує Меморандуми взаєморозуміння зі співробітництва у сфері фізичної культури і спорту;

- призначає стипендії Кабінету Міністрів України видатним спортсменам, тренерам та діячам фізичної культури і спорту;

- затверджує порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку фізичної культури і спорту серед працівників і військовослужбовців правоохоронних органів на певний бюджетний рік тощо» [8].

Центральним інституційним елементом механізму реалізації фізкультурно-спортивної державної політики є центральний орган

виконавчої влади. Л.В. Романенко слушно звертає увагу на той факт, що: «… відповідно до ст. 5 Закону «Про фізичну культуру і спорт» державне управління фізичною культурою і спортом здійснюється: 1) центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері фізичної культури та спорту, 2) центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері фізичної культури та спорту, за сприяння відповідно інших органів державної влади та органів місцевого самоврядування» [128, с. 64].

Із цих положень, а також положень ст. 6 Закону випливає, що йдеться по суті про два рівні центральних органи виконавчої влади, які мають здійснювати державне управління фізичною культурою та спортом. На справді ж у теперішній час функцію управління зазначеною сферою здійснює єдиний орган – Міністерство молоді та спорту України, яке є «… головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері фізичної культури і спорту» [128, с. 64].

Міністерство складається з керівництва, патронатної служби, департаментів, відділів і секторів, які відповідають за окремі напрямки роботи: розвиток літніх видів спорту; міжнародне співробітництво; управління держмайном; розвиток масового спорту; контролю, організації бюджетного процесу та ін. Міністерство розпоряджається великими фінансовими коштами з державного бюджету. Мінмолодьспорту здійснює основну участь у координації та розподілі ресурсів між усіма учасниками механізму управління.

Згідно ст. 3 Положення про Мінмолодьспорту [132], «… основними завданнями Мінмолодьспорту є забезпечення формування та реалізація державної політики у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання, участь у формуванні та реалізація в межах повноважень, передбачених законом, державної політики у сфері волонтерської діяльності».

Водночас у документах зазначається, що «… керівництво спортивним рухом здійснюється відповідним департаментом Міністерства у справах молоді та спорту та його територіальними структурними підрозділами, комітетом фізичного виховання при Міністерстві освіти і науки з територіальними відділеннями, управліннями та відділами обласних та районних державних адміністрацій, комітетами фізичної культури і спорту органів виконавчої влади місцевого самоврядування, центрами фізичної культури і спорту інвалідів, галузевими міністерствами та відомствами, а також величезною кількістю громадських органів управління – федераціями за видами спорту, національним олімпійським комітетом та його регіональними представництвами, радами добровільних спортивних товариств та інше. Таке різноманіття управляючих елементів ні в якій мірі не призводить до підвищення ефективності діяльності вище означеної підсистеми, а створює систему подвійного обліку, шляхом фіксування досягнень одного й того ж самого спортсмена різними організаціями та відомствами, так званий взаємозалік, чіткої визначеності щодо стандартизації та уніфікації управлінського процесу, розмежуванні функціональних взаємозв'язків між об'єктом та суб'єктом управління» [129; 10, с. 137].

Нормативно-правові документи передбачають, що «… при Міністерстві молоді та спорту України функціонують дорадчо-консультативні органи: колегія, громадська рада та комісія з визнання видів спорту в Україні. Перших два є стандартними для міністерств. Слід зазначити лише, що громадська рада Міністерства молоді та спорту містить 35 осіб – максимально допустимий кількісний склад подібних органів. Останнє підтверджує високу громадську популярність досліджуваної сфери суспільного життя, але це не свідчить про необхідність об’ємного збільшення громадської ради для забезпечення її максимальної репрезентативності. Адже, надмірна чисельність колегіального органу знижуватиме ефективність його діяльності. Намагання більш широко залучити громадськість до участі в управлінні державними справами може мати протилежний наслідок, коли

низька оперативність реакції на життєві події, ускладненість вироблення чіткої узгодженої позиції нівелюватиме вагомість усього консультативного утворення, перешкоджатиме дійсному діалогові суспільством та влади» [4, с. 110].

Також необхідно охарактеризувати інші управлінські напрями діяльності міністерства, зокрема адміністративні послуги, які надаються Мінмолодьспортом: «… (атестація спортивних тренерів і спортивних суддів, ведення реєстру визнаних в Україні видів спорту) та місцевими органами виконавчої влади у сфері молоді та спорту (дозвіл на організацію роботи спортивних секцій, дозвіл на проведення занять з підготовки учнів навчальних закладів до спортивних змагань та заходів, рішення про організацію та проведення змагань та заходів тощо)» [79, с. 160].

Окремий набір повноважень у сфері фізичної культури та спорту здійснює Міністерство охорони здоров'я України (далі – МОЗ), на яке відповідно до Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.03.2015 р. № 267 покладається: «… затвердження Положення про здійснення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах; організація заходів щодо поширення здорового способу життя серед населення; моніторинг стану здоров'я населення».

Дослідники справедливо звертають увагу на той факт, що «. Положення про здійснення медико-педагогічного контролю за фізичним вихованням учнів у загальноосвітніх навчальних закладах затверджено спільним наказом МОЗ та Міністерства освіти і науки України від 20.07.2009 р. № 518/674 без участі Мінмолодьспорту, свідчить про відсутність належної взаємодії між зазначеними органами в цій сфері. Важливу роль в організації та управлінні фізичною культурою і спортом має відігравати Міністерство освіти і науки України. Так, Міжнародна хартія фізичного виховання і спорту у ст. 2 зобов'язує кожну загальну систему освіти відводити важливе місце й надавати велике значення фізичному вихованню і спорту, що необхідно для

встановлення рівноваги та зміцнення зв’язків між фізичною культурою та іншими елементами освіти. До того ж Закон України «Про вищу освіту» серед основних завдань закладу вищої освіти (ст. 26) називає формування особистості шляхом здорового способу життя» [128, с. 67].

Проте на практиці спроба розділити компетенцію державних органів управління як по вертикалі, так і по горизонталі щодо масового спорту та спорту вищих досягнень не дала очікуваних результатів. У діючій організації управління зберігаються риси централізованої системи, яка не здатна задовольнити існуючі соціальні запити, а також швидко та ефективно реагувати на їх зміни [213, с. 110]. Необхідне визнання галузевого статусу фізичної культури та спорту. У цих умовах основну координуючу функцію повинен виконувати орган, діяльність якого спрямована на розвиток масового спорту та спорту вищих досягнень, що включає, у свою чергу, аматорський та професійний спорт.

На кожному рівні влади виконавчі органи наділені повноваженнями щодо реалізації управлінських функцій у сфері спорту. Проте недосконаліть та суперечливість законодавчої бази, різноспрямованість інтересів та завдань у зацікавлених відомств та органів влади на всіх рівнях наводять до спотворення кінцевого бажаного результату. Про ці проблеми, зокрема, кажуть вчені також зазначають, що одна з основних проблем у сфері спорту – це недостатня міжвідомча та міжрівнева взаємодія [133]. Окреслені проблеми мають системний характер і в основному полягають у відсутності єдиної мети при взаємодії, плануванні, реалізації та розумінні загальної концепції розвитку сфери спорту. Внаслідок наявності цих проблем, при постановці завдань та їх виконанні може бути різний результат, через відмінності умов зовнішнього середовища, внутрішніх чинників на місцях та різного розуміння кінцевого результату.

У зв'язку з осмисленням перспектив удосконалення цього рівня публічного управління та адміністрування сферою фізкультури і спорту

необхідно також здійснити дослідження другого інституційного рівня механізму формування і реалізації галузі.

У вузькому розумінні державне управління фізичною культурою і спортом на регіональному рівні – це реалізація функцій управління регіональним виконавчим органом державної влади у сфері фізичної культури і спорту з метою розвитку галузі на основі врахування чинників соціально-економічного розвитку регіону, запитів територіальних громад, реалізації регіональної політики у вказаній сфері. Щодо формування системи державного управління розвитком фізичною культурою і спортом, то варто зазначити, що воно здійснюється:

1) на регіональному рівні – органами управління фізичною культурою і спортом;

2) на місцевому рівні – місцевими органами управління (Управління з фізичної культури і спорту районних державних адміністрацій і міських рад та територіальними органами Мінмолодьспорту);

4) на рівні селищних утворень – громадськими комісіями або відділами з фізичної культури і спорту [11, с. 39].

Вважаємо, що пропонований підхід Галунець Н.І. щодо формування дієвої системи державного управління розвитком фізичною культурою і спортом є недостатнім. Оскільки, не враховано центральний рівень, представлений відповідним міністерством, якщо йдеться саме про державне управління. Якщо аналізувати інституційне забезпечення публічного управління, то пропоновану класифікацію необхідно доповнити крім центрального, базовим – на рівні сільських утворень. Тобто, необхідно виокремити три інституційні рівні: центральний, регіональний та місцевий (сільські, селищні та міські органи місцевого самоврядування).

Регіональний рівень управління охоплює автономну республіку Крим, область та адміністративний район. Найважливішою одиницею регіонального управління залишається область, оскільки саме на рівні області реалізується принцип економічної самостійності, задовольняється

значна частина першочергових потреб населення та через фінансування з бюджету області і держави здійснюється управління місцевим господарством і господарством централізованого підпорядкування. Місцевий (низовий) рівень управління є найбільш проблематичним і складним. Саме на цьому рівні реалізуються державні, регіональні і власні рішення щодо інтересів територіальних громад сіл, селищ і міст. На сьогодні місцевий рівень управління недостатньо використовує власні права, обов'язки та особливості функціонування, що викликано існування муніципальної та особистої власності, територіальних громад як об'єктів управління та їх органів – місцевих рад, складністю формування місцевих бюджетів, складного стану соціальної сфери та існуючими диспропорціями у рівнях економічного розвитку. Однак саме на цьому рівні має здійснюватися самоврядування [134;135, с. 157].

Законом України «Про місцеві державні адміністрації» [136] визначено, що: «… місцева державна адміністрація наділена рядом повноважень у сфері фізичної культури і спорту, а саме: реалізовує державну політику в галузі фізкультури і спорту, здійснює загальне керівництво закладами фізкультури і спорту, що належать до сфери її управління, їх матеріально-фінансове забезпечення, вживає заходів до збереження мережі закладів фізкультури і спорту та розробляє прогнози її розвитку, враховує їх під час розроблення проектів програм соціально-економічного розвитку, сприяє роботі фізкультурно-спортивних організацій тощо. Безпосередньо ці повноваження реалізовуються через відповідні структурні підрозділи (управління, департаменти, відділи) місцевих адміністрацій у сфері фізичної культури та спорту». Так, наприклад, на обласному рівні основними завданнями управління молоді та спорту обласної державної адміністрації є: « 1) забезпечення: реалізації на території області державної політики у сфері молоді, фізичної культури і спорту, туризму та діяльності курортів; організації і проведення фізкультурно-спортивних заходів серед широких верств населення, залучення їх до занять фізичною культурою та спортом,

забезпечення пропаганди здорового способу життя; організації та проведення спортивних змагань, навчально-тренувальних зборів, спортивно-театралізованих свят, конкурсів та інших заходів серед широких верств населення; сприяння розвитку олімпійського, паралімпійського та дефлімпійського руху; розвитку фізичного виховання і фізкультурно-оздоровчої діяльності в навчально-виховній, виробничій та соціально-побутовій сферах на принципах пріоритету оздоровчої спрямованості, використання сучасних засобів і форм розвитку фізичної культури населення; 2) ефективна підготовка та використання кадрів із питань фізичної культури та спорту; 3) надання підтримки діючим на території області молодіжним та іншим громадським об'єднанням у проведенні ними роботи з питань молоді, фізичної культури і спорту, туризму та діяльності курортів; 4) сприяння міжнародному співробітництву з питань молоді, фізичної культури і спорту, туризму та діяльності курортів; 5) збереження та вдосконалення мережі дитячо-юнацьких спортивних шкіл усіх типів, спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю, центрів олімпійської підготовки, забезпечення та контроль за організацією навчально-тренувального процесу, сприяння створенню нових спортивних шкіл та відділень за видами спорту, розвиток пріоритетних видів спорту в регіоні тощо» [11, с. 40].

Загалом в Україні за результатами проведеної адміністративно-територіальної реформи сформована широка нормативно-правова база, що наділяє органи місцевого самоврядування широкими повноваженнями щодо розвитку цієї галузі. Водночас проблемним питання залишається: «… фінансове забезпечення та необхідність пошуку додаткових коштів на розбудову якісної спортивної інфраструктури, що обумовлено значною диференціацією новостворених громад за рівнем їх фінансової спроможності. В межах реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту ОТГ мають можливість приймати територіальні програми розвитку фізичної культури та спорту спрямовані на створення умов для покращення фізичного

потенціалу і здоров’я населення, прискорення адаптації фізкультурно-спортивного руху до ринкових відносин. Результатом таких програм є поетапне формування ефективної моделі розвитку фізичної культури і спорту, задоволення потреб кожного громадянина в фізкультурно-оздоровчих та спортивних послугах» [137, с. 62].

Для розвитку спорту на рівні територіальних громад приймаються різні місцеві програми [138] з розвитку фізкультури та спорту, формування здорового способу життя у населення. У цих програмах визначаються основні проблеми у територіальній громаді, аналізується статистика діючих спортивних об'єктів на території населених пунктів, що входять до ОТГ, статистика громадян, які систематично займаються фізкультурою та спортом, визначаються очікувані результати виконання програми. У цих програмах сформульовано паспорт програми, у положеннях програм передбачаються: 1) підвищення якості фізичного виховання на основі обов'язкових нормативних вимог фізичної підготовленості у дошкільних та інших освітніх закладах, дитячих оздоровчих, молодіжних та спортивних таборах; 2) залучення громадян до систематичних занять фізичною культурою та спортом; 3) пропаганда знань про ефективність використання фізичних вправ у профілактиці та лікуванні захворювань та вдосконалення лікарського контролю за громадянами, які займаються фізичною культурою та спортом; 4) розширення та реконструкція чинних спортивних споруд, будівництво нових спортивних споруд споруд для проведення фізкультурно-оздоровчої роботи та підготовки спортивних резервів. Виконавцем даних програм є виконавчі органи місцевих рад.

Здійснення управління розвитком фізичної культури і спорту характеризується спрямованістю на переведення об'єкта управління на найбільш високий рівень його функціонування з урахуванням можливостей та особливостей соціально-економічного розвитку регіону. У галузі фізичної культури і спорту можна вирізнити ключові процеси, які носять матеріально-речовий характер (матеріально-технічне забезпечення, кадрове забезпечення,

фінансове забезпечення тощо) та інформаційний (взаємозв'язки із громадськістю, висвітлення спортивних подій, наукове забезпечення тощо) [135, с. 159].

Водночас доцільно констатувати, що правові акти органів місцевого самоврядування, предметом регулювання яких є повноваження їх виконавчих органів у сфері фізичної культури та спорту, нині прийняті у багатьох територіальних громадах, але здебільшого вони різняться з багатьох питань регулювання. Тобто з одного боку, якоїсь єдиної системи регулювання спортом на місцевому рівні немає, але, з іншого боку, доцільно брати до уваги особливості кожної територіальної громади щодо її перспектив успішного розвитку спорту.

Отже, особливості інституціоналізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні представлений трирівневою системою функціонування таких складових, як міжнародні, національні та регіональні. Дослідження показало відсутність збалансованої взаємодії цих складових, що і є головною причиною неефективності реалізації державної політики у фізкультурно-спортивній сфері і зумовлює підготовку і наукове обґрунтування напрямів удосконалення цього механізму.

Висновки до розділу 2

Дослідження особливостей інституціоналізації публічної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні надало можливість сформулювати висновки, здійснити узагальнення та рекомендації, основні з яких наводяться нижче.

По-перше, основні тенденції формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні представлені у трьох аспектах:

1) спорадичність фінансування галузі, що виражається у посиленні фінансування не розвитку фізкультури і спорту (особливо вищих досягнень),

а окремих заходів спортивного характеру, зокрема підготовки до Олімпійських ігор та інших міжнародних змагальних заходів. Такий підхід призвів до непослідовного розвитку галузі, що і засвідчувалось у результатах вищевказаних спортивних змагань;

2) кадровий потенціал галузі засвідчує необхідність посилення державної кадрової політики, зокрема у контексті посилення матеріального забезпечення, а також залучення зарубіжних спеціалістів для інтенсифікації обміну досвідом в умовах галопуючої глобалізації розвитку спортивної сфери;

3) стратегічне планування на регіональному рівні потребує збалансованої політики взаємодії влади територій і центральних органів виконавчої влади у контексті спільного проектного менеджменту та індикативного моніторингу.

По-друге, нормативно-правові основи формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні представлені дворівневою системою, зокрема положеннями міжнародних актів та нормами національного права: конституційні, законодавчі, підзаконні та акти органів місцевого самоврядування. Водночас із наявністю розгалуженої системи законодавчих актів, слід визначити наявність порушень функціонального балансу у системі публічного управління та адміністрування у досліджуваній галузі, що виражається в ознаках неефективного управління, низьких результатах спортивних досягнень, недостатньому залученні широких мас населення до заняття фізичною культурою і спортом, низькій конкурентоздатності української спортивної сфери.

По-третє, інституціоналізація державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні включає у себе трирівневі елементи, що представлені міжнародними інституціями (міжнародні неурядові організації, що здійснюють організацію і забезпечення міжнародних спортивних заходів); вищими і центральними органами виконавчої влади (забезпечують реалізацію міжнародної і державної політики в Україні); місцевими органами

влади (місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування, що реалізують фізкультурно-спортивну політику у конкретних населених пунктах).

Потрібно зазначити, що інституційний механізм потребує пошуку оптимальної моделі збалансування функціонування щодо системності державної фізкультурно-спортивної політики, впливаючи на ефективність вирішення існуючих системних проблем, зокрема питання залучення кадрів та підвищення кваліфікації існуючих працівників не знаходять відображення у цільових програмах органів місцевого самоврядування. У такому разі доцільно розглянути можливість впровадження проектного управління в рамках програмного цілепокладання, що має базуватися на реалізації такого елементу державного управління, як державно-приватне партнерство.

РОЗДІЛ 3
ПЕРСПЕКТИВИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ І СПОРТУ В УКРАЇНІ

3.1. Зарубіжний досвід механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту

Динамічний поступ України до цивілізованого світового співтовариства значно прискорився з початком повномасштабного воєнного вторгнення 24 лютого 2022 року, що вплинуло на абсолютно всі сфери суспільного життя і на процеси державного управління першочергово. Сфера фізичної культури і спорту не виключення і показовим фактом цивілізаційної консолідації стала відмова міжнародних спортивних організацій російській спортивній сфері у присутності на світових спортивних майданчиках. Війна внесла докорінні зміни у політичну парадигму, зумовила остаточний демонтаж пострадянських рудиментарних елементів державного управління фізкультурою і спортом, що зумовило вихід на перший план національних традицій, а також підходів у державному управлінні у зарубіжних державах.

Потрібно зазначити, що українська державна політика у сфері фізичної культури і спорту, як і освітня політика, останнім часом спрямована на синхронізацію з європейським організаційним спортивним простором, тому досвід країн європейської континентальної системи для удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні має першочергове значення.

В умовах глобалізації та євроінтеграції тільки професійний спорт визнається комерційним, тоді як практика розвинених держав світу засвідчує необхідність використання масового спорту, як засобу створення нових робочих місць повної та неповної зайнятості, стимулювання розвитку місцевої економіки. Як слушно наголошує В.В. Кононенко, бажані та

необхідні тенденції не завжди виникають без державного сприяння, тільки на основі самоорганізації громадянського суспільства. Проте важливий досвід ЄС щодо сприяння співпраці між усіма сторонами, відповідальними за виробленням політики у сфері спорту та діалогу із спортивними організаціями з метою утвердження позитивних цінностей спорту та вирішення актуальних проблем має бути пристосований до практики життя в нашій державі. тільки в нашій державі протягом всього періоду її існування стан соціально-економічного розвитку регіонів характеризувався низкою проблем, зокрема, наявність значних диспропорцій регіонального розвитку, низький рівень економічного розвитку в більшості регіонів, наявність депресивних регіонів, слабкий розвиток або занепад соціальної інфраструктури та відсутність у держави коштів щодо її належного фінансування, що в кінцевому підсумку мало наслідком низький рівень життя більшої частини населення держави. В інформаційній довідці щодо співробітництва України з Європейським Союзом у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту, оприлюдненій на сайті відповідного міністерства, містяться відомості, які змушують замислитися над цією проблемою. Зокрема мова йде про діяльність молодіжних громадських організацій України та їх участь в європейських тренінгах та молодіжних обмінах, участь представників України у проєктах Європейської волонтерської служби [197, с. 28].

Саме тому системне вивчення європейського досвіду розвитку спорту і фізичної культури є надзвичайно актуальним у сучасних умовах розвитку України. Наближення і адаптація до європейських стандартів і досвіду ЄС є ключовим чинником реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. Європейський досвід розвитку цієї сфери включає такі важливі складові як взаємодія влади та громадськості, збільшення обсягів фінансування галузі, прозорість роботи органів влади у сфері фізичної культури і спорту. Через відсутність чітких механізмів і алгоритмів співпраці України та Євросоюзу у сфері спорту і фізичної культури, процес

наближення до рівня європейських держав значно ускладнюється і затягується. Тому системне вивчення європейського досвіду розвитку спорту і фізичної культури є надзвичайно актуальним у сучасних умовах життєдіяльності України [139, с. 207].

Державна європейська політика щодо розвитку фізичної культури і спорту представлена двоярусним рівнем, зокрема: наднаціональний рівень і рівень державної національної політики країн, що входять до ЄС. Водночас наднаціональний рівень представлений двома напрямами: політика Ради Європи щодо розвитку фізичної культури і спорту і політика Європейського Союзу.

Однак на момент публікації Білої книги про спорт у 2007 році (Європейська комісія, 2007) [140] текст чітко визнає різноманітність систем управління в державах-членах ЄС. Дійсно, Camy та інші у своїй доповіді про проект VOCASPORT щодо зайнятості в спорті, одному з чотирьох великих проектів, замовлених Спортивним підрозділом Комісії, прагнули розрізнити різні типи національної політики, очевидні в ЄС, характеризуючи національні спортивні системи держави-члени, що складаються з чотирьох конфігурацій на основі чотирьох параметрів. По-перше, це роль органів державної влади, зокрема держави в особі міністерства, відповідального за спорт. Другий параметр стосується рівня координації або залучення різних учасників, залучених до спортивної системи. Це може мати форму правової бази або просто фактичного припису ролей, які мають відігравати різні актори. Третій чинник стосується відповідної ролі добровільного, державного та приватного секторів у наданні спортивних послуг. Четвертий параметр стосується адаптивності системи до змін попиту [141, с. 41].

Першою з чотирьох ідеальних типових систем політики є те, що Camy et al. термін бюрократична конфігурація, яка демонструє високий ступінь участі держави. (16 держав демонструють таку систему політики: Бельгія, Кіпр, Чехія, Естонія, Фінляндія, Франція, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, Іспанія). «Бюрократична

конфігурація» характеризується дуже активною роллю, яку органи державної влади відіграють у регулюванні системи. Майже завжди існує законодавча база, специфічна для галузі (закон про спорт). Це система, що характеризується правилами державного органу, який, маючи свою політичну/демократичну легітимність, не обов'язково веде переговори в будь-якій мірі з іншими гравцями. Волонтерський спортивний рух діє «делеговано», соціальних партнерів часто немає, а користувачі/споживачі та приватні підприємці мало впливають на реалізацію спортивної політики [140, с. 53]. Другим ідеальним типом є підприємницька конфігурація, яка характеризується високим рівнем залучення ринкових сил як у плані прямого надання, так і через договірну участь держави в управлінні державними об'єктами (наприклад, через процедури конкурсних торгів). Тому, ринкова дисципліна є очевидною як у державному, так і в приватному секторах. Camy та інші ідентифікують дві держави, які включені в цю конфігурацію, а саме Ірландію та Великобританію [141, с. 42].

Місіонерська конфігурація включає ті держави, для яких добровільний сектор діє з делегованими повноваженнями. (До цього типу належать шість держав: Австрія, Данія, Німеччина, Італія, Люксембург, Швеція). - «Місіонерська конфігурація» характеризується домінуючою присутністю волонтерського спортивного руху з великою автономією у прийнятті рішень. Державна чи регіональна влада делегує їй велику відповідальність за орієнтацію спортивної політики, навіть якщо вони можуть поступово втягуватися в договірну логіку з нею. Соціальні партнери мало присутні; легітимність більше належить добровільним керівникам, ніж працівникам; користувачі рідко мають шанс зайняти позицію споживача, а приватні підприємці діють на периферії домінуючої системи (зі змінною роллю) [140, с. 53].

Тоді як місіонерська конфігурація [141, с. 44] передбачає делегування до спортивного руху, соціальна конфігурація будується на залученні громадянського суспільства в більш загальному плані. Тому, соціальна

конфігурація (яка включає лише одну державу: Нідерланди) має високий рівень взаємодії з такими партнерами, як профспілки, добровільні та комерційні постачальники. «Соціальна конфігурація» характеризується наявністю соціальних партнерів у багатогранній системі. У цьому типі системи не домінує однозначно один гравець, а натомість є предметом співжиття/співпраці між державними, добровільними та комерційними гравцями. Представники працівників і роботодавців, покликані забезпечити «управління» системою, здебільшого стурбовані «загальним благом», яке приносить спорт, навіть незважаючи на те, що може виникнути справжня напруга [140, с. 53]. Дослідники [142] не тільки ідентифікують чотири конфігурації та вказують на те, що, незважаючи на те, що існують тенденції до змін або стреси та деформації з точки зору відповідності цим типам, характеристика станів як таких, що потрапляють у ці категорії широко охоплює аспекти системи.

Те, чого у своїх дослідженнях прагнули вчені [141], - це розробити та розширити типологію конфігурацій спортивної політики, розроблену в дослідженні VOCASPORT, і актуалізувати дебати про ці конфігурації та зміну політики національних держав у ширшій дискусії про стратегічні цілі державного управління не лише у спорті, а й в інших сферах. Дослідницька відправна точка полягала в тому, щоб підкреслити, що поняття (єдиної) європейської моделі спорту є недоречним не тільки тому, що воно не враховує значних відмінностей, які існують між державами-членами (і іноді всередині) з точки зору систем спортивної політики, але також тому, що воно ігнорує часто приховану напругу щодо того, чого спортивна політика повинна прагнути досягти, а отже, як можна оцінити її успіхи чи невдачі. Такі питання пов’язані як з проблемами місцевої політичної культури та історії, так і з глобальними факторами (такими як фінансовий тиск на державні органи), і мають наслідки для політики на місцевому, національному та транснаціональному (Європейського Союзу) рівнях.

З огляду на вищезазначене, погоджуємося з В.В. Кононенко [196, с. 217] у тому, що у порівнянні з ЄС в Україні розвиток державного управління сферою фізичної культури і спорту характеризується термінами далекими від ефективності та результативності. Особливо гострого характеру ці проблеми, так само як і ряд інших, набувають в умовах глобалізації та євроінтеграції, що диктують високі стандарти суспільного життя й державного управління. Окремо слід звернути увагу на позицію ЄС щодо ролі спорту як чинника, що допомагає створенню нових робочих місць та є важливим сектором економіки. До речі, в Законі України «Про фізичну культуру і спорт» у статті 4, де мова йде про засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту, згадка щодо створення нових робочих місць та розвитку економіки – відсутня, хоча зазначається, що фізична культура і спорт визнається пріоритетним напрямом гуманітарної політики держави, забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян, забезпечення умов для підтримки напрямів фізичної культури і спорту; заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту; орієнтування на сучасні міжнародні стандарти у сфері фізичної культури і спорту, поєднання вітчизняних традицій і досягнень із світовим досвідом у цій сфері та інші. Отже, тільки забезпечення різноманітності, високої якості та доступності фізкультурно-спортивних послуг для громадян та заохочення благодійної діяльності у сфері фізичної культури і спорту можуть бути опосередковано віднесені до сфери економіки. Саме тому, тільки професійний спорт визнається комерційним, тоді як практика розвинених держав світу засвідчує необхідність використання масового спорту, як засобу створення нових робочих місць повної та неповної зайнятості, стимулювання розвитку місцевої економіки. Зрозуміло, що бажані та необхідні тенденції не завжди виникають без державного сприяння, тільки на основі самоорганізації громадянського суспільства. Проте важливий досвід ЄС щодо сприяння співпраці між усіма сторонами, відповідальними за виробленням політики у сфері спорту та

діалогу із спортивними організаціями з метою утвердження позитивних цінностей спорту та вирішення актуальних проблем має бути пристосований до практики життя в нашій державі [196, с. 218].

Водночас Рада Європи своєю діяльністю демонструє активізацію організації, її органів і держав-членів у розвитку сфери фізичної культури та спорту. Констатовано її вагому роль не лише на регіональному загальноєвропейському, а й на міжнародному рівнях співробітництва, адже в цій сфері вирізняється координація різних видів діяльності Ради Європи з Європейським Союзом, Організацією Об'єднаних Націй, ЮНЕСКО, Інтерполом, Європолом тощо. Значна кількість прийнятих міжнародно-правових актів засвідчує пильну увагу цієї організації до насильства та неналежної поведінки глядачів під час спортивних заходів, зокрема футбольних матчів, використання допінгу, маніпулювання спортивними змаганнями тощо. Вони фактично становлять міжнародно-правове підґрунтя співробітництва у сфері фізкультури та спорту на європейському рівні. Основними формами такого співробітництва є правотворча, правозастосовна, контрольна, координаційна тощо. Отже, Рада Європи протягом тривалого часу розвиває низку ініціатив фізкультурно-спортивного спрямування, які сприяють зміцненню демократії, культурному обміну й розвитку, цивілізованому проведенню спортивних змагань, захисту прав та інтересів учасників цих відносин, урегулюванню спорів у цій сфері. Водночас перед державами – членами Ради Європи, зокрема Україною, є певні зобов'язання стосовно імплементації міжнародноправових стандартів з питань фізичної культури та спорту, виконання відповідних рішень Європейського суду з прав людини [143, с. 123].

Одним із лідерів, а скоріше і одноосібним лідером у розвитку сучасних трендів системного глобального управління є Європейський Союз. Його нормативне лідерство у різних галузях складалося роками й у результаті визначило значуще місце ЄС у міжнародних політичних та економічних відносинах. Спорт, як найпопулярніший і економічно найвигідніший вид

діяльності в дозвіллі європейців, став ще однією сферою, у якій європейські практики управління продемонстрували свою спроможність та активно застосовують її на глобальному рівні. Розповсюдженню Європейської моделі спорту сприяє «перетікання» права ЄС на організації, у яких він бере участь. Модель ЄС популяризується «м'якою силою», за рахунок авторитету європейських федерацій та лідируючих позицій, які займає європейський спортивний ринок. Європейський союз, динамічно розвиваючи європейський спорт, перетворився на драйвер застосування практик управління та на глобальному рівні.

Формально в галузі спорту ЄС має лише мінімальну підтримуючу компетенцію, якою його наділяє ст. 165 ДФЕС. Однак було б серйозною помилкою вважати, що діяльність ЄС обмежується лише координацією та підтримкою у сфері спорту [144]. При більш детальному розгляді компетенції ЄС виявляються набагато глибше та ширше. На діяльність спортивних організацій, таких, наприклад, як УЄФА, поширюється вся повнота європейського права в галузі конкурентної політики, функціонування ринку, а також свободи переміщення громадян. У цих політиках ЄС має максимальну виняткову компетенцію. Реалізація принципів розробленої моделі спорту, просування цінностей, які в неї закладаються, дозволяє Європейському союзу ефективно використовувати можливості, які дає спорт загалом і особливо футбол для створення загальноєвропейської ідентичності та поширення європейських норм і регламентів. Ключовим каналом утвердження європейської моделі управління є надання членства у регіональних спортивних організаціях країнам, які не входять до складу ЄС. Необхідно враховувати, що принципи функціонування цих організацій визначаються політико-правовим простором ЄС. Найважливішою характеристикою Європейської моделі спорту, основою її фундаменту є цінності, які вона покликана захищати. Просування універсальних цінностей входить у дискурс про «європейський вимір у спорті». Акцент на боротьбі з такими негативними проявами, як гендерна

нерівність, расизм, насильство та проголошення традиційних цивілізаційних складових європейської ідентичності (толерантність, толерантність, рівність можливостей для всіх) роблять таку модель спорту маніфестом лідерства ЄС у затвердженні ціннісних орієнтирів ля інших країн та регіонів, зміцнюючи його позиції як нормативної сили. Побудова Європейської моделі – пірамідальна, чітко окреслена ієрархічна система управління у всіх видах спорту – забезпечує необхідну та достатню субординацію та уніфіковане виконання прийнятих рішень на всіх рівнях піраміди [145].

Відтак, у різних європейських країнах державне управління фізичною культурою і спортом має різноманітні адаптивні потенціали по відношенню до загальноєвропейської спортивної політики. Наприклад, існує точка зору провідних вчених і відомих діячів з системи управління фізичною культурою і спортом [146, с. 98] про те, що на теперішній час відсутність державного виконавчого органу з розвитку спорту і федеральний устрій Німеччини не сприяють формуванню стрункої системи управління спортом. Стратегічним напрямом реформування спорту вищих досягнень має стати здійснення компетентного управління і координації цієї сфери діяльності на найвищому державному рівні з комплексним врахуванням як загальнодержавних інтересів в успішному виступі національної збірної команди на Олімпійських іграх, так і зацікавленості національних спортивних федерацій, територіальних структур, спортивних клубів, тренерів і спортсменів.

На наше переконання, важливим аспектом проблеми є вивчення того, яким чином у Німеччині здійснюється державне фінансування спорту [147].

На погляд дослідників, поки ж у Німеччині, на відміну, скажімо, від Франції, немає іншого шляху, як наполегливо працювати над реалізацією підходу до побудови олімпійської підготовки, заснованого на знаходженні компромісу між інтересами держави і федераціями, орієнтованими на загальнокомандний успіх, і інтересами національних спортивних федерацій, територіальних структур, спортивних клубів, тренерів і спортсменів, що

часто мають інші цілі, які не пов’язані з ефективною олімпійської підготовкою [146, с. 98].

Так, у Франції, як і в інших державах державна політика у сфері фізичної культури і спорту здійснюється одночасно незалежними спортивними федераціями (спортивними лігами) та державою. Тим не менше у Франції відносини в сфері професійного спорту регулюються значно більшим обсягом спеціальних державно-правових норм. Державному регулюванню підлягають наступні питання: «… закріплення структури управління професійним спортом як на національному, так і на місцевому рівні; законодавче регулювання податкової сфери, праці та соціального забезпечення; регулювання системи державних субсидій; визначення умов та порядку передачі аудіовізуальних прав на показ спортивних заходів; регулювання агентської діяльності і т. д.» [148].

Основний масив правових норм, що регулюють відносини у сфері спорту, міститься у Спортивному кодексі Франції та Законі Французької Республіки «Про різні положення, що належать до професійного спорту», від 15 грудня 2004 р. № 2004-1366, прийнятому з метою покращення економічної конкурентоспроможності французьких професійних клубів на європейській арені та утримання у них талановитих спортсменів [148]. Різна і ступінь державного регулювання суспільних відносин у сфері спорту, зокрема щодо спортивних організацій.

У свою чергу, французьке законодавство передбачає спеціальне регулювання порядку надання субсидії спортивним організаціям. Так, Спортивний кодекс Франції визначає, що, по-перше, кошти субсидії витрачаються на цілі, що представляють суспільний інтерес [149] (art. R. 113-2); по-друге, обсяг субсидії, що надається в одному спортивному сезоні, обмежений 2,3 млн. євро (art. L. 113-2). Звісно ж, використання досвіду Франції у регулюванні відносин із виділення бюджетних коштів у професійний спорт дозволило б у більшій ступені дотриматися суспільно корисних цілей при виділенні бюджетних коштів. Незважаючи на досить

значний досвід і великий обсяг державно-правових регуляторів у сфері професійного спорту, у Франції також відсутня чітка межа між державним регулюванням та саморегулюванням. Щодо спортивних відносин між державними органами та спортивними федераціями виникає велика кількість судових позовів [149]. Крім того, у французькій літературі висловлюється думка про необхідність лібералізації регулювання у сфері професійного спорту шляхом зниження державного регулювання, збільшення ролі регламентних норм спортивних федерацій при збереженні їх автономності [150].

У Іспанії державну політику у сфері фізичної культури і спорту реалізує колегіальний орган – Вища рада спорту, який розробляє і реалізує в співпраці з громадами автономій плани по будівництву і модернізації спортивних споруд, включаючи їх устаткування. При цьому планування і будівництво спортивних споруджень громадського призначення, що фінансується з фондів державної адміністрації, здійснюються так, щоб сприяти їх багатосторонньому використанню, максимальному завантаженню протягом доби, доступності для громадян з різним рівнем фізичної підготовленості, осіб з фізичними недоліками і літніх громадян [151, с. 470].

Вища рада спорту в Іспанії формує пропозиції по підготовці фахівців для галузі. Законодавство про спорт Фінляндії регулює усі питання кадрових ресурсів галузі, у тому числі оплати праці різних категорій персоналу. При цьому кваліфікацію (освіта, досвід роботи) муніципальних спортивних працівників – директори у справах спорту, секретаря у справах спорту, інструктора по спорту, інструктора по спорту для спеціальних груп населення, заробітна плата яким виплачується з державного бюджету, визначає муніципальний спортивний комітет [152, с. 474].

У дослідженні ролі спортивних організацій у місцевій та національній спільноті Е. Скілле та Дж. Фахлен [153] показали, як представники саамських спортивних клубів у Норвегії підключаються до саамської національної спільноти через свої місцеві саамські громади. Вони підкреслили роль

спортивних організацій у створенні та сприйнятті місцевих і національних громад серед корінного населення. Зокрема, підкреслили важливість спортивних клубів як громадських організацій на місцевому рівні та те, як вони функціонують як зв'язок із національною спільнотою саамів через приналежність до саамської спортивної організації. Однак це має певні обмеження, два з яких є початком цього дослідження. По-перше, відмінною рисою спорту в скандинавських країнах є те, що спортивні організації є виключно добровільними організаціями, а державний сектор не має спортивних організацій [153]. Однак, зосереджуючись на добровільних спортивних організаціях у цивільному секторі, не помічаються складні відносини між спортивними організаціями третього сектору та урядовими організаціями (державного сектору). Другим обмеженням є вузький емпіричний фокус авторів на одній національній державі (Норвегія), що є особливо проблематичним, враховуючи, що нація саамі складається з трьох інших національних держав. Вирішуючи ці обмеження, звертаємо увагу на доцільність до вивчення «інших країн через контрастні розміри населення та правовий статус саамів по всій Сапмі» [153, с. 14]. Саамський спорт структурований за організаціями в кожній країні (Фінляндії, Швеції, Норвегії), а також з парасольковою організацією скандинавського рівня, яка об'єднує ці три організації в окремих країнах. Ця фрагментація стала основою нещодавньої ініціативи саамського парламенту в Норвегії щодо реструктуризації організації саамського спорту [154]. Формуючим моментом, що поклав початок ініціативі, стала розділена спільнота, яка займалася оленячими перегонами, яку вважали непридатною для розвитку однієї з основних спортивних подій для саамів. За словами саамської парламентської ради (у Норвегії), рішення з двома оленячими перегонами «не є вигідним, і рада зауважує, що ця організація не була найкращою для розвитку оленячих перегонів як виду спорту» [154, с. 5]. Мотиви обґрунтовувалися фінансовими аргументами: сьогоднішня організація, а особливо роль саамського парламенту, є менш вигідною. Рада вважає, що власні спортивні

підрозділи/організації повинні відігравати більш активну роль у розподілі економічних інструментів, доступних для саамського спорту. Відповідно до висновку ради саамського парламенту, була б корисна модель, коли саамський парламент і одна головна організація саамського спорту шляхом щорічних переговорів досягають загальної угоди, в якій визначаються зміст і економічні ресурси [154, с. 6].

У державах Східної Європи політика розвитку фізичної культури і спорту базується, насамперед, на механізмах фінансового забезпечення галузі. Приміром, в Молдові важливим інструментом механізму державної політики є функціонування Закону Республіки Молдова «Про фізичну культуру та спорт» було прийнято 25 березня 1999 [155]. Нормативна структура даного закону охоплює основні елементи механізму управління галуззю, зокрема: основи масового, дошкільного, шкільного, спорту у системі вищої освіти, фізичної культури по місцю роботи, проживання та в місцях відпочинку населення, фізична та спортивна підготовка військовослужбовців та співробітників правоохоронних органів, фізична культура та спорт для інвалідів, спорт вищих досягнень та професійний спорт, визначені основи функціонування спортивних підрозділів, коло державних гарантій та відповідальності у сфері фізичної культури та спорту, а також інші складові державної спортивної політики.

Зазначений Закон Молдови встановлює джерела державного та місцевого фінансування фізичної культури та спорту, а саме: a) асигнування, передбачені державним бюджетом; b) 25 відсотків надходжень від проведення національних спортивних заходів; c) 5 відсотків надходжень до агенції «Loteria Moldovei»; d) пожертвування та надходження від спонсорів; e) суми із спеціальних коштів, які не використані у попередні фінансові роки. Одночасно місцеві фізкультурно-спортивні підрозділи забезпечують фінансування місцевих програм з наступних джерел: a) асигнування, передбачені бюджетами адміністративно-територіальних одиниць; b) 20 відсотків надходжень від проведення на даній території спортивних заходів;

c) пожертвування та надходження від спонсорів; d) суми із спеціальних коштів, не використані у попередні фінансові роки. Високий рівень соціального захисту спортсменів високого класу, які є громадянами Республіки Молдова забезпечується щомісячною довічною допомогою залежно від досягнутого результату, а також додатковими субсидіями за рахунок коштів центральних та місцевих галузевих органів, для винагороди спортсменів – членів національних збірних команд чи команд, що беруть участь у національних та міжнародних змаганнях (ст. 34 Закону) [156, с. 112]. Ця норма є перспективною щодо запозичення у національне законодавство з метою її подальшої імплементації, що дозволить стимулювання вітчизняних спортсменів до найвищих досягнень і загалом позитивно вплине на фізультурно-спортивну галузь загалом.

У деяких країнах модель управління галуззю фізичної культури та спорту здійснюється національними федераціями з видами спорту за координуючою участю держави. До таких країн належать Іспанія та Португалія. Однак приклади функціонування системи управління спортом без окремого міністерства не обмежуються країнами Європи.

Це знайшло відображення і в нормативних актах про фізичну культуру і спорт, які передбачають: «… здійснення органами місцевого самоврядування певних повноважень у сфері фізичної культури і спорту у співпраці з державними органами влади, спортивними клубами і товариствами. Такими повноваженнями, зокрема є, розробка муніципальної політики у сфері фізичної культури і спорту, максимальне використання спортивних споруд на своїй території, укладання угод з державними чи приватними організаціями у вирішенні проблем» [157, с. 163].

Організація управління фізичною культурою і спортом в Іспанії на місцевому рівні відображає тенденцію децентралізації, яка виявляється в появі спортивної комунальної політики як самостійного явища. Створення районних рад, на які в межах їх компетенції покладається управління спортивними спорудами на відповідній території, сприяє більш повному

відображенню інтересів населення в сфері фізичної культури і спорту. Змішана модель організації управління фізичною культурою і спортом на місцевому рівні в Іспанії також реалізується за допомогою передачі управління спортивними об'єктами клубам. Зрештою, за визначенням [157, с. 163] скорочується витрачання коштів утримання відповідних об'єктів з місцевих бюджетів і забезпечується єдність управління спортивними клубами і спорудами, що, безумовно, сприяє розвитку спорту. Органи місцевого самоврядування, своєю чергою, здійснюють контроль за використанням спортивних об'єктів безумовно за фізкультурно-спортивним спрямуванням.

У англосаксонських країнах також державна політика у сфері фізичної культури та спорту характеризується значною децентралізованістю. Розвиток спортивної галузі у Великій Британії визначається діяльністю структури державних органів влади, основним з яких є Департамент цифровізації технологій, культури, засобів масової інформації та спорту, Рада зі спорту Великобританії, національні поради зі спорту Англії, Шотландії, Уельсу та Північної Ірландії, а також ряд громадських організацій у галузі фізичної активності та спорту. Державна політика в галузі регулювання фізичної активності та спорту у свою чергу заснована на нормативно-правових актах, ключовим з яких є державна стратегія «Спортивне майбутнє» [158], прийнята у грудні 2015 р. та визначає розвиток галузі фізичної активності та спорту країни. В основі Стратегії «Спортивне майбутнє» лежить принцип прямого співвідношення результатів розвитку галузі фізичної активності та спорту із забезпеченням соціального та економічного благополуччя та процвітання держави. У Стратегії, зокрема, наголошується, що внесок галузі фізичної культури та спорту щорічно вносить в економіку Великобританії більше 39 млрд фунтів стерлінгів, внаслідок чого сфера спорту є одним із важливих джерел доходу до національного бюджету країни [158].

Іншою загальною тенденцією, характерною для діяльності всіх представлених федерацій незалежно від виду спорту, є чітке слідування

керівництва федерацій Кодексу управління у спорті, прийнятому Радою зі спорту Великобританії у 2016 р. Документ передбачає модернізацію підходів до управління у спортивних федераціях. Рада зі спорту Великобританії інвестувала у розвиток спорту найвищих досягнень близько 350 млн. фунтів стерлінгів за період 2013-2017 рр. [159]. Це передбачає введення більш жорсткого контролю за витрачанням бюджетних коштів на національні спортивні федерації. З метою отримання щорічного фінансування за рахунок коштів державного бюджету з 2017 р. британським федераціям з видів спорту необхідно виконувати чіткі критерії Кодексу управління у спорті [160].

Приміром, серед основних вимог Кодексу управління у спорті необхідно наголосити на необхідності розміщення у відкритому доступі звіти про щорічну діяльність федерацій, протоколів засідань та рішень рад правління федерацій, підвищення кадрової різноманітності у складі. Так, слід наголосити, що відповідно до принципів рівності та різноманіття у керівних органах кожної федерації частка жінок має становити не менше 30%. Також у складі рад правління повинні обов'язково бути присутніми обрані представники від національних територій, представники співтовариства спортсменів, а також незалежні спостерігачі [160].

Незважаючи на те, що у низці країн спорт вищих досягнень та фізична активність виведені під різні сфери управління, проте у всіх розглянутих державах відзначається тенденція пошуку сталого взаємозв'язку між масовим спортом та спортом найвищих досягнень. З цією метою, наприклад, у США у 2016 р. був розроблений документ «Американська модель розвитку» (American development model) [161].

Так, у США діє громадська організація «Асоціація працівників фізичного виховання та охорони здоров'я» (Шейп Америка) [162]. Її керівні члени одночасно є членами Президентської ради зі спорту, фізичної активності та здорового харчування, яка діє при Міністерстві охорони здоров'я та соціальних служб.

У далекосхідних моделях механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту належне місце слід віднести Японії та Китаю. У Японії, у початковій школі (1-6-ті класи, вік учнів 6-12 років) передбачено не менше 3 год. занять фізичною культурою і спортом в тиждень. Програма початкової школи включає: загально фізичну підготовку, гімнастику, легку атлетику, плавання, ігри з м'ячем, танці, формування навичок здорового способу життя. Поряд з обов'язковими заняттями на уроках в 40% японських початкових шкіл є додаткова програма позаурочних занять у спортклубах (більше 5 годин на тиждень). Проводяться також Дні спортивних ігор, Дні любителів плавання, фізкультурно-оздоровчі екскурсії і шкільні спортивні змагання. Обов'язкові заняття в середній школі складають не менше 3 годин на тиждень. За програмою додаткових занять спортом кожен учень зобов'язаний відвідувати заняття в спортивному клубі не менше одного разу на тиждень. Близько 60% учнів середньої школи займаються в спортивних клубах не менше 8 годин на тиждень. У старших класах обов'язкові заняття фізичною підготовкою складають 4 години на тиждень для юнаків і 2 години для дівчат (10-ті класи), по 3 години для юнаків і дівчат 11-х класів. Більше 40% школярів займаються не менше 9 годин на тиждень [163]. Однією із організаційних основ спорту для всіх верств населення у Японії, так як і в інших країнах, є спортивні клуби. Різниця проявляється в тому, що якщо в європейських країнах більша частина клубів розташована за місцем проживання громадян, то в Японії вони діють за місцем роботи та у навчальних закладах [164, с. 264].

Головними організаціями з підготовки спортсменів найвищих досягнень вважаються пекінські спортивні центри, де фокусується приблизно 60% провідних китайських спортсменів. Відібрані з спортивних провінційних шкіл, вони складають «кістяк» збірних команд Китаю (така собі модель радянського спорту 1950–1960-х рр.). У свою чергу, спортивні центри (школи) провінцій, які знаходяться виходячи з ієрархії на одну сходинку нижче після пекінських спортивних центрів, що спеціалізуються на кількох

олімпійських видах спорту. До структури кожного провінційного центру входить науково-дослідний лабораторний комплекс, функціями якого є відбір талановитих спортсменів, здійснення контролю та формування обов'язкових для виконання тренерів методичних вказівок щодо планування та коригування навчально-тренувального процесу. Також існує медико-біологічний відділ, функціями якого є реабілітація спортсменів після травм, відновлення, покращення їх працездатності та ін. Контингент подібних спортивних організацій формується на основі відбору з учнів спортивних шкіл приміських районів та повітів Пекіна. Вони дробляться на базові, що призначають для здійснення тренувальних занять зі спортсменами основного складу, та на допоміжні, які виконують роботу зі спортсменами резервного складу [165, с. 98].

Загалом, у більшості країн є Міністерство, однією з функцій якого є: «… адміністрування сфер спорту та фізичної культури. В межах Європейської моделі організації фізкультурно-спортивної діяльності можуть бути виділено дві групи країн, які різняться залежно від ступеня державної участі в управлінській діяльності. Першу групу країн складають ті, що мають на федеральному рівні самостійний спеціалізований орган державного управління спортом. До них відносяться Франція (Міністерство молоді та спорту), Великобританія (Міністерство у справах спорту), Люксембург (Міністерство фізичного виховання та спорту), Норвегія (Міністерство спорту та культури), Португалія (Державний секретаріат спорту), Угорщина (Національний комітет фізичної культури та спорту), Польща (Міністерство спорту та туризму)» [166, с. 250].

Отже, зарубіжний досвід механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту засвідчує наявність характерних ознак, котрі доцільно розглянути щодо їх імплементації у національні механізми державного управління. Важливим базисом для імплементації є наднаціональна система ЄС у сфері управління фізичною культурою і спортом у контексті формування принципів реалізації стратегії.

Серед інших характерних ознак слід виділити значну децентралізованість (окрім Китаю), інституціоналізоване державно-приватне партнерство та системне фінансування за рахунок цільового оподаткування, що дозволяє забезпечити планове фінансування галузі. Зазначені характеристики надали можливість вивести фізичну культуру і спорт охарактеризованих моделей на світовий конкурентний рівень, або дали імпульсу (Молдова) системного розвитку галузі.

3.2. Стратегія формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євроінтеграційних процесів

Окцидентальний євроінтеграційний напрям розвитку державної політики визначає стратегію розвитку всіх галузей суспільних відносин, серед яких фізична культура і спорт є одними з пріоритетних, враховуючи наявність перспектив в умовах потенційного членства в ЄС. З огляду на євроорієнтованість, стратегія формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні має враховувати описані у попередньому підрозділі наднаціональні інституційні умови ЄС, а також механізми їх реалізації на національному рівні окремими державами з урахуванням більш широкого досвіду зарубіжних країн, котрі сформували ефективні та високорезультативні підходи у державному управлінні галуззю.

Окрім практики європейських держав, на міжнародному ріні сформовані рекомендації щодо стратегічного планування формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, у всьому світі 1 з 4 дорослих та 3 з 4 підлітків (віком 11–17 років) на сьогодні не відповідають глобальним рекомендаціям з фізичної активності, встановленим ВООЗ [167]. Рівень фізичної активності також залежить від культурних цінностей, притаманних конкретним країнам. У багатьох державах люди похилого віку, соціально

незахищені групи населення, люди з обмеженими можливостями та хронічними захворюваннями мають менше можливостей для доступу до занять фізичною культурою та спортом [168]. У глобальному масштабі розвиток фізичної активності людей різного віку та здібностей може бути ключовою рушійною силою туризму, забезпечення зайнятості та розвитку інфраструктури, а також сприятиме соціальній інтеграції. У зв'язку з тим, що прогрес по збільшення фізичної активності населення був повільним, ВООЗ схвалила Глобальний план дій щодо розвитку фізичної активності населення на 2018 – 2030 роки [167]. Цей план є основою для формування ефективних і здійснених політичних заходів, спрямованих на підвищення фізичної активності всіх груп населення.

Зокрема, відповідно до рекомендацій Всесвітньої організації охорони здоров'я [167], для підвищення фізичної активності населення необхідно реалізувати такі чотири цілі, які універсально застосовні до всіх країн:

- створення активного суспільства, розвиток соціальних норм і відносин, заснованих на поширенні суспільної парадигми сприйняття значимості фізичної активності для повноцінного життя за рахунок розширення знань та розуміння важливості регулярної фізичної активності для підвищення якості життя осіб різного віку та стану здоров'я;

– створення та підтримка середовища, що сприяє фізичній активності населення та забезпечує права всіх людей мати рівний доступ до безпечних місць, у яких можна регулярно займатися фізкультурою відповідно до можливостей кожної людини;

– формування активного ставлення кожної людини, сімей та спільнот до занять фізичною культурою та спортом;

– створення активної системи управління та формування державної політики для здійснення скоординованих міжнародних, національних та субнаціональних дій щодо збільшення фізичної активності та зменшення малорухливої поведінки населення.

При формуванні стратегічних напрямів державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євроінтеграційних процесів важливо звернути увагу на той факт, що окремого режиму співпраці України та Євросоюзу немає. Однак важливою є участь України у роботі моніторингових механізмів Ради Європи з питань спорту [139, с. 207]. Одними із головних напрямків такої роботи є співпраця у сфері боротьби з допінгом та неналежною поведінкою вболівальників під час масових спортивних заходів, а також в рамках укладених двосторонніх документів у сферах молоді та спорту [169].

Органи державного управління, зокрема і Міністерство молоді та спорту, зацікавлені у вивченні досвіду Євросоюзу та отриманні консультативної допомоги європейської сторони з актуальних питань сфери спорту [169].

Враховуючи наявність зазначених та інших існуючих системних проблем, стратегічний розвиток фізичної культури та спорту полягає у визначенні пріоритетів державної політики, розподіл повноважень між рівнями державної влади та заохочення з боку держави діяльності, що сприяє зміцненню здоров'я молоді, розвитку фізичної культури та спорту. Держава ставить перед собою завдання охоплювати спортивими та фізкультурно-оздоровчими заходами усі вікові групи населення. Робота державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських організацій має будуватися так, щоб фізична культура та спорт були присутні у житті молоді систематично. Погоджуємося з Р. Сиренко [170, с. 116] у тому, що суперечності у нормативно-правових актах, які регулюють сферу суспільних відносин щодо організації фізичного виховання у закладах вищої освіти негативно вплинули на залучення студентів до практичної рухової активності, регулярних занять фізичною культурою та спортом, призвели до зменшення навчального навантаження кафедр фізичного виховання та скорочення штату викладачів. У документах, в основному, не сформульовані конкретні критерії, показники, характеристики, якими можна оцінити ступінь

забезпечення здорового способу життя молоді в освітній сфері та населення загалом.

У цьому контексті треба погодитись із О.Р. Шевчук у тому, що на сьогоднішні як сама система управління фізичною культурою і спортом, так і межі відповідальності суб'єктів фізкультурно-спортивної діяльності за досягнення певних цілей є досить розмитими. Інформація, що міститься у відкритих джерелах (періодика, Інтернет, законодавчі і підзаконні акти) не містить конкретних даних. У зв'язку з цим, щоб уникнути помилки, в рамках дисертаційного дослідження ми не ставимо за мету сформувати цільову організаційно-управлінську модель, а обмежимося лише коротким відображенням основних принципів її побудови на основі вивчення думок фахівців фізкультурно - спортивної галузі. Так, побудова організаційно-управлінської моделі повинна бути заснована на диверсифікації управлінських повноважень як в рамках : держава - регіон - муніципалітет, так і в напрямку секторальної структури економіки (суб'єктів економічної діяльності): громадський сектор – недержавний комерційний сектор. Суттєве значення має відновлення владної вертикалі, оскільки її наявність дозволить повернути цілісність системі державного регулювання фізичною культурою і спортом в Україні. В рамках реформ необхідно посилення державного регулювання з одночасним розширенням прав і обов'язків керівників органів. Однак при переході до місцевого самоврядування теж важливо не впасти в крайність. Що стосується залучення громадських структур, то тут також важливо відсутність дублювання функцій з державною системою управління. При цьому зусилля громадського сектору повинні бути спрямовані на підвищення ефективності використання ресурсів, що спрямовуються на розвиток фізичної культури і спорту [171, с. 141]. Отже, одним із стратегічних векторів розвитку державної політики у сфері управління фізкультурно-спортивною галуззю є посилення державно-приватного партнерства, що, як показало дослідження, активно і успішно застосовується у зарубіжних моделях.

Для реалізації цього органи публічного управління та адміністрування мають функціонувати у режимі злагодженої взаємодії всіх структур – ланок, задіяних у його реалізації, у межах чинного законодавства. Досягнення цих цілей вимагає наукового осмислення існуючих підходів і практичного досвіду існуючих послуг фізкультури та спорту усіх вікових груп. При цьому очевидно, що у свій час перехід на ринкові принципи економічних відносин спричинив радикальні зміни у системі забезпечення фінансовими та матеріальними ресурсами масової фізкультурно-спортивної роботи у середовищі на підприємствах і в організаціях, навчальних закладах та за місцем проживання, особливо у великих містах.

У цьому контексті слід зазначити, що як один з важливих напрямів формування і реалізації стратегії розвитку фізичної культури та спорту треба визнати розробку комплексу заходів з розвитку малого підприємництва та державно-приватного партнерства у сфері фізичної культури та спорту. Як показали дослідження зарубіжного досвіду, державно-приватне партнерство є ефективним механізмом розвитку та модернізації об'єктів інфраструктури, зокрема для занять фізичною культурою та спортом.

Варто зазначити, що сьогодні виникає потреба у перегляді організаційно-правових основ участі підприємницьких структур у сфері розвитку спорту. Як слушно наголошує А.А. Корнійчук: «… участь держави у фінансуванні спортивних організацій відіграє значну роль у розвитку досліджуваної галузі, проте механізм розподілу та цільового використання коштів потребує удосконалення. Насамперед є потреба у визначенні пріоритетності та оптимальності розміру коштів, наданих для фінансування діяльності спортивних організацій. Щодо визначення ефективності діяльності організацій у сфері спорту, доцільно їх розмежовувати на ті, метою яких є отримання соціального ефекту, а фінансовий ресурс необхідний для здійснення поточної діяльності, і ті, метою яких є отримання прибутку і досягнення соціального ефекту. Тому важливим для підвищення темпів розвитку підприємництва в індустрії спорту є ділова співпраця прибуткових і

неприбуткових організацій, а також залучення інвестицій суб’єктів господарювання інших сфер бізнесу. Результатом діяльності від такої співпраці для неприбуткових організацій стане отримання додаткового фінансування спортивних напрямів, а для прибуткових – реклами своєї діяльності, підвищення конкурентоспроможності, можлива подальша лояльність держави стосовно податкового навантаження» [172, с. 156].

Доцільно констатувати певні тенденції, коли розвиток спортивної інфраструктури та масової фізичної культури серед населення може ефективно здійснюватися через зобов'язання роботодавців. Кількість осіб, котрі займаються фізкультурою та спортом у всіх категоріях навчальних закладів системно зростала до російського воєнного вторгнення у 2014 році і повномасштабної агресії у лютому 2022 року, проте темпи зростання показника коливалися і у довоєнний період, питома вага кількості осіб, залучених у спортивну діяльність від загальної кількості, приміром студентів, знижується у разі зростання рівня освіти. Процес популяризації та підвищення престижу занять фізичною культурою та спортом серед працюючого населення та учнівської молоді необхідно інтенсифікувати шляхом реалізації цільових програм. При формуванні державної стратегії у сфері фізичної культури та спорту необхідно передбачити заходи, що стимулюють розвиток малого підприємництва для задоволення попиту населення на платні послуги у цій сфері та підвищення інтенсивності використання наявної та новоствореної спортивної інфраструктури. Доцільним є також використання механізмів державно-приватного партнерства для створення та модернізації об'єктів спортивної інфраструктури шляхом застосування механізму податкових канікул для підприємницьких ініціатив у спортивному секторі, котрі забезпечують інфраструктурне будівництво загальнодоступних і клубно-секційних об'єктів спортивної інфраструктури.

Науковці пропонують різноманітні стратегічні підходи щодо формування і розвитку державної політики у сфері фізичної культури і

спорту. Приміром, О.Р. Шевчук [173, с. 237], виходячи із зазначених програмних документів, пропонує перелік головних галузевих пріоритетів на середньострокову перспективу містить у собі рішення таких завдань, зокрема:

- удосконалення нормативної правової бази розвитку фізичної культури й спорту в Україні;

- реформування системи державного регулювання фізичною культурою й спортом у рамках адміністративної реформи;

- якісне поліпшення процесу фізичного виховання в освітніх установах;

- поліпшення фізкультурно-спортивної роботи у місці проживання населення;

- створення умов для занять фізичною культурою й спортом інвалідів, а також осіб середнього й старшого віку;

- розробка системи заходів, спрямованих на підвищення ролі науки, освіти й засобів масової інформації у розвитку фізичної культури;

- залучення позабюджетних засобів у сферу фізичної культури й спорту;

- розширення мережі спортивних шкіл;

- відродження системи спортивних заходів.

Потрібно зазначити, що при наявності позитивних складових, зокрема залучення позабюджетних коштів у сферу фізичної культури й спорту, ці стратегічні пріоритети не враховують акцентовані вище і обгрунтовані ефективними зарубіжними практиками підходи державно-приватного партнерства, податкової стимуляції, акцентованого кадрового забезпечення, безперервного фінансування та системної децентралізації сфери державного управління розвитком фізичної культури і спорту.

Інший дослідник, С.А. Вавренюк пропонує структурно-функціональну модель формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту, де підвищення ефективності державного управління розвитком фізкультурно-спортивної сфери вбачається в розробці та

теоретичному обгрунтуванні моделі загальної організаційної структури державного управління цієї галузі (макрорівень), процесуальної моделі розвитку галузі на основі теорії прийняття рішень та оптимального управління (мезорівень), процесуальної моделі державного управління якістю щодо розвитку галузі (мікрорівень). Ця модель, на переконання автора, відрізняється наявністю самостійного центрального виконавчого органу у сфері ФКС – Міністерства молоді та спорту України, що забезпечує повернення до більш дієвої організаційної структури за умови чіткого врегулювання та визначення функціональних повноважень ієрархічноструктурних управлінських елементів системи [174, с. 156].

С.А. Вавренюк обстоює твердження про те, що ефективність функціонування запропонованої ним моделі обумовлена зменшенням кількості функціональних вертикальних та горизонтальних зв'язків між окремими управлінськими елементами моделі, у порівнянні із діючою організаційною структурою управління. Щодо фізкультурно-спортивної роботи у виробничій сфері (мається на увазі підприємства, установи, організації, професійно-прикладна фізична підготовка у збройних силах, військових формуваннях, режимних установах), то вона здійснюється відповідно до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» та відомчих нормативно-правових актів і спрямована на вирішення професійно-виробничих завдань відповідної сфери діяльності. Це обумовлює необхідність державного регулювання ФКС профільними відомствами та міністерствами. Крім того, ефективність розробленої моделі обумовлює впорядкування елементів операційного ядра в частині чіткого їх підпорядкування виконавчому державному органу влади за функціональною ознакою відповідних підсистем та напрямів роботи, які вони здійснюють. Слід зазначити, що об'єднання масової спортивної роботи та фізкультурнооздоровчої серед інвалідів в один напрямок або підсистему здійснено за головною цільовою ознакою – оздоровча робота, масовість [174, с. 157].

Необхідно зазначити, що ми не підтримуємо такий підхід, що зумовлено переконаннями у більш ефективних моделях зарубіжних країн, котрі довели, що децентралізація дозволяє розширити організаційно-правові основи інтенсифікації державно-приватного партнерства і тим самим залучення приватних інвестицій у розвиток галузі. Водночас дослідження теоретико-методологічних основ, а також організаційно-інституційного стану державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні на сучасному етапі державотворення вимагає формування євроінтеграційного контексту, побудованого на децентралізаційних принципах і інтенсифікації конкурентоздатності у галузі. Матеріали досліджень у попередніх розділах показали, що зарегульованість призвела до низької привабливості фізкультурно-спортивної галузі, особливо професійного спорту для висококваліфікованих спортсменів та тренерів через неконкурентні умови та оплати їх роботи. Зазначена модель демонструє процесний підхід, котрий не забезпечує внутрішньосистемного імпульсу розвитку фізкультурно-спортивної галузі у сучасних умовах державотворення.

При огляді стратегічних підходів доцільно зазначити, що необхідно провести заміну застарілої пострадянської моделі екстенсивного розвитку різноманітних галузей, зокрема і фізкультурно-спортивної, на європейську модель інтенсивного розвитку, яка була б заснована на класичних ринкових принципах взаємодії учасників ринку у контексті конкурентнозабезпечення фізкультурно-спортивної галузі.

На базі цього соціально-економічний результат державно-приватного партнерства повинен забезпечуватися координованим та збалансованим управлінням спеціальним органом з підтримки та розвитку державно-приватного партнерства у фізичній культурі і спорту, діяльність якого має бути спрямована на координацію дій у підготовці проектів та прийнятті рішень з питань їх реалізації, зокрема визначення участі учасників у фінансуванні проекту, надання методологічної підтримки з питань

управління та фінансування, розробка нормативно-правових актів, експертний аналіз виконання проектів тощо [175, с. 176].

Також характерною міжнародною тенденцією є посилення ролі місцевих органів влади у розвитку сфери фізичної культури та спорту.

Стратегія державної політики має бути спрямована на економічний ефект для суспільства від державно-приватного партнерства, оскільки у результаті одержуються якісні товари і послуги при зменшенні витрат державного бюджету. Взаємодія державних і недержавних інституцій у сфері фізичної культури і спорту сприяють розвитку адаптивних механізмів регулювання, ринкових відносин, державно-приватного партнерства, нових видів організації суб'єктів діяльності. У стратегії реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту мають бути відображені основоположні принципи функціонування державно-приватного партнерства на ринку, пріоритетність інтересів держави, інноваційність, економічна (соціальна) ефективність реалізації проектів державно-приватного партнерства. Позитивні результати реалізації державної політики в Україні прямо залежать від кадрового потенціалу. Тому необхідно запровадити дієві заходи для збереження і посилення професійного кадрового потенціалу країни, який створює, підтримує та розширює конкурентоспроможність суб'єктів ринку, учасників фізкультурно-спортивного руху в Україні. Отже, впровадження в Україні державно-приватного партнерства у сфері фізичної культури і спорту має стати дієвим інструментом реалізації стратегії державної політики [175, с. 178].

Основний стратегічний вектор державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євроінтеграційних процесів повинен базуватися на поєднанні єдності управлінських рішень та широкій залученості всіх інституційних суб'єктів, що зумовлено тим чинником, що велика різноманітність видів спорту робить його, по суті, багатогалузевою сферою діяльності з усіма складностями правового, організаційно-технічного і фінансово-економічного характеру. Саме такі умови є першопричиною

формування управлінського підходу до взаємодії структур, які б об'єднували під своїм керівництвом усі сторони, зацікавлені у розвитку того чи іншого виду спорту, які б наділялися широкими правами та концентрували максимально персоніфіковану відповідальність за досягнуті результати у спортивних змаганнях на представницьких міжнародних форумах. Очевидно, що такими структурами мають стати спортивні федерації з культивованих видів спорту. При цьому не менш важливо, щоб існував механізм координації спільних дій федерацій у всіх правових, технологічних, економічних та інших аспектах органами державного управління (міністерствами, відомствами), територіальними структурами влади (виконавчі комітети), приватними інвесторами, спортивними клубами, організаторами змагань (лігами), відомчими спортивними організаціями, громадськими організаціями. Відповідно до інституціоналізованої єдиної компактної ієрархії управління кожним видом спорту, у процесі управління має здійснюватися розподіл бюджетних коштів [176, с. 91]. Забезпечення єдності управління полягає у регулюванні балансу державно-приватного інтересу та стимулюванні конкурентної поведінки спортивних федерацій у однорідних видах спорту. Європейська практика і практика інших розвинених країн зумовлює необхідність демонтажу глибоко централізованого управління, побудованого на існуючих екстенсивних підходах безсистемного фінансування, що має бути спрямоване на побудову системи стратегічного управління, концептуально сформованого на пріоритетах сталого ринкового розвитку спортивної галузі на основі державно-приватного партнерства.

Отже, стратегія формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євроінтеграційних процесів повинна бути побудована на наступних засадах:

- децентралізованість в управлінні галуззю фізичної культури і спорту при збереженні вертикалі органів управління шляхом оптимізації структури і функцій державних органів управління фізичною культурою і

спортом [214, с. 227]. Даний напрям може бути забезпечений найширшим залученням інститутів громадянського суспільства у процес вироблення державно-управлінських рішень та здійснення системного громадського контролю над функціонуванням центральних органів виконавчої влади;

- організаційно-правове забезпечення державно-громадського пратнерства у системі публічного управління та адміністрування фізкультурно-спортивною галуззю, що дозволить забезпечити ринкові засади конкурентного розвитку фізичної культури і спорту на всіх рівнях;
- посилення ролі органів місцевого самоврядування у фінансуванні фізкультурно-спортивної галузі за рахунок цільового оподаткування та формування місцевих фізкультурно-спортивних бюджетів і розробки цільових програм їх використання.

3.3. Оптимізація структури і функцій органів публічного управління та адміністрування у сфері фізичної культури і спорту

Система публічного управління фізичною культурою і спортом в Україні перебуває у стадії пострадянського реформування і, як зазначалося у попередніх розділах, сформована у двохсегментній моделі що представлена такими суб'єктами, як центральний орган виконавчої влади з територіальними управліннями і місцевими органами влади – спеціалізованими підрозділами місцевих державних адміністрацій і органів місцевого самоврядування.

На наше переконання, оптимізація структури і функцій державних органів управління фізичною культурою і спортом має бути спрямованою на децентралізацію функцій і повноважень центрального органу виконавчої влади у вказаній галузі. На підтвердження такого підходу доцільно навести позицію Ю.І. Довгенько, де обстоюється думка про те, що проблемою

публічного адміністрування сфер фізичної культури та спорту є дотримання принципів прозорості та відкритості. Наприклад: «… у сфері спорту вищих досягнень потребує вирішення проблема фінансування федерацій з різних видів спорту, що на сьогодні пов'язується з розподілом коштів без урахування публічного попиту на певні види спорту, відсутністю рейтингів з прозорими та відкритими критеріями оцінювання кожного з видів спорту як основи для розподілу фінансування» [177, с. 139–140]. Вирішення цієї проблеми призвело до підвищення конкурентоспроможності цілих видів спорту та фізкультурно-оздоровчої діяльності, що продемонстровано прикладами зарубіжної практики.

Зважаючи на вищенаведене, в аспекті аналізу діяльності федерацій з різних видів спорту в контексті визначення напрямків підвищення якості державного управління у сфері фізичної культури і спорту в Україні доцільно зазначити про повернення їм ряду функцій, які на сьогодні знаходяться в компетенції держави. У наукових і практичних колах тривають дискусії щодо доцільності позбавлення міністерства функцій, для яких функціонують інші спеціалізовані органи виконавчої влади та які можуть виконувати суб'єкти публічного адміністрування нижчих рівнів, а також інститути громадянського суспільства. В цьому аспекті доцільні, як неодноразово зауважено, подальша децентралізація влади та автономія національних спортивних федерацій, спортивних шкіл. І в цьому контексті доцільно зауважити про проблему статусу спортивних федерацій, фізкультурно-спортивних товариств та інших об'єктів публічного адміністрування, які за законодавством України мають статус громадських організацій [178, с. 109].

Вищезазначений вектор оптимізації передбачає внесення змін у функції Міністерства молоді та спорту України. Зокрема вирішення галузевих завдань оптимізації управління може бути успішним лише за умови комплексного розгляду фізичної культури, аматорського спорту, спорту для всіх та адаптивного спорту, спорту вищих досягнень, професійного спорту як

єдиного організму. Тому ключовими напрямами вдосконалення управління галуззю є:

- ліквідація дублюючих функцій та повноважень між різними підрозділами Міністерства молоді та спорту України і місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування;

- перехід від дозвільної системи передачі повноважень від центрального органу виконавчої влади до національної федерації за видами спорту;

- чітке розмежування прав та обов'язків усіх суб'єктів фізкультурно-спортивного руху в Україні;

- відмова від ряду функцій державних органів управління та передача їх іншим суб'єктам фізкультурно-спортивного руху при одночасному поверненні до державного ведення частини повноважень, де-факто привласнених собі громадськими організаціями. Результативність цих та інших завдань багато в чому забезпечується фінансово-економічним механізмом. Порядок мобілізації фінансових коштів та їх структура залежать від власності суб'єкта фізкультурно-спортивного руху до державного чи недержавного сектору. У свою чергу в кожному секторі є своя правова та функціональна логіка діяльності, заснована на цілком певних принципах ресурсного забезпечення, що випливають із природи організаційно-правової форми власності.

З огляду на вищезазначене, потрібно наголосити на тому, що оптимізація державно-управлінського впливу на розвиток фізкультурно-спортивної галузі полягає у розвантаженні держави від зайвих обтяжливих функцій, що затримують процес розвитку автономії спорту та переходу на договірний режим його управління у територіальному та корпоративному сегменті, що у повній мірі корелюється з європейськими наднаціональними стандартами.

Очевидним є факт того, що надмірне та неадекватне втручання держави у діяльність спортивних організацій знижує ефективність їхньої

діяльності, розбалансовує управління спортом, підвищує ризики корупції. З іншого боку, надмірне збільшення обсягу компетенції недержавних (приватних) регуляторів у сфері спорту можуть суперечити публічним інтересам держави. Єдиним оптимальним вирішенням цієї проблеми, на думку авторів, є створення збалансованої і оптимальної моделі державно-приватного партнерства, що системно поєднує механізми державного та недержавного впливу на спортивні відносин та адекватно враховує як публічні, так і приватні інтереси учасників даних суспільних відносин [215, с. 371].

На наше переконання, одним з напрямів оптимізації функцій державних органів управління фізичною культурою і спортом є податкове стимулювання залученості приватного сектора у фінансове забезпечення спортивних федерацій.

Податкове стимулювання організацій на фінансування ними фізичної культури та спорту може реалізовуватися державою у різний спосіб і у різній формі. Вибір конкретних інструментів та засобів залежить від багатьох чинників: організаційного потенціалу федерацій; статусу окремих спортивних федерацій у рейтинговому впливі та охопленні спортивних організацій на національному та місцевому рівнях; характеру розподілу повноважень у сфері фізичної культури та спорту; фінансового регулювання, бюджету та оподаткування; особливостями інституційного устрою взаємовідносин між Міністерством молоді та спорту України та національними спортивними федераціями та їх донорами-інвесторами; національних правових, бюджетних та податкових особливостей адміністрування податків інвестора; факту участі чи відсутності такої у наднаціональних інтеграційних утвореннях; а також зобов'язань, які прийняла держава як представник публічного інтересу у взаємовідносинах із національними федераціями.

Водночас, поряд із зазначеним, доцільним вбачається потреба у оптимізації повноважень Міністерства молоді та спорту України у контексті

розмежування повноважень як з місцевими органами влади, так і з інститутами громадянського суспільства. Така позиція обумовлюється стагнацією галузі за рахунок інерції в державному управлінні, спричиненої недостатньою фінансовою спроможністю у фінансуванні розвитку фізичної культури і спорту.

Це підтверджується поглядами дослідників, зокрема справедливо наголошується, що існує потреба чіткого визначення й розмежування стратегічних завдань державних і громадських організацій у розвитку фізичної культури й спорту. Низькі темпи зростання фінансових потоків із позабюджетних джерел і невелика їх питома вага в загальній структурі свідчать про необхідність нормативно-правового врегулювання економічних засад щодо утворення сприятливого інвестиційного клімату в галузі як на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць, так і держави в цілому. Для вирішення цієї проблеми, на погляд вчених: «… необхідно регламентувати діяльність громадських фізкультурно-спортивних об’єднань як платників податків, в яких одним з основних завдань, окрім постійного підвищення рівня здоров'я, фізичного та духовного розвитку населення, ще й стоїть завдання економічного і соціального прогресу суспільства. Це означає отримання фінансових коштів унаслідок своєї діяльності, надання послуг, консультацій, оздоровлення тощо; податки на такий вид діяльності мають бути мінімальними або відсутніми взагалі протягом певного часу, що дасть можливість гідно оплачувати працівникам об'єднання їхню працю, покликану на виконання важливих соціальних завдань, розвивати матеріальну базу об'єднань, використовувати в своїй діяльності як новітні досягнення в наукових розробках, так і сучасні тренажери та інші засоби спортивного тестування та медичного контролю» [179, с. 430].

Іншою важливою проблематикою, котра потребує оптимізації у функціонуванні центральних органів виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту, треба визнати проблему вирішення спортивних спорів.

Із цього приводу існує точка зору, висловлена С.В. Ліщук, у якій обстоюється твердження про те, що: «… великою прогалиною у правовому регулюванні фізичної культури і спорту є відсутність механізму вирішення спорів, що виникають між суб'єктами у сфері фізичної культури і спорту» [180, с. 87]. Враховуючи завдання Міністерства молоді та спорту України, воно повинно приділити особливу увагу розвитку тенденцій зі створення спортивного арбітражу в Україні. З боку Міністерства молоді та спорту України необхідна підтримка громадських організацій з розгляду цього питання, проведення конференцій, організація робочих груп і круглих столів, присвячених питанню основ створення спортивного арбітражу в Україні [181]. В Україні конфлікти в галузі спорту вирішуються, в основному, в рамках спортивних організацій, але деякі чинники ускладнюють «внутрішній» розгляд спорів, які все частіше і частіше стають надбанням світової громадськості. Відсутність спеціального суду у сфері спорту призводить до незахищеності спортсменів, спортивних клубів, завдає шкоди іміджу України на світовій арені, позначається на розвитку спорту в цілому. Відповідно до законодавства, в Україні може бути створений спеціальний орган з альтернативного вирішення спорів у сфері спорту у вигляді спеціалізованого постійно діючого третейського суду у сфері спорту, з можливим включенням у свою структуру палат ad hoc [180, с. 87].

У продовження цього концептуального підходу вважаємо за доцільне наділити Міністерство молоді та спорту України функцією забезпечення примирних процедур, яка могла б виконувати функцію апеляційного розгляду спортивних спорів. На наше переконання, така функція може бути реалізована шляхом створення колегії з примирних процедур як дорадчого органу міністерства.

Основним завданням такої колегії може бути здійснення системи заходів по вирішенню колективних спортивних спорів і конфліктів, в тому числі визначення класифікаційних основ розбіжностей між сторонами суспільних відносин у сфері фізичної культури і спорту, визначення сторін

колективних спортивних спорів і конфліктів, а також органів і уповноважених осіб, котрі матимуть право представляти їх інтереси.

Водночас порядок формування вимог учасників колективних спортивних спорів і конфліктів, порядок і строки розгляду вимог сторін, у тому числі спортивних федерацій, особливості і порядок проведення примирних процедур, механізми і форми сприяння колегією Міністерства повинні бути закріплені у Законі України «Про фізичну культуру і спорт», зокрема, у абзаці десятому статті 45 закріпити положення наступного змісту: «Досудове вирішення спорів, що виникають між суб'єктами у сфері фізичної культури і спорту, здійснюється Колегією з примирних процедур при Міністерстві молоді і спорту України. Правовий статус і повноваження Колегії встановлюються Положенням про Міністерство».

Зазначений механізм дозволить створити майданчик для уникнення доведення до судового розгляду спортивних спорів, впровадить прецедентну практику і забезпечить фізкультурно-спортивну галузь інструментом забезпечення балансу інтересів та узгодження протиріч.

Окрім загальнонаціонального рівня оптимізації формування та реалізації фізкультурно-спортивної політики, важливе місце займає і рівень місцевого самоврядування.

Муніципальна політика спорту для всіх повинна мати соціально-орієнтований характер і ув'язуватися з муніципальною соціальною політикою по таких напрямах:

- збереження доброго фізичного стану літніх громадян за допомогою засобів оздоровчої фізичної культури і спорту для всіх;

- впровадження заходів щодо відповідних соціально вразливих груп населення, наприклад, дітей, з метою їхньої адаптації та соціалізації в суспільстві;

- організація спортивно-оздоровчих занять для осіб з інвалідністю з ціллю їх соціальної і фізичної реабілітації. Механізм саморозвитку спорту

для всіх базується на двох принципах, спільна і взаємопов'язана дія яких потрібна для досягнення загального результату:

- змагання – організація масових змагань для всіх охочих.

- освітньо-виховний – організація фізкультурної освіти і виховання різних груп населення [182, с. 49].

Для забезпечення цього, на погляд дослідників: «… функціонування та подальший розвиток фізичної культури і спорту в умовах ринкової економіки передбачають постійний пошук додаткових джерел фінансування, інноваційних інструментів ведення конкурентної боротьби, здійснення ринкової комунікації. Одним із таких комплексних засобів є спонсорство» [183, с. 43].

Вчені справедливо наголошують, що: «… частка спонсорських внесків у спорт значно відрізняється в різних країнах і багато в чому залежить від соціально-економічних умов, виду спорту, його розвитку та рівня проведеного заходу. У розвинених країнах спонсорство розглядається як один із найважливіших інструментів матеріального забезпечення розвитку фізичної культури і спорту. Ця галузь постійно розширюється й оновлюється» [184, с. 113]. Фізкультурно-спортивні організації вже практично не в змозі без багатобічної та різноманітної підтримки проводити великі спортивні змагання, як-от: «… Олімпійські ігри та чемпіонати світу з окремих видів спорту. Другим за значущістю джерелом фінансування фізичної культури і спорту, після витрат населення, у більшості європейських країн є місцеві бюджети, які виділяють на функціонування і розвиток цього виду діяльності значно більше коштів, ніж державний бюджет. У розвинених країнах ЄС державний бюджет є другорядним джерелом фінансування масового спорту» [184, с. 113].

Вважаємо, що не викликає сумнівів той факт, що з метою успішного реформування сфери фізичної культури та спорту необхідні розробка та реалізація комплексу заходів, що сприяють активізації інвестиційної діяльності, реальному досягненню результатів інвестиційної діяльності

суб'єктів господарювання у цій сфері, адаптації умов діяльності господарюючих спортивних та фізкультурних суб'єктів до сучасного ринкового середовища, що відображає вектори розвитку державного управління в умовах європейської інтеграції.

Вищезазначене також має свою зумовленість з урахуванням того, що значне навантаження (понад 50%) із фінансування фізичної культури та спорту припадає на місцеві бюджети. У неприбуткових фізкультурно-спортивних організаціях та установах основну частку фінансування становлять бюджетні кошти, виділені державою на розвиток фізичної культури і спорту. Сьогодні державне управління галуззю фізичної культури та спорту не в повному обсязі забезпечує функціонування фізкультурно-спортивного руху, не забезпечує ефективного використання наявної матеріально-технічної бази й інтеграції цієї галузі в ринкове середовище [185, с. 39].

Погоджуємося із твердженням дослідників у тому, що «… визнання муніципальних органів управління фізичною культурою і спортом основною ланкою державного регулювання спорту для всіх дозволяє ефективно розвивати фізкультурно-спортивну сферу міського співтовариства. У сферу компетенції органів місцевого самоврядування входить забезпечення умов для розвитку на їхній території масової фізичної культури і спорту. Муніципалітети ближчі до повсякденних потреб людей і способів задоволення цих потреб, мають більшу гнучкість і мобільність у вирішенні місцевих проблем, у покращенні якості життя громади» [184, с. 114].

Отже, оптимізація структури і функцій органів публічного управління фізичною культурою і спортом включає у себе ряд заходів, спрямованих на розвантаження значної кількості функцій центрального органу виконавчої влади, посилення ролі спортивних федерацій в управлінні галуззю, а також запровадження органу примирних процедур при Міністерстві молоді та спорту України. Охарактеризовані вище напрями удосконалення спрямовані на адаптацію системи галузевого механізму із загальноєвропейськими

стандартами. Місцевий рівень оптимізації передбачає впровадження заходів податкового стимулювання суб'єктів фінансування та інших стейкхолдерів процесу, а також посилення інтенсифікації державно-приватного партнерства.

3.4. Розвиток державно-приватного партнерства у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні

Формування ефективної моделі реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні передбачає впровадження європейських принципів посилення участі недержавного сектору у вироблені управлінських рішень, що, окрім інших позитивних аспектів, передбачає спрощення процесів фінансування відповідної галузі. Приміром, Державний бюджет України, як основний фінансовий документ, на 2022 рік передбачає витрати на розвиток фізкультурно-спортивної галузі за грн. 8,2 млрд. [186], збільшення кількості стадіонів та спортивних комплексів, що, безсумнівно, позначається на інноваційному векторі розвитку економіки та її системній модернізації. Незважаючи на плановані витрати державного бюджету та місцевих бюджетів, фізична культура і спорт вимагає значних інвестицій як із боку державного, так і з боку приватного секторів економіки. Тому державно-приватне партнерство може слугувати інструментом об'єднання зусиль держави та бізнесу, оскільки державні та приватні партнери у такому тандемі поділяють фінансові навантаження та ризики і суттєво покращують якість реалізації. Загалом державно-приватне партнерство представляється дослідниками [187, с. 7] як інноваційна організаційно-економічна модель, взаємовигідне співробітництво між державою та приватними партнерами в особі представників бізнес-структур та суб'єктів господарювання, яке передбачає передачу державою управлінських ресурсів для приватного

бізнесу на основі договорів про державно-приватне партнерство, зокрема: певні повноваження щодо проектування, управління, фінансування, експлуатації та обслуговування об'єктів для реалізації соціально значимих проектів.

При цьому показниками, що характеризують ефективність охарактеризованої взаємодії, є такі, яким властива успішність у досягненні поставлених усіма суб'єктами взаємодії індивідуальних цілей розвитку. Проводячи аналіз підприємницької діяльності у спортивній сфері з метою визначення її ефективності та сприяння вирішенню соціальних державних завдань, необхідно враховувати, що такий аналіз та моніторинг має бути організований державними інституціями без запровадження додаткового адміністративного навантаження на підприємництво, оскільки, як зазначалося вище, поточна фінансова ситуація у цій сфері досить складна, що позначається на всіх рівнях розвитку галузі.

Погоджуємося із дослідниками у тому, що наразі спостерігається відсутність державного регулювання ринкових відносин у галузі, що має враховувати економічні інтереси усіх суб’єктів ринкових відносин та визначатися нормативно-правовими актами. В умовах ринкової економіки державним органам влади та органам місцевого самоврядування слід створити умови для забезпечення консультативної, організаційної, фінансової підтримки та розвитку фізичної культури і спорту на національному та місцевому рівнях. Оскільки для модернізації спортивної інфраструктури фінансування недостатнє, то витрати на її експлуатацію та розвиток потрібно перерозподілити за проектами державно-приватного партнерства, що дасть можливість для держави зменшити фінансовий тягар на бюджет, зберегти власність та забезпечити підготовку спортсменів з пріоритетних видів спорту. Автономність недержавних інституцій як основи громадянського суспільства відіграє важливу роль у реалізації державної політики, забезпечує оптимальну рухову активність людини впродовж усього життя як важливого чинника здорового способу життя та організацію

змістовного дозвілля, сприятиме максимальній реалізації здібностей обдарованих осіб у спорті та підвищенню авторитету держави у світовому спортивному русі. Реалізація державно-приватного партнерства у сфері фізичної культури і спорту в Україні є важливим механізмом залучення на паритетних умовах капіталу недержавного сектору до української економіки, адже вона реформує інфраструктуру міст та систему державного управління, створює новий ринок послуг для населення, забезпечує розвиток інноваційної економіки [188, с. 641].

Ці аспекти тісно зав'язані на чинному українському законодавстві і не тільки на основі Закону України «Про фізичну культуру і спорт», але і на основі Закону України «Про державно-приватне партнерство» [189].

Виходячи з цієї тези, у Закон України «Про державно-приватне партнерство» необхідно внести зміни до ст. 3, присвяченій принципам державно-приватного та муніципально-приватного партнерства, вказати, що до принципів також відноситься доступність державних та муніципальних послуг при здійснення такого партнерства, зокрема після першого принципу, наступний принцип викласти у такій редакції: «доступність державних та муніципальних послуг для всіх видів інститутів громадянського суспільства;». Водночас у інших у галузевих законах, зокрема в Законі України «Про фізичну культуру та спорт», необхідно конкретизувати умови реалізації проектів державно-приватного та муніципально-приватного партнерств. Зокрема, на законодавчому рівні має бути закріплене правило про необхідність забезпечення приватними партнерами доступності державних та муніципальних послуг у галузі фізичної культури та спорту. Включення в Закон України «Про фізичну культуру та спорт» положень щодо укладення та виконання угод про державно-приватне та муніципально-приватне партнерство є виправданим і не суперечить Закону України про «Про державно-приватне партнерство».

Вищеописана архітектура законодавства про державно-приватне і муніципально-приватне партнерство дозволяє конкретизувати положення

Закону України про «Про державно-приватне партнерство» стосовно тієї чи іншої сфері чи області з урахуванням соціальних зобов'язань держави загалом, органів місцевого самоврядування, всіх форм територіальних громад та виконавчих комітетів органів місцевого самоврядування [208, с. 49].

Вищезазначене потребує проведення відповідних заходів організаційно-управлінського та нормативно-правового характеру, а саме: створення необхідних умов для функціонування й розвитку фізкультурно-спортивних організацій, що належать до державної та приватної форм власності (у т. ч. громадських організацій); забезпечення якісно нового змісту державного управління сферою фізичної культури й спорту, який би відповідав вимогам ринку; визначення місця менеджерів / управлінців у системі управління сферою фізичної культури та спорту; визначення перспектив розвитку державно-приватного партнерства у сфері фізичної культури й спорту; удосконалення нормативно-правової бази функціонування та розвитку сфери фізичної культури й спорту [190, с. 9].

Зокрема, для підвищення ефективності впровадження цих проектів як на національному, так і на місцевому рівнях розробляється нормативно-правова база для таких відносин. Зокрема, Указом Президента України від 17 квітня 2019 року № 145 передбачено розроблення Національної стратегії розвитку фізичної культури і спорту, визначивши олімпійський спорт як важливу складову розвитку фізичної культури і спорту, напрями модернізації фізкультурно-спортивної інфраструктури відповідно до сучасних міжнародних стандартів, розвитку спортивної науки і медицини [191]. Цим же нормативно-правовим актом зазначається необхідність створення оптимальної мережі державних центрів олімпійської підготовки з метою забезпечення належної підготовки спортсменів з пріоритетних олімпійських видів спорту. Постановою Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 року № 277 змінено Порядок проведення експерименту, яким передбачено, що Міністерство молоді та спорту України окрім національних спортивних федерацій з окремих олімпійських видів спорту може залучати і спортивні

федерації з неолімпійських видів спорту до організації і проведення спортивних заходів [192]. Ця співпраця здійснюється на основі фінансування національних збірних команд, окремих членів таких команд, інших осіб для їхньої участі у спортивних змаганнях, навчально-тренувальних зборах, інших спортивних заходах, які проводяться в Україні та за кордоном [193, с. 93]. У цьому контексті вважаємо за доцільне посилити консолідаційну політику норм законодавчих актів, що зрештою, є важливим напрямом кодифікації законодавства і удосконалення державного управління фізичною культурою і спортом загалом.

Для вирішення цієї проблеми необхідно врегулювати діяльність громадських фізкультурно-спортивних товариств як платників податку, в яких одним із головних завдань, крім постійного підвищення рівня здоров’я, фізичного та духовного розвитку населення, є також завдання економічного і соціального прогресу суспільства. Мається на увазі отримання фінансових коштів у результаті своєї діяльності, надання послуг, консультацій, реабілітації тощо; податки на цей вид діяльності мають бути мінімальними або взагалі відсутні протягом певного часу, що дасть змогу гідно оплачувати працю працівників об’єднання, покликану виконувати важливі соціальні завдання, розвивати матеріально-технічну базу асоціацій, використовувати у своїй діяльності новітні досягнення наукових розробок, а також сучасні тренажери та інші засоби спортивного тестування та медичного контролю [198, с. 19].

Водночас консолідація регуляторного впливу норм Закону України про «Про державно-приватне партнерство» з іншими галузевими законами, приміром із Законом України «Про фізичну культуру та спорт», представляється тим паче важливим, що у законодавчих актах, конкретизовані соціальні зобов'язання публічно-владних суб'єктів державного управління, нерідко відсутні чіткі положення щодо обсягу та виду таких зобов'язань. У таких умовах сторони державно-приватного партнерства мають можливість максимально широко трактувати положення

про обсяг товарів, робіт та послуг, які має надати приватний партнер у рамках угоди, що потребує чіткого договірного формулювання гарантій зобов'язань.

Для реалізації будь-якої з вищезгаданих моделей Закону України про «Про державно-приватне партнерство» у галузі спорту важливо забезпечити ефективне державне регулювання та управління, зокрема в наступних напрямках [187, с. 7]:

- забезпечити функціонування системи мотивації та інституційного середовища для стимулювання державного та приватного партнерства, активізувати зацікавлені сторони;

- інвестувати в інноваційну діяльність;

- створити «комунікаційну» інфраструктуру – швидке поширення інформації про можливості державно-приватного партнерства;

- забезпечити функціонування ефективної інноваційної системи (комерційні фірми, дослідні та центри розробки, університети, аналітичні центри та інші громадські організації, які здатні своєчасно отримувати та обробляти глобальну інформацію, виробляти свій власний продукт, та ефективно використовувати цей продукт створювати нові технології, послуги, напрямки бізнесу) та сприятливе ділове середовище, яке стимулює інновації та підприємництво;

- створити ефективну інституційну структуру і компетентне кадрове середовище, здатне ефективно проводити політику розвитку фізичної культури та спорту.

Саме така реорганізація спорту як галузі веде до його комерціалізації, а основна мета реформування – не лише навчитися працювати з бюджетними грошима, а й забрати у держави невластиві їй функції саме через створення самодостатніх та фінансово стійких громадських спортивних організацій. Бо держава хоч і замовник, але не єдиний, спектр послуг, що надаються федераціями, має відповідати потребам суспільства та ринку. Це своєю чергою приводить до збільшення кількості зацікавлених сторін у спортивних

проєктах [194, с. 44].

Загалом, оптимально організоване державно-приватне партнерство у сфері спорту може стати ефективним засобом залучення додаткового фінансування будівництва, реконструкції та експлуатації спортивної інфраструктури та масштабних і локальних спортивних об'єктів, але завжди соціально значущих проектів. Крім того, в галузі спорту національна економіка отримує такі позитивні ефекти в результаті державно-приватного партнерства [187, с. 8]:

- скорочення державного фінансування різних фізкультурних та спортивних програм на державному та місцевому рівні;

- ймовірне збільшення податкових надходжень до бюджетів всіх рівнів завдяки розвиненій спортивній промисловості;

- розвиток соціальної відповідальності бізнесу, завдяки якому з’являються умови для створення більше нових робочих місць.

Згідно з умовами такого контракту одна сторона – виконавець інфраструктурного проекту власним коштом та використанням власних матеріалів зводить інфраструктурний об'єкт та експлуатує його протягом усього розрахункового терміну експлуатації (життєвого циклу), здійснюючи ремонт, догляд та обслуговування. Інша сторона держава чи орган місцевого самоврядування оплачує за рахунок бюджету відповідного рівня послуги з надання об'єкта у користування. У більшості країн із розвиненим законодавством про державно-приватне партнерство та багатий досвід реалізації проектів у цій сфері, контракт повного життєвого циклу є одним із концесійних форм [195].

Стандартні умови такого контракту повного життєвого циклу передбачають заморожування платежів у тих випадках, коли фізкультурно-спортивна споруда не може використовуватись за призначенням, наприклад: з′явилася об′єктивна необхідність зробити ремонт та/або усунути будівельні недоліки; накладення штрафів на виконавця за низьку якість послуг. Контракт повного життєвого циклу є ефективною схемою державно-

приватного партнерства за умов бюджетного дефіциту, коли влада не може брати участь у проектах, що передбачають бюджетні інвестиції. Вартість будівництва під час використання контракту повного життєвого циклу суттєво знижується. За даними Finnish Road Administration [195, с. 32], навіть у країнах Скандинавії, де підрядників важко запідозрити в махінаціях із кошторисами та витрачанням будматеріалів, вартість будівництва за контрактом повного життєвого циклу часом на 40% дешевше, ніж вартість бюджетного будівництва.

Вищеописані напрями посилення державно-приватного партнерства підтверджують думку О. Гонтарука [190] про те, що управлінська система у сфері фізичної культури й спорту в контексті державно-приватного партнерства в Україні визначає соціально-економічну динаміку розвитку держави, професійний рівень підготовки та діяльності менеджерів / управлінців у процесі реалізації фізкультурно-спортивних проектів. Управління поєднує процеси стратегічного планування, контролю й мотивації, зокрема стратегічне планування як процес прийняття управлінських рішень, адаптоване до умов внутрішнього та зовнішнього ринкового середовища. Отже, в умовах ринкової економіки управління сфери фізичної культури й спорту потребує комплексного реформування, зміни системи підготовки менеджерів / управлінців, утвердження її визначальної ролі та функцій у процесі реалізації проектів державно-приватного партнерства. Управлінська система на місцевому рівні повинна оцінювати потенціал фізкультурно-спортивного руху. Для підвищення ефективності діяльності менеджерів / управлінців потрібно вдосконалити систему підготовки й установити уніфіковану модель освітнього процесу, а також виробити та впровадити критерії оцінки результативності менеджерської діяльності в умовах динамічного й глобального ринкового простору. У процесі реалізації проектів державно-приватного партнерства у системі підготовки менеджерів / управлінців потрібно створити дослідницьку сферу, а саме: систематично проводити дослідження в різних видах спорту,

запровадити інновації та технології, постійно аналізувати людські ресурси, удосконалювати спортивну інфраструктуру тощо. Це вирішальні чинники посилення конкурентоспроможності українських спортсменів на міжнародних змаганнях, товарів і послуг на світових ринках. Водночас, посилення кадрово-управлінської складової на рівні державно-приватного партнерства у спорті забезпечить гарантовану монетизацію фізичної культури і спорту і створить реальний ринок спортивних послуг, на якому менеджер у цій сфері стане окремим ланцюгом топ-менеджерського кадрового потенціалу загалом.

Інформативним показником якості кадрового забезпечення галузі є кількість працівників, професійна діяльність яких пов'язана із наданням фізкультурно-оздоровчих та спортивних послуг, і в той же час, які не мають належної фахової освіти. Так, серед працівників фізичної культури у навчальних закладах їх частка становить 7,5%; серед методистів та інструкторів фізичної культури – 23,9%; інструкторів з фізичної культури сільських і селищних рад – 55,3%; спеціалістів фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи з людьми зі особливими потребами – 17,3%; спеціалістів фізичної реабілітації – 7,6%. Окремої уваги заслуговує факт наявності 33,3% працівників фізичної культури і спорту органів державної виконавчої влади, які здійснюють керівництво галуззю в межах наданих повноважень без наявності фахової освіти. Аналіз кадрового забезпечення галузі за підсистемами та напрямами роботи за 2022 рік засвідчив, що спортивну роботу проводить 36 630 спеціалістів. Найкращими індексами кадрового забезпечення 25,3 та 25,4 характеризуються напрями роботи з підготовки спортсменів із зимових олімпійських видів спорту та видів спорту для осіб з вадами слуху, зору, опорно-рухового апарату, розумового розвитку відповідно. Гіршим цей показник є для видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор (41,6) та літніх олімпійських видів спорту – 35,3. Індекс кадрового забезпечення відображає пропорційну зворотну залежність кількості тих хто займається до кількості фізкультурно-спортивних кадрів.

Так, кількість спортсменів, які займаються видами спорту що включені до літніх Олімпійських ігор до загальної кількості усіх охоплених спортивною роботою становить 73 %, а частка працівників, від загальної кількості тренерського складу, за цим напрямом становить 74,4%. Таким чином, у загальній структурі є оптимальним процентне співвідношення кадрового забезпечення певного напряму, яке кількісно, і за складом відповідає кількості тих хто займається. В даному контексті можна констатувати наявність певного дефіциту кадрів за напрямом роботи з видів спорту, що не входять до програми Олімпійських ігор, і відповідно необхідна оптимізація кадрової структури за конкретними видами спорту [199, с. 246].

На наше переконання тут головний акцент потрібно зробити саме на керуванні спортивною спорудою, оскільки саме бізнес може найефективніше реалізувати діяльність спортивного об'єкта. Також необхідно перейняти досвід за тимчасової передачі державного об'єкта приватному сектору, коли контрактом прописана постійна підтримка стану об'єкта протягом усього життєвого циклу. Головну роль при реалізації соціально-значущих проектів державно-приватного партнерства, у тому числі і у сфері послуг фізичної культури та спорту, має грати поділ ризиків та відповідальності. Наприклад, під час створення спортивних споруд будівництво самого об'єкта можна покласти на приватний сектор, а пов'язану з ним інфраструктуру на державу. Найчастіше проекти, створені задля розвиток масового спорту, реалізація спортивно-оздоровчих послуг здійснюється з допомогою держави. Саме тому необхідно реалізовувати проекти державно-приватного партнерства для збільшення частки бізнесу при розвитку сфери послуг фізичної культури та спорту.

Тому розвиток державно-приватного партнерства у сфері фізичної культури і спорту є важливим інструментом залучення капіталу в українську економіку, що відкриває «вікно можливостей» [187, с. 9] для реформування інфраструктури та державного управління, запровадження нових ринків та загалом розвиток інноваційної економіки.

Отже, розвиток державно-приватного партнерства у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні є напрямом її удосконалення. Державно-приватне партнерство надає широкі можливості підвищення конкурентоздатності фізкультурно-спортивної галузі. Зокрема, описані вище механізми державного управління у цьому напрямі спрямовані на фінансове оздоровлення сфери, державно-приватний контроль і розподіл відповідальності партнерів, що, на наше переконання, повинно посилити організаційно-економічну спроможність цієї сфери загалом.

Висновки до розділу 3.

Дослідження перспектив удосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні надало можливості сформулювати основні висновки, пропозиції і рекомендації, серед яких головне місце належить наведеним нижче.

По-перше, зарубіжний досвід механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту свідчить про потребу імплементації основних принципів урядування, що функціонують на рівні наднаціонального законодавства Ради Європи і Європейського Союзу, зокрема:

1) відкритість системи функціонування центральних органів виконавчої влади, побудована на доступності і прозорості роботи органів влади у сфері фізичної культури і спорту;

2) ефективний механізм залучення спортивних федерацій в урегулювання спорів у цій сфері (механізми Ради Європи);

3) відкритість і прозорість спортивного ринку, його інтеграція;

4) активізація державно-приватного партнерства на рівні державних і місцевих органів влади (механізми ЄС). З метою імплементації зазначених та інших елементів механізмів формування та реалізації державної політики у фізкультурно-спортивній сфері необхідно комплексно переглянути чинне

законодавство у даній сфері і внести зміни і доповнення, що запропоновано у розділі. Досвід окремих зарубіжних країн, описаний у розділі, засвідчує, що доцільним є запровадження децентралізованих моделей управління галуззю, цільове і системне фінансування не під проведення міжнародних спортивних заходів, а на постійній основі на базі цільового оподаткування, що може бути запроваджене як на загальнодержавному, так і на місцевому рівнях.

По-друге, стратегія формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євро-інтеграційних процесів базується на трьох стратегічних векторах, зокрема:

1) забезпечення державного управління галуззю на основі децентралізованої політики при одночасному збереженні системи органів державної влади у цій сфері і долученні інститутів громадянського суспільства і спортивних федерацій до вироблення державно-управлінських рішень з одночасним посиленням громадського контролю над механізмами фінансування галузі;

2) посилення ринкових засад і конкурентноздатності галузі за рахунок інституціоналізації механізмів державно-громадського і державно-приватного партнерства;

3) запровадження механізмів цільового оподаткування, що дозволить забезпечити формування місцевих фізкультурно-спортивних бюджетів і розробки цільових програм їх використання.

По-третє, напрями оптимізації структури і функцій державних органів управління фізичною культурою і спортом спрямовані на реалізацію таких заходів, як удосконалення законодавчої бази, зокрема галузевого закону з метою запровадження сформованої і представленої у розділі моделі забезпечення примирних процедур, зокрема при Міністерстві молоді та спорту України доцільно запровадити орган примирних процедур – Колегію з примирних процедур як дорадчого органу, що також є імплементацією європейських принципів належного урядування галуззю фізичної культури і спорту. Водночас місцевий рівень оптимізації управління фізичною

культурою і спортом передбачає запровадження податкового стимулювання стейкхолдерів та оптимізацію адміністрування місцевих податків з метою забезпечення фінансування галузі на рівні громад і територій.

По-четверте, розвиток державно-приватного партнерства у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні базується на удосконаленні чинного законодавства щодо консолідації регуляторного впливу Закону України «Про фізичну культуру і спорт» і Закону України «Про державно-приватне партнерство», що спрямоване на посилення спільної відповідальності влади і комерційного сектору. У розділі запропоновані інструменти активізації політики державно-приватного партнерства, зокрема застосування контракту повного життєвого циклу, приватний контроль і розподіл відповідальності партнерів тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації досліджено характерні особливості державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, здійснено аналіз основ її теоретичної концептуалізації, процесу її інституціоналізації, а також перспектив удосконалення механізмів її формування та реалізації. У результаті дослідження поставленої мети і завдань, у дисертаційному дослідженні сформульовано висновки, узагальнення і рекомендації, основні положення яких наводяться нижче.

1. Дослідження стану наукової розробки та методології дослідження державної політики у сфері фізичної культури і спорту базуються на міждисциплінарному розумінні проблематики, що виразилося у характерних тенденціях серед наукових шкіл і концепцій вчених, у яких проблеми державної політики у даній сфері закономірно перебувають у фокусі уваги з одночасним застосуванням методології зі сфери державного управління, адміністративного права, педагогіки, політології, соціології, економіки, наук фізичного виховання та інших наук. Наукові дискусії, виявлені у ході дослідження теоретичної концептуалізації, відображають різноманітні предметні розходження у позиціях вчених, серед яких потрібно виокремити: різні критерії класифікації структурних компонентів у системі державно-управлінських рівнів, структурність чинників впливу глобалізаційних тенденцій на інтенсифікацію конкурентності та конкурентозадтності вітчизняної фізкультурно-спортивної сфери; вектори державної політики у забезпеченні розвитку досліджуваної галузі. Особливе місце серед дискусій вчених необхідно відвести інструментам механізмів державного управління у контексті реалізації національної фізкультурно-спортивної політики у загальноєвропейському просторі, а також впливу чинників децентралізації та адміністративно-територіальної реформи на розвиток даної галузі у регіональному вимірі, роль держави у стимулюванні приватного сектору як

основного інвестора галузі. Аналіз науково-теоретичного доробку проблеми надав можливість резюмувати, що даний напрям досліджень потребує синтетичного поєднання методів різноманітних сфер наукового пізнання, що дозволить об’єктивно оцінити предметну проблематику з точки зору пошуку напрямів удосконалення понять і категорій, зокрема комплексного розуміння сфери фізичної культури і спорту як об'єкта публічного управління та адміністрування.

2. Вивчення етапів ґенези державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні засвідчило наявність шести періодів формування та розвитку, серед яких виділено 1) період Київської Русі і Галицько-Волинського Князівства; 2) період козацької доби і Гетьманщини; 3) період перебування українських земель у складі іноземних імперій; 4) період національно-визвольних змагань в Україні 1917 – 1921 р.; 5) період окупації українських земель авторитарними і тоталітарними режимами 1921 – 1991 рр.; 6) сучасний період відновленої незалежності України. Характеристика даних етапів, наведена в дисертації, засвідчує, що найбільш результативною з точки зору розвитку і максимального масового охоплення населення державна фізкультурно-спортивна політика набувала за періоди державності. Такі періоди свідчать про формування національних традицій у публічному адмініструванні даної галузі, зокрема у період Київської Русі фізична підготовка для потреб війська була всеохоплюючою, у період козацтва – державно-громадське партнерство у формі інституціоналізації громадських ініціатив, у сучасний період – формування міжнародно інтегрованого спорту та посилення ролі приватного сектору. Водночас варто зазначити, що у період перебування українських земель у складі імперій (кінець XVIII – початок XX ст.) державна фізкультурно-спортивна політика отримала своє законодавче та інституційне оформлення, відродилась участь українських спортсменів у регіональному олімпійському русі, а у період окупації СРСР – було сформовано і реалізовано інституційну систему державного управління фізичною культурою і спортом, яка набула найбільш

масового охоплення, проте характеризувалася тотальною зарегульованістю, відсутністю державно-приватного партнерства та автономності спортивних об'єднань.

3. Характеристика сутності та змісту публічного управління та адміністрування у сфері фізичної культури і спорту представлена елементами впровадження державної політики на основі законодавства через реалізацію функцій органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства. За результатами аналізу характерних особливостей сутності та змісту державного управління у сфері фізичної культури і спорту сформульовано авторське поняття як організаційно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у цій сфері в межах чинного законодавства уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування, спрямованими на утворення і забезпечення функціонування фізкультурно-спортивної інфраструктури, сприяння поширенню фізичної культури і спорту серед населення, а також міжнародному конкурентному розвитку даної сфери суспільних відносин.

4. Аналіз основних тенденцій формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні надав можливість виділити три аспекти: по-перше, державна політика характеризується спорадичністю фінансового забезпечення, зокрема безсистемністю державного фінансування галузі та посиленням фінансування окремих спортивних заходів, що негативно позначається на спорті вищих досягнень на прикладах результатів міжнародних змагань; по-друге, наявність системних недоліків в управлінні кадровим потенціалом, що виражається у низькому матеріальному забезпеченні та недостатній інкорпорації зарубіжних фахівців, відсутності політики рекрутизації успішних фізкультурно-спортивних управлінців, слабкості організаційного забезпечення обміну досвідом із зарубіжними навчально-науковими та управлінськими установами; по-третє, потребує посилення стратегічне планування та реалізація державної фізкультурно-спортивної політики на

рівні територій і громад, формування ефективної взаємодії місцевих влад і центральних органів виконавчої влади на основі спільного проектного менеджменту, а також індикативного моніторингу результатів реалізації державної спортивної стратегії на місцевому рівні.

5. Розкриття організаційно-правових основ функціонального балансу формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні надало підстави виокремити два рівні нормативно-правових актів, що здійснюють організаційно-правове регулювання досліджуваної сфери суспільних відносин. Першим рівнем визнано сукупність міжнародних актів, що регулюють статус спортивних асоціацій, режими проведення міжнародних спортивних змагань та інші відносини. Водночас подано аналіз другого рівня регулювання – актів національного законодавства, зокрема положень Конституції України, законів, підзаконних актів та актів органів місцевого самоврядування. Дослідження зазначеного нормативно-правового комплексу та організаційних основ виявило наявність дезорганізації функціонального балансу у системі публічного адміністрування фізкультурно-спортивної сфери. У дисертації обґрунтовано розбалансованість публічного адміністрування центрального та місцевого рівнів, наслідком діяльності яких стали низькі результати спортивних досягнень, зниження рівня охоплення фізкультурою і спортом широких мас і всіх верств населення, та як загальний наслідок – низька конкурентоздатність українського спорту загалом.

6. Дослідження інституційного механізму реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні дозволило розрізнити три рівні його елементів. Першим рівнем визначено міжнародні інституції, серед яких міжнародні неурядові організації, діяльність яких спрямована на здійснення організації та забезпечення міжнародних спортивних заходів. Другий рівень інституційного механізму – вищий рівень влади (Кабінет Міністрів України) і центральні органи виконавчої влади, які здійснюють реалізацію як міжнародної, так і внутрішньодержавної політики в Україні;

третій рівень – місцеві органи влади, серед яких місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Дослідження функціональних особливостей даних елементів інституційного механізму засвідчило потребу у пошуку оптимальної моделі балансу взаємодії зазначених системоутворюючих елементів, що передбачає підвищення ефективності реалізації кадрової політики. У дисертації обґрунтовано необхідність закріплення положень у цільових місцевих фізкультурно-спортивних програмах заходів щодо залучення кадрів та підвищення їх кваліфікації. Для оптимізації інституційного балансу механізму реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні запропоновано застосування проектного управління на основі програмного цілепокладання у рамках оптимізації державно-приватного партнерства у досліджуваній сфері.

7. Узагальнення зарубіжного досвіду механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту показало дворівневу модель цього процесу – рівень наднаціональних утворень (Європейський Союз) і національний рівень держав. Аналіз ефективних державно-управлінських моделей різних зарубіжних країн надав можливість сформулювати чотири напрями для імплементації адміністративно-управлінських принципів у механізми державного управління галуззю в Україні, зокрема: 1) відкритість функціональних основ центральних органів виконавчої влади, яка представлена доступністю і прозорістю діяльності цих органів влади у фізкультурно-спортивній сфері; 2) інституціоналізація механізму інкорпорації спортивних федерацій у процес урегулювання спорів і конфліктів у сфері спорту; 3) забезпечення відкритості, прозорості та міжнародної інтеграції ринку послуг у сфері фізичної культури і спорту; 4) створення сприятливих умов для розвитку державно-приватного партнерства між приватними стейкхолдерами та органами публічної влади, які реалізують фізкультурно-спортивну політику.

8. Обґрунтування стратегії формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євроінтеграційних процесів побудовано на трьох стратегічних векторах, зокрема: 1) децентралізація функцій центрального органу виконавчої влади у сфері фізичної культури і спорту за рахунок інкорпорації інститутів громадянського суспільства і спортивних федерацій з метою спільного вироблення та посилення громадського контролю над механізмами державного фінансування цієї сфери; 2) інституціоналізація механізмів державно-громадського і державно-приватного партнерства з метою посилення ринкових засад і конкурентоздатності галузі; 3) підвищення фінансової спроможності місцевих фізкультурно-спортивних бюджетів шляхом запровадження механізмів цільового оподаткування, а також розробки цільових програм їх використання.

9. Формування напрямів оптимізації структури і функцій органів державного управління фізичною культурою і спорту обґрунтовано необхідністю вдосконалення чинного законодавства України за рахунок імплементації європейських принципів належного урядування у цій сфері. Для реалізації цього напряму у дисертації запропоновано внесення змін і доповнень у галузеві законодавчі акти, що передбачає запровадження такого управлінського механізму, як забезпечення примирних процедур, що пропонується реалізувати шляхом створення органу примирних процедур при Міністерстві молоді та спорту України – Колегії з примирних процедур у статусі дорадчого органу. Другим напрямом оптимізації визначено і обґрунтовано необхідність забезпечення податкового стимулювання стейкхолдерів, а також оптимізації адміністрування місцевих податків для забезпечення фінансування галузі на рівні громад.

10. Сформульовані напрями розвитку механізмів державно-приватного партнерства у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні аргументуються пропозиціями щодо вдосконалення організаційно-правового комплексу регулювання шляхом

часткової консолідації регуляторних положень Закону України «Про фізичну культуру і спорт» і Закону України «Про державно-приватне партнерство» у контексті посилення спільної відповідальності влади і приватних партнерів. Доповненням до цієї пропозиції у дисертації обґрунтовано механізм забезпечення ефективної взаємодії держави і приватних партнерів із використанням локальних актів регулювання – застосування контракту повного життєвого циклу, механізмів приватного контролю і розподілу відповідальності партнерів у процесі реалізації фінансування фізкультурно-спортивних проектів і розвитку галузі фізичної культури і спорту на всіх рівнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Тимошенко Ю.О. Спортивна проблематика 1920-1940-х років в українській історіографії. *Наукові записки.* 2014. № 3. С.243–256.
2. Гасюк І.Л. Пріоритетні напрями удосконалення системи державного управління фізичною культурою і спортом. *Економіка та держава*. 2013. № 11. С. 129–132.
3. Рибчич І. Публічне адміністрування процесу реалізації особистості у спорті: соціально-філософський аспект. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1 (47). С. 405–412.
4. Журба М.А. Публічне управління у галузі фізичної культури і спорту: дис. … канд. юрид наук: 12.00.02. Одеса. 2017. 216 с.
5. Гасюк І.Л. Підходи до дослідження системи державного управління розвитком фізичної культури і спорту. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2010. № 4(7). С. 194–206.
6. Гацуля О. Розвиток галузевого управління у сфері фізичної культури та спорту: концептуальні засади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. № 1. С. 176–185.
7. Іванова, О.В. Удосконалення механізмів державного регулювання у сфері фізичної культури і спорту в Україні. *Публічне урядування*. 2021. №27(2). С. 16–21.
8. Ліщук С.В. Система державного регулювання у сфері фізичної культури та спорту в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2014. № 12. URL : http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=794 (дата звернення: 11.03.2021)
9. Путятіна Г.М. Організаційний механізм регіонального управління сферою фізичної культури та спорту. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2013. № 5. С. 200–204.

10. Шевчук І.В. Організаційний механізм державного управління фізичною культурою і спортом на регіональному рівні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 14. С. 136–142.

11. Галунець Н.І. Формування дієвої системи державного управління розвитку фізичної культури і спорту: регіональний аспект. *Публічне управління і адміністрування в Україні.* 2019. № 14. С. 38–42.

12. Моргунов, О.А. Публічне адміністрування масового спорту (спорт для всіх) в Україні: сучасний стан та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція.* 2019. Том 2. № 42. С. 9–12.

13. Рєпкіна Ю.М. Адміністративно-правові основи регулювання фізичної культури і спорту: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ. 2010. 19 с.

14. Конституція України від 28 червня 1996 р. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 20.02.2021)

15. Палюх А.Я. Конституційно-правові засади державної політики у сфері фізичної культури і спорту: дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.02. Київ. 2021. 449 с.

16. Гасюк І.Л. Механізми державного управління фізичною культурою та спортом в Україні: автореф. дис. … докт. наук з держ. управління: 25.00.02. Хмельницький. 2013.40 с.

17. Моргунов О.А. Поняття та механізм адміністративно-правового регулювання публічного адміністрування сфер фізичної культури і спорту. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2019. № 3. С. 274–277.

18. Рибалка Н.О., Балабан С.М. Концептуальні засади визначення ефективності адміністративно-правового регулювання: міждисциплінарний підхід. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2014. № 1. С. 147–159.

19. Coalter F. A wider social role for sport: who's keeping the score? London: Routledge. 2007. 206 p.

20. Harris S. Reviewing the role of UK Central Government in sports development. *Managing sport: social and cultural perspectives.* London: Routledge. 2012. pp. 65–89.

21. Cha V.D. A theory of sport and politics. *The international journal of the history of sport.* 2009. № 26 (11). pp. 1581–1610.

22. Freeman K. Sport as swaggering: utilizing sport as soft power. Sport in society: cultures, commerce, media, politics, 2012. № 15 (9). pp. 1260–1274.

23. Grix J., Carmichael F. Why do governments invest in elite sport? A polemic. *International journal of sport policy and politics.* 2012. № 4 (1). pp. 73–90.

24. Henry I., Lee P.C. Governance and ethics in sport. *The business of sport management.* Harlow: Pearson Education. 2004. pp. 25–42.

25. Raco M., Imrie R. Governmentality and rights and responsibilities in urban policy. *Environment and planning.* 2000. № 32 (12). pp. 2187–2204.

26. Dowling M., Leopkey B., Smith L. Deconstructing comparative sport policy analysis: assumptions, challenges, and new directions. *International journal of sport policy and politics*. 2018. № 10 (4). pp. 687–704.

27. Jedlicka S.R., Harris S., Reiche D. State intervention in sport: a comparative analysis of regime types. *International Journal of Sport Policy and Politics*. 2020. pp. 563–581.

28. Кандрашов О.М. Формування державних програм управління реструктуризацією промислового виробництва. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2010. № 5. С. 5–13.

29. Куделко В.Э. Анализ проблемной ситуации развития культуры управления физкультурно-спортивной деятельности. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2013. С. 149–151.

30. Сіренко Р.Р. Державне управління системним розвитком сфери фізичної культури і масового спорту: програмно-цільовий підхід. *Вісник*

Національного університету цивільного захисту України. Серія: Державне управління. 2017. № 2. С. 180–190.

31. Яковлєв І.П. Форми і методи публічного адміністрування у державній митній справі: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса. 2016. 24 с.

32. Гук А.С. Адміністративні форми та методи публічного врядування. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1. С. 78–83.

33. Літовченко В.С. Поняття та зміст адміністративно-правового регулювання діяльності підприємств агропромислового комплексу України. *Науковий вісник Херсонського державного університету.Серія, Юридичні науки.* 2016. № 2(2). С. 54–57.

34. Батан Ю.Д. Перспективи формування міжнародного спортивного права як галузі міжнародного права. *XVI звітна студентська наукова конференція*: матеріали. конф. (20 квітня 2013 р., м. Одеса.). Одеса. 2013. Том 2. С. 145–147.

35. Моргунов О.А. Методи публічного адміністрування сфери фізичної культури та спорту: сучасність і перспективи розвитку. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 11. Ч. 2. С. 48–53.

36. Гацуля О. Розвиток галузевого управління у сфері фізичної культури та спорту: концептуальні засади. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. № 1. С. 176–185.

37. Гасюк І.Л. Теоретичне обґрунтування принципів оптимізації державного управління розвитком фізичної культури і спорту. *Університецькі наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права.* 2010. №4(36). С. 276–281.

38. Ярова Н.Г. Методи адміністративно-правового регулювання у галузі фізичної культури та спорту. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 11. С. 75–78.

39. Green M. Oakley B. Elite sport development systems and playing to win: uniformity and diversity in international approaches. *Leisure studies.* 2001. № 20 (4). pp. 247–267.

40. Bergsgard N.A. Sport policy: a comparative analysis of stability and change. London: Routledge. 2007. 300 p.

41. De Bosscher V. Successful elite sport policies: an international comparison of the sport policy factors leading to international sporting success (SPLISS 2.0) in 15 nations. Maidenhead: Meyer & Meyer Sports. 2015. 24 p.

42. Geddes B., Wright J., Frantz E. Autocratic breakdown and regime transitions: a new data set. *Perspectives on politics.* 2014. № 12 (2). pp. 313–331.

43. Bueno de Mesquita B., Siverson R.M. War and the survival of political leaders: a comparative study of regime types and political accountability. *The American political science review*. 1995. № 89 (4). pp. 841–855.

44. Arnaud P., Riordan J. Sport and international politics: the impact of fascism and communism on sport. London: E & FN Spon. 1998. 227 p.

45. Meier H.E., Mutz M. Political regimes and sport-related national pride: a cross-national analysis. *International journal of sport policy and politics.* 2018. № 10 (3). 525–548.

46. Henry I. A typology of approaches to comparative analysis of sports policy. *Journal of sport management.* 2005. № 19 (4). pp.480–496.

47. Приступа Є.Н., Тимчак Я.В., Мазур Л.О. Зміст і форма військово-фізичної підготовки в Україні (з найдавніших часів до XIII ст.). *Традиції фізичної культури в Україні*. 1997. С. 35–44.

48. Петров Д.О. Історичні аспекти розвитку фізичної культури та спорту в Україні. *Сучасні проблеми фізичного виховання і спорту школярів та студентів:* матеріали XIII Міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених. Суми. 2013. Том 2. С. 140–144.

49. Деделюк Н.А., Цьось А.В. Традиції фізичного виховання в Київській Русі: монографія. Луцьк: Волинська обласна друкарня. 2004. 192 с.

50. Приступа Є.Н., Мазур Л.О., Тимчак Я.В. Особливості військово-фізичного виховання в Україні за даними літописів. *Роль фізичної культури в здоровому способі життя*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Львів. 1994. Ч.1. С. 66–67.

51. Довгань Н.Ю. Фізичне виховання у Київській Русі. *Наукові праці: збірник*. 2001. Т. 10. 25–29.

52. Крип'якевич І.П. Історія українського війська. Л.: Вид. Ів. Тиктора. 1936. Ч. І. 288 с.

53. Деделюк Н., Рибніцький А. Форми реалізації фізичного виховання в Київський Русі. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2010. №. 4 (12). С. 6–10.

54. Дутчак М.В. Теоретико-методологічні засади формування системи спорту для всіх в Україні : автореф. дис. … докт. наук фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Київ. 2009. 39 с.

55. Тимчак Я.В. Традиції військово-фізичної підготовки в Україні (з найдавніших часів до кінця XIII століття). *Українська культура: минуле, сучасне, шляхи розвитку*. 1998. № 3. С. 428–432.

56. Ващенко І.М. Історичні аспекти фізичної культури на території України. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт.* 2013. Вип. 112(3). С. 111–114.

57. Балабан С.М. Публічне адміністрування сферою фізичної культури та спорту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Дніпро. 2017. 207 с.

58. Галашко М.М. Фізична культура як суспільне явище та галузь діяльності. Стан питання в Україні: методичні вказівки з дисципліни «Вступ до спеціальності» для студентів-бакалаврів. Х.: ХНМУ, 2016. Ч.1. 32 с.

59. Парахонько В.М. Історія виникнення та становлення фізичної культури в Україні. *Актуальные научные исследования в современном мире*. 2018. № 2(34). С. 178–183.

60. Данилко В.М. Формування фізичного здоров'я молоді у національних традиціях українського народу. *Молодий вчений*. № 4.-2 (56.-2), 2018. С. 41–44.

61. Підлетейчук Р.В. Передумови формування системи фізичного виховання молоді, як об'єктивний фактор вдосконалення фізичної підготовки військовослужбовців: дис. ... д-ра філософії: 24.00.02. Київ. 2021. 291 с.

62. Тимчак Я.В. Військово-фізична підготовка в козацьких школах. *Молода спортивна наука України:* матеріали першої Всеукр. наук. конф. аспірантів галузі фізична культура і спорт. Львів. 1997. С.13–17.

63. Тимчак Я.В., Мазур Л.О. Розвиток фізичної культури в Україні: від змагальної діяльності до визвольних змагань. *Спорт і національне відродження*: матеріали Всеукр. наук. конф. Львів. 1993. Ч.1. С.136–140.

64. Тумак Ю.І. Діяльність фізкультурно-спортивних товариств Північної Буковини першої третини XX ст. *Педагогічний альманах*. 2011. № 11. С. 306–310.

65. Гнесь Н., Ячнюк І. Внесок товариства «Bukowiner Allgemeiner Sportklub» у розвиток фізкультурно-спортивного руху на Буковині. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві*. 2019. № 3(47). С. 23–28.

66. Тумак Ю.І. Форми та методи роботи з молоддю у громадських товариствах Буковини тіловиховного спрямування (друга половина XIX століття). *Молодий вчений*. 2017. № 3.1 (43.1). С. 288–292.

67. Вербицький В.А. Бондаренко І.Г. Історія фізичної культури та спорту в Україні: навчальний посібник. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили. 2014. 340 с.

68. Гасюк І.Л. Еволюція організаційно-правових основ державного управління фізичною культурою й спортом на українських землях наприкінці XIX ст. та в радянський період. *Університетські наукові записки*. 2009. № 4. С. 261–272.

69. Кирильчук А.В. Физическая культура и спорт в украинской истории с точки зрения теории систем. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту.* 2007. № 10. С. 65–68.

70. Особливості фізкультурно-спортивного руху в сучасній Україні. Україна в Олімпійському русі. URL: https://www.uzhnu.edu.ua/uk/ infocentre/get/24547 (дата звернення: 14.08.2021)

71. Солопчук М.С. Історія фізичної культури і спорту. Кам'янець-Подільський: «Абетка-Нова». 2001. 236 с.

72. Кухтій А.О. Організаційні основи розвитку фізкультурно-спортивного руху в Україні впродовж XX століття: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02. Львів. 2002. 214 с.

73. Третяк В. Розвиток спортивного руху в СРСР та Києві у передвоєнний період. *Історія повсякденності: теорія та практика:* матеріали Всеукр. наук. конф. (14–15 травня 2010 р. м. Переяслав-Хмельницький). Переяслав-Хмельницький. 2010. С. 148–150.

74. Мужичок В. Діяльність фізкультурно-спортивних організацій на західноукраїнських землях (1919-1939 рр.). *Наукові записки. Серія: Педагогіка.* 2008. № 1. С. 90–94.

75. Zaborniak S. Kultura fizyczna ludnosti ukraicskiej na ziemiach polskich (1868–1939). Rzeszow. 2007. 543 s.

76. Плотнікова К.Р. Соціально-історичні та педагогічні передумови підготовки тренерів-викладачів із водних видів спорту в закладах вищої освіти України (друга половина XX – початок XXI століття). *Збірник наукових праць. Педагогічні науки.* 2021. № 95. С. 19–26.

77. Проценко У. Суспільно-історичні та економічні умови становлення системи підготовки кадрів фізичного виховання та спорту в Україні у другій половині XX століття. *Молодь і ринок*. 2015. № 8. С. 80–86.

78. Романенко Л.В. Організаційно-правові засади управління фізичною культурою та спортом в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків. 2019. 20 с.

79. Дубінська З.П. Особливості регулювання правовідносин у сфері спорту в Україні: теоретико-правовий підхід: дис. … докт. філос. наук: 12.00.01. Львів. 2021. 220 с.

80. Кулик Я.І. Проблеми визначення поняття публічного управління у сфері фізичної культури та спорту. *Публічне право.* 2020. № 3(39). С. 87–93.

81. Рибчич І.Є. Правові аспекти державного управління сферою фізичної культури і спорту в Україні. *Державне будівництво*. 2015. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2015_1_33

82. Балабан С.М. Сфера фізичної культури та спорту як об'єкт публічного адміністрування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 179–186.

83. Chaker A.-N. Bonne gouvernance dans le sport. Une étude européenne. *Editions du Conseil de l'Europe*. Strasbourg. 2004. 112 p.

84. Hallmann K., Wicker P., Breuer C., Schönherr L. Understanding the importance of sport infrastructure for participation in different sports–findings from multi-level modeling. *Eur Sport Manag Q.* 2012. № 12(5). pp. 525–544.

85. Chappelet JL. Beyond governance: The need to improve the regulation of international sport. *Sport Society.* 2018. № 21(5). pp. 724–734.

86. Parent M.M. Stakeholder perceptions on the democratic governance of major sports events. *Sport Manag Rev.* 2016. № 19(4). pp. 402–416.

87. Schmid T.L. Pratt M. Witmer L. A framework for physical activity policy research. *J Phys Act Health.* 2006. № 3(s1). pp. 20–29.

88. Chaker A.N. Good governance in sport: A European survey. Council of Europe. 2004. 100 p.

89. Daugbjerg S.B., Kahlmeier S., Racioppi F. Promotion of physical activity in the European region: Content analysis of 27 national policy documents. *J Phys Act Health.* 2009. № 6(6). pp. 805–817.

90. Trudeau F., Shephard R.J. Physical education, school physical activity, school sports and academic performance. *Int J Behav Nutr Phys Act.* 2008. № 5(1). pp. 1–12.

91. Houlihan B. Sport, policy and politics: A comparative analysis. London: Routledge. 2002. 336 p.

92. Ilieș D.C., Buhaș R., Ilieș A., Gaceu O., Oneț A., Buhaș S., Rahotă D., Dragoș P., Baiaș Ș., Marcu F., Oneț C. Indoor Air Quality Issues. Case Study: The Multipurpose Sport Hall of the University of Oradea. *Environmental Engineering & Management Journ al (EEMJ).* 2018. № 17 (12). pp. 2999–3005.

93. Bloyce D., Smith A. Sport policy and development: An introduction. London: Routledge. 2009. 228 p.

94. Buhas S., Buhas R., Grama V., Herman G.V., Dragos P. The impact of local public policies on sports performance. Oradea – An example of success. *Balt J Health Phys Act.* 2021. № 13(Spec.Iss.1). pp. 15–27.

95. Жданова О.М., Чеховська Л.Я. Управління сферою фізичного виховання і спорту: навчальний посібник. Дрогобич: Коло. 2009. 224 с.

96. Barajas Alonso A., Sánchez Fernández P. The balanced scorecard of public investment in sport: proposal for change. *Rivista di Diritto ed Economia dello Sport*. 2009. Vol. V. № 1. P. 89–107.

97. Апаров А.М. Адміністративно-правові аспекти забезпечення управлінських процесів у сфері правового регулювання спортивних правовідносин. *Приватне та публічне право*. 2020. № 2. С. 57–61.

98. Розпорядження КМУ від 02 вересня 2020 р. № 1083-р. «Про реорганізацію Олімпійського коледжу імені Івана Піддубного». URL: https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-reorganizaciyu-olimpijskogo-koledzhu-imeni-ivana-piddubnogo-1083020920 (дата звернення: 03.06.2021)

99. Нікітенко С.В. Особливості фінансування фізичної культури та спорту в Україні. *Державне управління*. 2016. №1 (53). С. 103–106.

100. Бачинская Н.В., Сарычев В.И. Олимпийский и профессиональный спорт в Украине: проблемы и перспективы. *Вісник Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара.* 2018. № 2(48). С. 98–103.

101. Черба В.М., Герасимова Є.В. Стан та перспективи розвитку сфери фізичної культури в україні. *Економіка та держава.* 2017. № 7. С. 70–75.

102. Гузарь В.М. Процес управління фізичною культурою і спортом. *Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту*. 2009. № 17. С. 9–18.

103. Скільки коштів витратила Україна на фізкультуру та спорт за останні 14 років. URL: https://www.slovoidilo.ua/2021/02/11/infografika/finansy/skilky-koshtiv-vytratyla-ukrayina-fizkulturu-ta-sport-ostanni-14-rokiv (дата звернення: 18.06.2021)

104. Губенко Д. Антирекорд у Ріо: у чому причини невдач українських олімпійців. *Deutsche Welle (DW).* 2016. URL: http://dw.com/p/1Jjn9 (дата звернення: 26.04.2021)

105. Україна виділила 135,7 млн грн на підготовку до Олімпіади-2022. На що витратили гроші? URL: https://hromadske.ua/posts/ukrayina-vidilila-1357-mln-grn-na-pidgotovku-do-olimpiadi-2022-na-sho-vitratili-ci-groshi (дата звернення: 20.02.2022)

106. Ткачук І.Я. Фінансове забезпечення діяльності громадських організацій України: дис. … канд. екон. наук: 08.00.08. Чернівці. 2015. 228 с.

107. Ткачук І.Я., Ібрагімова Л.С., Чубатенко С.Ю. Державне фінансування молоді та спорту в Україні. *Вісник ХДУ. Серія: Економічні науки.* 2018. Том 2. № 28. С. 112–115.

108. Домбровська С.М. До питання про формування державної освітньої політики України та її вдосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 5. С. 50–55.

109. Гасюк І.Л. «Спорт для всіх»: державне стимулювання розвитку. *Інвестиції: практика та досвід*. 2012. № 12. С. 113–115.

110. Мудрик В.И., Мичуда Ю.П., Чжу Фен, Путятина Г. Н., Леонов Я. В. Менеджмент в системе органов управления физической культурой и

спортом в провинции Хебей Китайской народной республики: монография. Варшава. 2015. 162 с.

111. Шевчук І.В. Стратегічне планування та програмно-цільовий підхід розвитку фізичної культури та спорту в регіонах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 17. С. 192–196.

112. Романенко Л.В. Реалізація положень Конституції України в сфері фізичної культури і спорту. *Місцеве самоврядування в Україні: сучасність та перспективи*: матеріали наук.-практ. конф. Харків. 2007. С. 263–266.

113. Сиренко Р.Р. Унификация механизмов государственного регулирования сферы физической культуры и массового спорта в Украине. *East journal of security studies.* 2018. № 1(3). URL: http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/7536 (дата звернення: 01.12.2022)

114. Тихонова М.А. Огляд джерел міжнародного спортивного права. *Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право*. 2012. № 3. С. 209–216.

115. Бондаренко-Зелінська Н. Правова система України та судовий прецедент: можливість співіснування. *Юридичний журнал*. 2008. №6. С. 49–50.

116. Павленко Ю. Організація та середовище системи науково-методичного забезпечення олімпійської підготовки. *Фізична активність, здоров'я і спорт*. 2011. № 4(6). С. 34–39.

117. Чокля О.І., Фальковський А.О. Специфіка державно-правового регулювання фізичної культури і спорту в Україні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 2(31). С. 3–9.

118. Харитонов Є.О. Деякі проблеми визначення поняття та сфери дії актів цивільного законодавства України. *Сучасні проблеми приватного права: збірник наукових праць, присвячених 80-ій річниці з дня народження Ярославни Миколаївни Шевченко*. 2012. С. 379–399.

119. Кузнєцова Н.С. Акти цивільного законодавства. Енциклопедія цивільного права України. Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України. Київ: Ін Юре. 2009. 952 с.

120. Наставний І. Нормативно-правове регулювання відносин у сфері професійного спорту в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 6. С. 46–51.

121. Білогур В.Є. Становлення та розвиток парадигми філософії спорту в умовах глобалізації. *Гуманітарний вісник ЗДІА*. 2015. № 60. С. 78–89.

122. Сушко Р. Влияние процессов глобализации на развитие спортивных игр. *Наука в олимпийском спорте*. 2018. № 4. С. 39–45.

123. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» 24 грудня 1993 року № 3808-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3808-12#Text (дата звернення: 07.04.2021)

124. Закон України «Про підтримку олімпійського, паралімпійського руху та спорту вищих досягнень в Україні» від 14 вересня 2000 року № 1954-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1954-14#Text (дата звернення: 14.05.2021)

125. Постанова Кабінету Міністрів України від 4 листопада 2020 р. № 1089 про затвердження «Стратегії розвитку фізичної культури і спорту на період до 2028 року». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-2020-%D0%BF#Text (дата звернення: 07.11.2021)

126. Макашов В. Діяльність органів місцевого самоврядування в реалізації програм розвитку оздоровчої рухової активності населення. *Аспекти публічного управління*. 2021. Том 9. № 1. С. 63–71.

127. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 року № 280/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 06.05.2021)

128. Романенко Л.В. Організаційно-правові засади управління фізичною культурою та спортом в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків. 2019. 240 с.

129. Гасюк І.Л. Державне управління фізичною культурою та спортом: стан та перспективи розвитку: монографія. Х.: ПП Балюк І. Б. 2011. 432 с.

130. Указ Президента України «Про стипендії Президента України для видатних та молодих і перспективних спортсменів України з олімпійських видів спорту та їх тренерів» выд 13 листопада 2019 року № 844/2019. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/844/2019#Text (дата звернення: 18.12.2021)

131. Балабан С.М. Інституціональний аспект публічного адміністрування сферою фізичної культури та спорту в Україні. *Право і суспільство*. 2016. № 6 частина 2. С. 88–94.

132. Положення про Міністерство молоді та спорту України, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 р. № 220. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2014-%D0%BF#Text (дата звернення: 08.10.2021)

133. Гасюк І.Л. Організаційна структура державного управління фізичною культурою і спортом в Україні. *Університетські наукові записки: часопис ХУУП*. 2010. № 3 (35). С. 195–203.

134. Стеценко Т.О., Тищенко О.П. Управління регіональною економікою: навчальний посібник. К.: КНЕУ. 2009. 471 с.

135. Кудлата К.В. Державне управління фізичною культурою та спортом на регіональному рівні: поняття та сутність. *Інвестиції: практика та досвід*. 2013. № 23. С. 156–160.

136. Закон України «Про місцеві державні адміністрації» 9 квітня 1999 року № 586-XIV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text (дата звернення: 10.05.2021)

137. Цимбалюк С.М. Роль ОМС у розвитку спортивно-оздоровчої сфери в територіальних громадах. *Розвиток територіальних громад: правові, економічні та соціальні аспекти*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (23-24 червня 2021 р. м. Миколаїв). Миколаїв. 2021. С. 60–63.

138. Програма розвитку фізичної культури і спорту на території Миколаївської сільської територіальної громади на 2019-2020 роки. URL: https://nikolaevka.rada.today/wp-content/uploads/2018/12/9-Programa_rozvytku_sportu-2019.pdf (дата звернення: 29.04.2021)

139. Мальцева Т.Н., Ковтун Т.В., Чала О.І. Євро-інтеграційний вектор розвитку України: проблеми та виклики розвитку галузі фізичної культури і спорту. *Стратегічне управління розвитком фізичної культури і спорту: збірник наукових праць.* 2017. С. 204–208.

140. VOCASPORT Research Group. Vocational education and training in the field of sport in the European Union: situation, trends and outlook. Lyon: Euroepan Observatoire of Sport and Employment. 2004. URL: http: www.eose.org/ktmlpro/files/uploads/Final%20Report%20 English%20Version.pdf (дата звернення: 12.11.2021)

141. Henry J. European models of sport: governance, organisationalchange and sports policy in the EU. *Hitotsubashi Journal of Arts and Sciences* 50. 2009. pp.41–52.

142. Keen L., Scase R. Middle Managers and the New Managerialism. *Local Government Studies.* 1996. № 22(4). pp. 167–186.

143. Палюх А.Я. Роль і значення Ради Європи в забезпеченні розвитку фізичної культури та спорту. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 119–125.

144. Parrish R. The Politics of Sports Regulation in the European Union. *Journal of European Public Policy.* 2003. Vol. 10. No. 2. P. 246–262.

145. Roche M. Europe, «the Cosmopolitan Condition» and International Sport: «Cultural Europeanisation» and EU Regulation in the Case of European

Football. Working paper presented at ‘Europe and Cosmopolitanism’ conference, Royal Holloway College, London University. 2004.

146. Платонов В., Бубка С., Паленко Ю. Олімпійський спорт у сучасній Німеччині. *Наука в олимпийском спорте*. 2020. № 2. С. 85–99.

147. Breuer Chr., Feiler S. Sports Development Report 2011/2012 Analysis of the Situation of sports clubs in Germany. 2013. 48 p.

148. Loi n 2004-1366 du 15 décembre 2004 portant diverses dispositions relatives au sport professionnel URL: http://legifrance.gouv.fr (дата звернення: 12.10.2021)

149. Code du Sport. URL: http://www.sports.gouv.fr/index/ sport-et-competition/sport-professionnel/ (дата звернення: 19.04.2022)

150. Miege C. Moderniser la gouvernance publique du sport. URL: http://www.sportetcitoyennete.org (дата звернення: 15.01.2022)

151. Гасюк І.Л. Нормативно-правові засади державного управління фізичною культурою та спортом у країнах Європи. *Українські наукові записки*. 2013. № 4(48). С. 462–472.

152. Кононович В.Г. Закордонний досвід державного управління розвитком фізичної культури та спортом. *Вісник національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління».* 2017. № 2(7) С. 469–475.

153. Skille E.Å., Fahlén J. The role of sport organizations for local and national community– the case of sámi sport organizations. *European Sport Management Quarterly*. 2020. № 20(2). pp. 239–254.

154. Sámi parliament-N. Sametingsrådets redegjørelse om samisk idrett. Sametinget. 2015.

155. О физической культуре и спорте: Закон Республики Молдова. URL: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=3348. (дата звернення: 13.09.2021)

156. Романенко Л. Сравнительный анализ законов Молдовы и Украины «О физической культуре и спорте». *Legea si Viata.* 2018. № 8. С. 110–114.

157. Базенко В.А. Європейський досвід управління розвитком фізичної культури та спорту на місцевому рівні. *Ефективність державного управління.* 2017. Вип. 1. С. 156–166.

158. Sporting Future: A New Strategy for an Active Nation. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/486622/Sporting_Future_ACCESSIBLE.pdf (дата звернення: 12.05.2022)

159. Roan D. Funding warning for sports governing bodies under new gender diversity code. 2016. URL: https://www.bbc.com/sport/37823821/ (дата звернення: 14.11.2021)

160. A Code for Sports Governance. URL: http:// www.uksport.gov.uk/resources/governance-code/ (дата звернення: 13.05.2022)

161. American Development Model. URL: https://www.teamusa.org/adm (дата звернення: 18.04.2022)

162. SHAPE America. Status of Physical Education in the USA. URL: https://www. shapeamerica.org/advocacy/son/ (дата звернення: 03.02.2022)

163. School sports abroad. URL: http://bmsi.ru/doc/b99f0c78-fc38-4c1eaff7-c9e71dc5b160 (дата звернення: 05.10.2021)

164. Акімова М.П. Особливості організаційно-управлінських форм забезпечення розвитку оздоровчих видів гімнастики у зарубіжних країнах. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2020. Том 5. № 2 (24). С. 262–270.

165. Цзюнь. Т.М. Цели и средства развития китайского спорта в период 2001–2020 годов. *Сборник статей по стратегии развития физической культуры и спорта Китая.* 2001. С. 96–116.

166. Лукашук В.И. Модели управления физической культурой и спортом: анализ зарубежного опыта. *International Journal of Humanities and Natural Sciences*. 2022. № 6-1(69). С. 249–252

167. Global action plan on physical activity 2018–2030: More active people for a healthier world. Geneva. 2018. URL: http://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272722/9789241514187-eng.pdf (дата звернення: 23.12.2021)

168. Robson S., Simpson K., Tucker L. Strategic Sport Development. London. 2013. 272 p.

169. Інформаційна довідка щодо співробітництва України з Європейським Союзом у сферах молодіжної політики, фізичної культури і спорту. URL:http://dsmsu.gov.ua/media/2015/02/23/42/Ykrayina_YES_02.20I6.pdf (дата звернення: 16.12.2020)

170. Сиренко Р. Нормативно-правовое обеспечение государственной политики Украины в сфере физической культуры среди студенческой молодежи. *East journal of security studies.* 2017. № 1. С. 102–118.

171. Шевчук О.Р. Механізми державного регулювання фізичної культури й спорту в Україні: дис. … канд. наук з держ. управління: 25.00.02. Харків. 2019. 202 с.

172. Корнійчук А.А. Сучасні тенденції розвитку підприємництва в індустрії спорту. *Економіка, управління та адміністрування.* 2019. № 3 (89). С. 153–157.

173. Шевчук О.Р. Модернізації державного регулювання у сфері фізичної культури й спорту. *Вісник НУЦЗ України. Серія: Державне управління.* 2019. № 10. С. 233–240.

174. Вавренюк С.А. Структурно-функціональна модель системи державного управління розвитком фізичної культури і спорту в Україні. *Інвестиції: практика та досвід.* 2014. № 21. С. 154–158.

175. Дудорова Л.Ю. Державна політика України у сфері фізичної культури і спорту. *Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного*

підприємництва в Україні: матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. (27 березня 2020 р., м. Київ). Київ. 2020. С. 174–178.

176. Hoye R. Sport Management: Principles and applications. 2012. 416 p.

177. Довгенько Ю.І. Матеріально-технічна база олімпійського спорту як об'єкт державного управління. *Теорія і методика фізичного виховання і спорту.* 2004. № 1. С. 139–141.

178. Моргунов О.А. Забезпечення прозорості та відкритості діяльності суб'єктів публічного адміністрування сфер фізичної культури та спорту. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Том 5. № 1(22). С. 107–111.

179. Кононович В.Г. Удосконалення державного управління у сфері фізичної культури і спорту при орієнтації на європейський вектор розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. № 1(43). С. 426–430.

180. Ліщук С.В. Удосконалення механізмів державного управління у сфері фізичної культури і спорту. *Наукові праці. Державне управління.* 2017. Том 249. С. 85–88.

181. Цвєтков В.В. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи. К.: Оріяни. 1998. 364 с.

182. Євсєєва О.О. Вдосконалення державного регулювання розвитку системи фізичної культури і спорту в регіоні. *Бізнес Інформ*. 2013. № 1. С. 46–51.

183. Імас Є., Мічуда Ю. Протиріччя економіки фізичної культури і спорту в перехідних суспільних системах. *Економіка та держава*. 2008. № 2. С. 40–41.

184. Сіренко Р.Р. Уніфікація механізмів державного регулювання фінансово-економічного забезпечення розвитку системи масового спорту в Україні. *Право та державне управління*. 2019. Том 2. № 1(34). С. 111–116.

185. Близнюк А., Коніщева Н., Давиденко Л. Механізми державного регулювання спортивної сфери України: сутність та шляхи удосконалення. *Вісник ДІТБ.* 2007. № 11. С. 76–84.

186. Держбюджет-2022: Виділено 8,2 млрд грн на розвиток спорту та молодіжної політики. URL: https://www.kmu.gov.ua/news/derzhbyudzhet-2022-vidileno-82-mlrd-grn-na-rozvitok-sportu-ta-molodizhnoyi-politiki. (дата звернення: 24.03.2021)

187. Zhurylo S., Huk I. Public-private partnership in the field of sport. *Lex Sportiva*. 2021. № 2. P. 6–9.

188. Гонтарук О. Проблеми та особливості розвитку сфери фізичної культури і спорту в контексті державно-приватного партнерства. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: збірник наукових праць*. 2017. № 3(22). С. 634–641.

189. Закон України «Про державно-приватне партнерство» від 1 липня 2010 року № 2404-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text (дата звернення: 03.05.2021)

190. Гонтарук О. Проблеми функціонування системи підготовки кадрів та управління у сфері фізичного виховання й спорту в контексті розвитку державно-приватного партнерства в Україні. *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць*. 2016. № 3 (35). С. 5–10.

191. Указом Президента України; Про деякі заходи щодо підтримки розвитку олімпійського спорту в Україні; від 17 квітня 2019 року № 145. URL: https://www.president.gov.ua/documents/1452019-26542. (дата звернення: 18.12.2021)

192. Постанова Кабінету Міністрів України; Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України; від 3 квітня 2019 року № 277. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/277-2019-%D0%BF (дата звернення: 12.11.2021)

193. Гонтарук О. Державно-приватне партнерство: перспективи у підготовці спортсменів. *Актуальні проблеми фізичної культури, спорту, фізичної терапії та ерготерапії: біомеханічні, психофізіологічні та*

метрологічні аспекти: матеріали II Всеукр. електр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (23 травня 2019 р. м. Київ). Київ. 2019. С. 94–95.

194. Савіна О.Ю., Козленко А.Д. Особливості спортивних проєктів та специфіка управління ними. *Управління розвитком складних систем.* 2021. № 47. С. 41–56.

195. Pakkala P., W.de Jong, Aijo J. International Overview Of Innovative Contracting Practices For Roads. Finnish Road Administration, 2007. 97 p.

196. Кононенко В.В. Забезпечення державної політики у сфері фізичної культури і спорту в контексті євроінтеграції. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8(14). С. 213–220.

197. Kononenko V.V. The influence of state policy on the development of sports and physical culture in modern conditions. *Наукові перспективи*. 2023. № 8 (38). С. 27–35.

198. Kononenko V.V. Activities of public physical and sports associations regarding the physical and spiritual development of the population. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 11(25). С. 13–20.

199. Юник І.Г. Соціометричне кадрове забезпечення фізичної культури і спорту в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці.* 2023. № 8 (14). С. 239–247.

200. Юник І.Г. Публічне управління в галузі фізкультурно-оздоровчої та спортивної роботи. *Наукові перспективи.* 2023. № 7 (37). С. 282–289.

201. Yunyk I.H. Sociological study of state policy in the sphere of physical culture and sports for people with disabilities. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 10 (24). С. 21–28.

202. Яременко О.І. Механізми державного регулювання у сфері фізичної культури та спорту в Україні. *Актуальні питання у сучасній науці*. 2023. № 8(14). С. 248–256.

203. Yaremenko O.I. System of state management of physical culture and sports in Ukraine. *Наукові перспективи*. 2023. № 8 (38). С. 35–43.

204. Яременко О.І. Громадські організації в сфері фізичного виховання і спорту. *Наукові інновації та передові технології,* № 11 (25). С. 126–134.

205. Kaminska V. State policy in the field of physical culture and sport: Ukrainian realities. *Prague. Modern Sciences.* 2021. № 4. С. 47–54.

206. Камінська В.В. Системоутворюючі чинники і формування державної політики у сфері фізичної культури і спорту в часи Київської Русі. *Таврійський науковий вісник*. *Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2021. № 4. С. 47–53.

207. Камінська В.В. Міжнародно-правовий механізм формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту: проблеми та перспективи. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування.* 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 37–42.

208. Камінська В.В. Публічно-приватне партнерство у реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні: перспективи вдосконалення. *Держава та регіони*. *Серія: Публічне управління.* 2022. № 3 (77). С. 45-51.

209. Камінська В. Сфера фізичної культури та спорту: окремі питання організаційно-правового забезпечення. *Становлення публічного адміністрування в Україні*: матер. XI конф. студентів та молодих учених за міжнар. участю. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ. 2020. С. 159–162.

210. Камінська В.В. Особливості державного управління у сфері фізичної культури та спорту. *Публічне управління XXI століття: погляд у майбутнє*: матеріали XXI міжнар. наук. конгресу (м. Харків, 21 квіт. 2021 р.). Харків. 2021. С. 105–110.

211. Камінська В.В. Публічна політика у сфері фізичної культури і спорту в Україні: програмне забезпечення. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва: міжгалузеві диспути*: матеріали

XV міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 29 квіт. 2021 р.). Київ. 2021. С. 244–254.

212. Камінська В.В. Сутнісно-змістовні особливості сфери фізичної культури і спорту як об'єкта публічного управління та адміністрування. *Напрями вдосконалення механізмів державного управління в умовах сучасних реформаційних процесів*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 24-25 груд. 2021 р.). Запоріжжя. 2021. С. 5–9.

213. Камінська В.В. Особливості інституціоналізації механізму реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні. *Recent Trends in Science*: Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Internet Conference, May 5-6, 2022. Dnipro. P. 110–111.

214. Камінська В.В. Структурно-функціональна оптимізація управління фізичною культурою і спортом на місцевому рівні. *Світ наукових досліджень*: матеріали міжнар. мультидисциплінарна наук. інтернет-конф. (м. Тернопіль, Україна – м. Переворськ, Польща ; 29-30 верес. 2022 р.). WSSG w Przeworsku. Тернопіль. 2022. С. 226-228.

215. Камінська В.В. Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні: підсумки проведеного дослідження. *Політичні, правові та організаційні проблеми діяльності органів публічної влади та публічних службовців у воєнний та повоєнний періоди (до Дня державної служби)*: матеріали ІІ Всеукраїнської наук.-практ. конф. Вінниця. 2023. С. 366–374.

ДОДАТКИ

Додаток А. Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в управлінський процес Відділу освіти, молоді, спорту, культури та туризму Піщанської селищної ради;

Додаток Б. Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в адміністративну діяльність Комітету по фізичній культурі та спорту Вінницької міської ради;

Додаток В. Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського;

Додаток Д. Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в діяльність Громадської організації спортивного спрямування «Вінницька обласна федерація лижного спорту»

Додаток А

Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в управлінський процес Відділу освіти, молоді, спорту, культури та туризму Піщанської селищної ради

УКРАЇНА
ШЩАНСЬКА СЕЛИЩНА РАДА
ВІННИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ
ВІДДІЛ ОСВІТИ, МОЛОДІ, СПОРТУ, КУЛЬТУРИ ТА ТУРИЗМУ
вул., Центральна, 36, смт. Піщанка, 24700, тел. (04349) 2-13-66, 2-11-72
E-mail: vomskt_pischanka_sr@ukr.net, ЄДРПОУ 44074988

28.09.2023 р. № 363

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження аспірантки кафедри публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського **Камінської Валентини Валентинівни** на тему: "Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту в Україні" на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

видана В.В.Камінській про використання теоретико-методологічних положень та рекомендацій дисертаційного дослідження механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту в Україні у роботі відділу освіти молоді, спорту, культури та туризму Піщанської селищної ради для розроблення змін і доповнень у відповідні нормативно-правові акти щодо оптимізації структури та функцій державних органів управління фізичною культурою і спортом, посилення взаємодії органів публічної влади у цій сфері з урахуванням міжнародного досвіду та інтенсифікації євроінтеграційних процесів.

Начальник відділу **Ольга ЖУК**

Додаток Б

Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в адміністративну діяльність Комітету по фізичній культурі та спорту Вінницької міської ради

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспірантки кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
Камінської Валентини Валентинівни
на тему: "Механізми формування та реалізації державної політики
у сфері фізичної культури та спорту в Україні"
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

видана В. В. Камінській про те, що результати її дисертаційного дослідження, зокрема теоретичні положення та конкретні пропозиції, пропоновані напрями вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, зарубіжний досвід у цій сфері використано у роботі Комітету по фізичній культурі та спорту Вінницької міської ради для підвищення ефективності роботи з метою виявлення та вирішення проблем публічного адміністрування, пов'язаних із регулюванням суспільних відносин у сфері фізичної культури і спорту в Україні в умовах євроінтеграційних процесів.

Голова комітету
по фізичній культурі та спорту
Вінницької міської ради Краєвський С. С.

Додаток В

Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця, 21001, Україна, тел. (0432) 616-620, факс (0432) 612-812, E-mail: info@vspu.edu.ua код ЄДРПОУ 02125094

26.09.2023 № 06/18 на №

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспірантки кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
Камінської Валентини Валентинівни
на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту в Україні»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

У Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського здійснювалась апробація та практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження аспірантки В. В. Камінської на тему: «Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту в Україні».

В освітньому процесі навчального закладу зібрано фактичний матеріал для дисертаційної роботи Камінської В. В. та використано теоретико-методологічні положення і практичний досвід у частині дослідження механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту в Україні. Наукові публікації, підготовлені В. В. Камінською, отримали застосування у викладанні навчальних дисциплін «Аналіз державної політики», «Регіональне управління та місцеве самоврядування» у відповідному навчально-методичному забезпеченні із вказаних дисциплін з метою оптимізації підготовки здобувачів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» другого (магістерського) рівня вищої освіти факультету права, публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Апробація матеріалів дисертаційного дослідження Камінської В. В. дозволяє рекомендувати їх використання у навчально-освітньому процесі у закладах вищої освіти.

Проректор з наукової роботи Алла КОЛОМІЄЦЬ

Євген ГРОМОВ (0432) 61-80-72

Додаток Д

Довідка про впровадження результатів дисертаційної роботи в діяльність Громадської організації спортивного спрямування «Вінницька обласна федерація лижного спорту»

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспірантки кафедри публічного управління та адміністрування
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського
Камінської Валентини Валентинівни
на тему: "**Механізми формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури та спорту в Україні**"
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

видана В. В. Камінській про те, що Громадською організацією спортивного спрямування «Вінницька обласна федерація лижного спорту» у Вінницькій області використано результати дисертаційного дослідження В. В. Камінської, а саме: теоретико-методологічні положення та рекомендації, пропоновані напрями вдосконалення механізмів формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту в Україні, зарубіжний досвід у цій сфері з метою посилення державно-приватного партнерства, оптимізації взаємодії органів публічної влади та громадських організацій спортивного спрямування в Україні в умовах євроінтеграційних процесів.

Президент громадської організації
спортивного спрямування
«Вінницька обласна федерація
лижного спорту» у Вінницькій області Погребняк В.М